

Załącznik Nr 1
do UCHWAŁY NR /
RADY GMINY KUŚLIN
z dnia .

ZMIANA STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KUŚLIN

UJEDNOLICONY TEKST ZMIANY STUDIUM

UWARUNKOWANIA ROZWOJU GMINY

Kuślin 2022

PRACOWNIA URBANISTYCZNA „PLAN 21”, Poznań

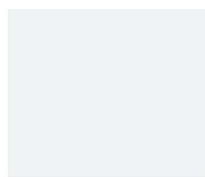
Główny projektant:

mgr Magdalena Kalinowska, członek ZOIU nr Z-383

Zespół projektowy:

inż. Beata Pietrzak

pracownia
urbanistyczna
plan 21
ul. Pniewska 8 60-446
Poznań
tel. +48 608 089 585
mkalinowska@plan21.pl
www.plan21.pl

SPIS TREŚCI

I. WPROWADZENIE

1.	Przedmiot, forma i cel opracowania	6
2.	Procedura formalno-prawna opracowania Studium	7
3.	Materiały wejściowe do studium	8

II. UWARUNKOWANIA ROZWOJU

1.	Uwarunkowania zewnętrzne obszaru	10
1.1	Położenie gminy	10
1.2	Powiązania zewnętrzne obszaru.....	10
1.3	Dotychczasowe przeznaczenie, zagospodarowanie i uzbrojenie terenu	11
2.	Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze	15
2.1	Położenie i rzeźba terenu	15
2.2	Budowa geologiczna i warunki gruntowe	16
2.3	Surowce mineralne	18
2.4	Wody powierzchniowe	19
2.5	Wody podziemne.....	21
2.6	Warunki glebowe	24
2.7	Szata roślinna i świat zwierzęcy.....	26
2.8	Klimat	27
2.9	Stan powietrza atmosferycznego i klimat akustyczny.....	28
2.10	Walory przyrodniczo-krajobrazowe terenu, ich ochrona prawna, różnorodność biologiczna i możliwości kształtowania.....	31
3.	Historyczne i kulturowe uwarunkowania rozwoju	34
3.1	Rys historyczny gminy Kuślin	34
3.2	Zasoby środowiska kulturowego	41
3.2.1	Zabytki archeologiczne.....	41
3.2.2	Obiekty wpisane do rejestru zabytków	41
3.2.3	Obiekty wpisane do ewidencji zabytków.....	43
3.2.4	Cmentarze	51
3.2.5	Zabytki ruchome.....	52
3.3	Ograniczenia w użytkowaniu zasobów środowiska kulturowego. Strefy konserwatorskie.....	52

4. Istniejący stan zagospodarowania przestrzennego gminy	53
5. Społeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju gminy	55
5.1 Demografia	55
5.1.1 Liczba ludności, jej rozmieszczenie i dynamika	55
5.1.2 Struktura ludności według płci, wieku i wykształcenia.....	56
5.1.3 Struktura zatrudnienia oraz bezrobocie	60
5.2 Warunki życia ludności.....	60
5.2.1 Mieszkalnictwo	60
5.2.2 Infrastruktura komunalna	62
5.2.3 Edukacja	63
5.2.4 Ochrona zdrowia i opieka społeczna	65
5.2.5 Kultura, sport i rekreacja.....	66
5.3 Turystyka i wypoczynek.....	67
6. Gospodarka.....	83
6.1 Podmioty gospodarcze	83
6.2 Rolnictwo, leśnictwo	85
6.2.1 Rolnicza przestrzeń produkcyjna.....	85
6.2.2 Użytkowanie terenów w gminie	86
6.2.3 Struktura agrarna	87
6.2.4 Struktura upraw i chów zwierząt.....	87
7. Infrastruktura techniczna i komunikacyjna	89
7.1 Transport i komunikacja	89
7.1.1 Sieć dróg publicznych	89
7.1.2 Komunikacja kolejowa.....	90
7.1.3 Komunikacja autobusowa	90
7.2 Infrastruktura techniczna	91
7.2.1 Sieć wodociągowa	91
7.2.2 Sieć kanalizacyjna.....	91
7.2.3 Sieć energetyczna.....	91
7.2.4 Sieć gazowa.....	92
7.2.5 Ropociąg.....	97
7.2.6 Ciepłownictwo	97
7.2.7 Gospodarka odpadami	98
8. Tereny zamknięte.....	98
9. Potrzeby i możliwości rozwoju gminy Kuślin.	98

9.1	Analizy ekonomiczne.....	99
9.2	Analizy finansowe.....	106
9.3	Analizy środowiskowe	111
9.4	Analizy społeczne i gospodarcze.....	111
9.5	Prognoza demograficzna.....	113
9.6	Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnych i infrastruktury technicznej oraz społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy	114
9.7	Potrzeby inwestycyjne gminy wynikające z konieczności realizacji zadań własnych, związane z lokalizacją nowej zabudowy, na obszarach zwartych oraz objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.....	119
9.8	Potrzeby inwestycyjne gminy, a możliwości finansowania	122
9.9	Maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę	122
9.10	Chłonność obszarów o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej (zwarte obszary osadnicze)	124
9.11	Chłonność obszarów przeznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego pod zabudowę.....	129
9.12	Chłonność obszarów o w pełni wykształconej strukturze funkcjonalno-przestrzennej (zwartych obszarów osadniczych) oraz obszarów przeznaczonych pod zabudowę w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	132
9.13	Zapotrzebowanie na nową zabudowę, a chłonność obszarów.....	133
9.14	Lokalizowanie zabudowy na terenach poza zwartymi obszarami osadniczymi i obowiązującymi planami miejscowymi.....	136
10.	Stan prawny gruntów - obowiązujące opracowania planistyczne	139
11.	Wymagania dotyczące ochrony przeciwpowodziowej.....	144
12.	Zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych.....	144
13.	Rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym	144
14.	Zagrożenia ludności i jej mienia.....	144
	Spis tabel	146
	Spis rycin.....	149

Część I.

WPROWADZENIE

1. Przedmiot, forma i cel opracowania

Posiadanie przez gminę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jest obowiązkiem nałożonym na mocy ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 ze zm.). Wymagany zakres Studium określony zostały w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w *sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy*. Zgodnie z wymienionym rozporządzeniem projekt Studium powinien zawierać:

- część tekstową i graficzną, które określają **uwarunkowania rozwoju** obszaru – m.in. dotychczasowe zagospodarowanie przestrzeni, stan ładu przestrzennego, stan środowiska naturalnego, stan rolniczej przestrzeni produkcyjnej, stan dziedzictwa kulturowego, warunki i jakość życia mieszkańców, potrzeby i możliwości rozwoju gminy, system komunikacji i infrastruktury technicznej, stan prawny gruntów, występowanie obszarów i obiektów chronionych, obszary zagrożeń geologicznych, udokumentowane złoża kopalin i zasobów wód podziemnych a także zadania służące realizacji celów publicznych o zasięgu ponadlokalnym,
- część tekstową i graficzną określającą **kierunki zagospodarowania przestrzennego** gminy – m.in. kierunki zmian w zagospodarowaniu przestrzennym (przeznaczenie terenów, wskaźniki zagospodarowania i użytkowania terenów), obszary i zasady ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego, kierunki rozwoju systemu komunikacji i infrastruktury technicznej, kierunki rozwoju rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej oraz obszary dla których obowiązkowe będzie sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, obszary pod realizację inwestycji ponadlokalnego celu publicznego, obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi i osuwania się mas ziemnych, obszary wymagające rehabilitacji lub rekultywacji, granice obszarów zamkniętych,
- uzasadnienie zawierające objaśnienia przyjętych rozwiązań oraz syntezę ustaleń projektu studium.

Celem tworzenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest określenie polityki przestrzennej gminy, którego ustalenia

są jednocześnie wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Studium sporządza się dla obszaru w granicach administracyjnych gminy.

Proces opracowywania Studium składa się z trzech etapów:

- rozpoznanie i diagnoza uwarunkowań rozwoju gminy,
- wskazanie kierunków zagospodarowania przestrzennego i rozwoju gminy na podstawie przeprowadzonej wcześniej analizy stanu istniejącego,
- sformułowanie polityki przestrzennej gminy.

Pierwszy etap polega na rozpoznaniu stanu istniejącego w gminie (potrzeb, problemów, zasobów) na podstawie inwentaryzacji terenowej, analizy istniejących opracowań i dokumentów oraz badań własnych. Dotyczy to sfery życia społeczno-gospodarczego gminy, stanu środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz powiązań zewnętrznych i wewnętrznych gminy.

Na podstawie tak utworzonej bazy danych i informacji, określa się kierunki rozwoju i zagospodarowania przestrzennego gminy a następnie politykę przestrzenną gminy, które doprowadzić mają do rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru przy jednoczesnym zachowaniu zasobów środowiska naturalnego dla przyszłych pokoleń.

Zgodnie z art. 27 ww. ustawy zmiana Studium następuje w takim samym trybie, w jakim zostało uchwalone.

2. Procedura formalno-prawna opracowania Studium

Proces opracowania Studium jest szczegółowo określony w ustawie z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. 2022 r. poz. 503 ze zm.). Składa się on zatem z następujących etapów:

- podjęcie Uchwały Rady Gminy Kuślin w Nr XXXI/162/2017 z dnia 28 września 2017 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kuślin”,
- ogłoszenie w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzania zmiany Studium, określając formę, miejsce i termin składania wniosków,
- zawiadomienie w piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzania zmiany Studium instytucji i organów właściwych do uzgadniania i opiniowania projektu zmiany Studium,
- rozpatrzenie wniosków,

- sporządzenie projektu zmiany Studium, uwzględniając ustalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego,
- otrzymania od gminnej komisji urbanistyczno-architektonicznej opinii o projekcie zmiany Studium,
- uzgodnienie projektu zmiany Studium,
- wystąpienie o opinie dotyczące rozwiązań przyjętych w projekcie zmiany Studium,
- wprowadzenie zmian wynikających z uzyskanych opinii i dokonanych uzgodnień,
- ogłoszenie o wyłożeniu projektu zmiany Studium do publicznego wglądu na co najmniej 7 dni przed dniem wyłożenia,
- wyłożenie zmiany Studium wraz z prognozą oddziaływania na środowisko oraz organizacja w tym czasie dyskusji publicznej nad przyjętymi rozwiązaniami,
- wnoszenie uwag do projektu zmiany Studium przez osoby prawne i fizyczne,
- przedstawienie Radzie Gminy Kuślin do uchwalenia projektu zmiany Studium wraz z listą nieuwzględnionych uwag,
- uchwalenie zmiany Studium przez Radę Gminy Kuślin,
- przedstawienie Wojewodzie Wielkopolskiemu uchwały o uchwaleniu zmiany Studium wraz z załącznikami.

3. Materiały wejściowe do studium

Przy opracowywaniu zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Kuślin, analizowano i wykorzystano następujące materiały:

- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego, Wielkopolska 2020+, przyjętego Uchwałą Nr V/70/19 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 marca 2019 r. w sprawie uchwalenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania (Dz. Urz. Woj. Wlkp. z 2019 r., poz. 4021),
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kuślin z 2007 roku;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kuślin, uchwalony uchwałą Nr VIII/45/2003 z dnia 29 maja 2003 r.;
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uchwalone w latach 1997-2022 dla obszarów gminy Kuślin;
- Rejestr zabytków województwa wielkopolskiego; Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu;

- Mapy topograficzne w skali 1:10000, mapy sytuacyjno-wysokościowe w skali 1:1000, mapy ewidencyjne w skali 1:2000 i 1:5000;
- Materiały statystyczne – demografia, rynek pracy, pomoc społeczna; materiały zebrane przez zespół autorski;
- Materiały dotyczące użytkowania i zagospodarowania terenów zebrane przez zespół autorski podczas inwentaryzacji terenowej;
- Dokumenty i mapy dotyczące infrastruktury technicznej i komunikacyjnej;
- Wnioski do Studium od instytucji, firm i osób fizycznych.

Część II.

UWARUNKOWANIA ROZWOJU

1. Uwarunkowania zewnętrzne obszaru

1.1 Położenie gminy

Gmina Kuślin położona jest w zachodniej części województwa wielkopolskiego, w powiecie nowotomyskim. W latach 1975-1998 gmina administracyjnie należała do województwa poznańskiego. Gmina Kuślin graniczy od zachodu z gminą Nowy Tomyśl (miasto Nowy Tomyśl stanowi siedzibę władz powiatu nowotomyskiego), od północno-wschodu z gminą Duszniki (z powiatu szamotulskiego), od północno-zachodu z gminą Lwówek (powiat nowotomyski), a od południa z gminą Opalenica (powiat nowotomyski) (ryc.1). Miejscowość Kuślin dzieli od Nowego Tomyśla odległość 15 km, a od Poznania 40 km.

Położenie geograficzne gminy wyznaczają współrzędne:

- 16°13'02`` - 16°26'00`` długości geograficznej wschodniej,
- 52°17'26`` - 52°25'03`` szerokości geograficznej północnej.

Gmina Kuślin jest gminą typowo rolniczą. Dominują użytki rolne stanowiące 78,44% powierzchni gminy, ok. 20,54% powierzchni pokryta jest lasami i zadrzewieniami, a pozostały obszar zajmują wody (0,34%) oraz grunty zabudowane i zurbanizowane (1,01%).

1.2 Powiązania zewnętrzne obszaru

Gmina Kuślin ma w miarę korzystne położenie względem głównych sieci transportowych regionu. Przez środek gminy w układzie równoleżnikowym przebiega autostrada A-2 Berlin – Kunowice – Poznań, a dalej odcinek Łódź – Warszawa – Mińsk – Moskwa, lecz bez bezpośredniego powiązania komunikacyjnego układu gminy z autostradą. Przez obszar gminy prowadzi szereg dróg powiatowych o łącznej długości 62,9 km i gminnych o łącznej długości 71,5 km, łączących Kuślin m.in. z Nowym Tomyślem, Lwówkiem, Dusznikami, Pniewami, Opalenicą, a poprzez Buk i drogę wojewódzką z Poznaniem.

Ryc. 1 Powiat nowotomyski

Źródło: <http://www.nowytomysl.com.pl>

1.3 Dotychczasowe przeznaczenie, zagospodarowanie i uzbrojenie terenu

Na rysunku Studium oznaczono obszary o różnym przeznaczeniu, które stanowią dotychczasowe zagospodarowanie terenów gminy Kuślin:

1. tereny zabudowy zagrodowej,
2. tereny zabudowy zagrodowej, mieszkaniowej, mieszkaniowo - usługowej, usługowej,
3. **MW** - tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, jednorodzinnej, mieszkaniowo – usługowej,
4. **U** - tereny zabudowy usługowej,
5. **UKR** - tereny usług kultu religijnego,
6. **UO** - tereny usług oświaty i edukacji,
7. **US** - tereny sportu i rekreacji,
8. **P/U** - tereny obiektów produkcyjnych, składów i magazynów, tereny zabudowy usługowej,
9. **RU** - tereny obsługi produkcji w gospodarstwach rolnych, hodowlanych, ogrodniczych, tereny zabudowy usługowej, obiektów produkcyjnych, składów i magazynów,
10. **Z** - tereny zieleni,
11. **ZO** - tereny zieleni ogrodowej,

12. **ZPP** - tereny parków zabytkowych,
13. **ZC** - cmentarze,
14. **ZCZ** - zabytkowe cmentarze,
15. **RLU** - tereny obsługi produkcji w gospodarstwach leśnych, tereny zabudowy usługowej,
16. **PG** - tereny eksploatacji kruszywa naturalnego, ropy naftowej i gazu ziemnego,
17. **OZE – W** - tereny odnawialnych źródeł energii - elektrownie wiatrowe wytwarzającej energię o mocy przekraczającej 500 kW,
18. **IT – K** - tereny infrastruktury technicznej - oczyszczalnia ścieków,
19. **IT – W** tereny infrastruktury technicznej – wodociągi,
20. **IT – G** tereny infrastruktury technicznej – gazownictwo,
21. **IT – O** tereny infrastruktury technicznej - nieczynne składowisko odpadów,
22. garaże, place, pozostałe tereny zurbanizowane,
23. **TK** - tereny infrastruktury kolejowej,
24. drogi gminne oraz pozostałe ciągi komunikacyjne.

Ponadto na rysunku Studium zaznaczono następujące tereny:

1. łąki,
2. pastwiska,
3. sady,
4. zadrzewienia,
5. lasy,
6. nieużytki,
7. tereny rolnicze klasy gruntów I-III,
8. tereny rolnicze klasy gruntów IV-VI,
9. wody powierzchniowe śródlądowe oraz wody powierzchniowe na roli.

Na rysunku Studium wyznaczono także następujące obiekty i obszary:

1. granice administracyjne:
 - granica gminy Kuślin,
 - granice obrębów gminy Kuślin,
2. walory przyrodniczo - krajobrazowe:
 - pomniki przyrody żywej (okazale drzewa) i nieożywionej,
 - granica Głównego Zbiornika Wód Podziemnych GZWP nr 145 Szamotuły-Duszniki,

- granica Głównego Zbiornika Wód Podziemnych GZWP nr 144 Dolina Kopalna Wielkopolska,
 - ponadlokalne korytarze ekologiczne dolin rzek Mogilnica Zachodnia i Kanał Michorzewski,
 - regionalny korytarz ekologiczny Mogilnica, Mogilnica Górna,
3. złoża surowców, obszary i tereny górnicze:
- złoża surowców naturalnych (Z1 – Z5)
 - granice złóż gazów ziemnych,
 - granice złóż ropy naftowej,
 - granice złóż kruszywa naturalnego,
 - obszary górnicze (O1 – O4),
 - tereny górnicze (T1 – T4),
4. walory kulturowe:
- obiekty budowlane wpisane do rejestru zabytków,
 - granica ochrony konserwatorskiej zabytkowych zespołów folwarcznych, dworskich i pałacowych,
 - granica strefy ochrony powiązań widokowych parków oraz granica ochrony ekologicznej parków,
 - strefa ochrony stanowisk archeologicznych,
5. komunikacja i infrastruktura techniczna:
- infrastruktura drogowa:
 - droga krajowa - autostrada A2,
 - drogi powiatowe,
 - drogi gminne,
 - infrastruktura radiowo – telewizyjna:
 - pas łączności radiowo – telewizyjnej relacji SLR Bolewice – SLR Poznań – Piątkowo,
 - infrastruktura techniczna - gazociągi przesyłowe:
 - gazociągi przesyłowe wysokiego ciśnienia
 1. gazociąg DN 500 relacji Kotowo – Lwówek,
 2. gazociąg DN 1000 relacji Lwówek – Odolanów,
 3. gazociąg DN 50 Michorzewko,
 - strefy kontrolowane gazociągów przesyłowych wysokiego ciśnienia o szerokości:
 1. dla gazociągu DN 500 relacji Kotowo – Lwówek – 65,0 m,

2. dla gazociągu DN 1000 relacji Lwówek – Odolanów – 12,0 m,
 3. dla gazociągu DN 50 Michorzewko – 4,0 m,
6. infrastruktura techniczna związana z eksploatacją złóż, przesyłem gazu ziemnego i ropy naftowej:
- ośrodek produkcyjny Michorzewo,
 - czynne (eksploatacyjne) odwierty ropy naftowej i gazu ziemnego,
 - odwierty zlikwidowane,
 - gazociągi kopalniane czynne,
 - kopalniany gazociąg wysokiego ciśnienia,
7. odnawialne źródła energii:
- lokalizacja istniejących elektrowni wiatrowych wytwarzających energię o mocy powyżej 500 kW,
 - strefa ochronna odnawialnych źródeł energii - elektrowni wiatrowych wytwarzających energię o mocy przekraczającej 500kW.

2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze

2.1 Położenie i rzeźba terenu

Gmina Kuślin, będąca jedną z sześciu gmin powiatu nowotomyskiego, położona jest w zachodniej części województwa wielkopolskiego i wschodniej części powiatu nowotomyskiego.

Według regionalizacji fizyczno-geograficznej J. Kondrackiego gmina Kuślin leży w makroregionie Pojezierza Wielkopolsko – Kujawskiego (315.5) w granicach mezoregionu Pojezierze Poznańskie (315.51), wchodzącego w skład makroregionu Pojezierze Wielkopolskie i podprovincji Pojezierza Południowobałtyckie.

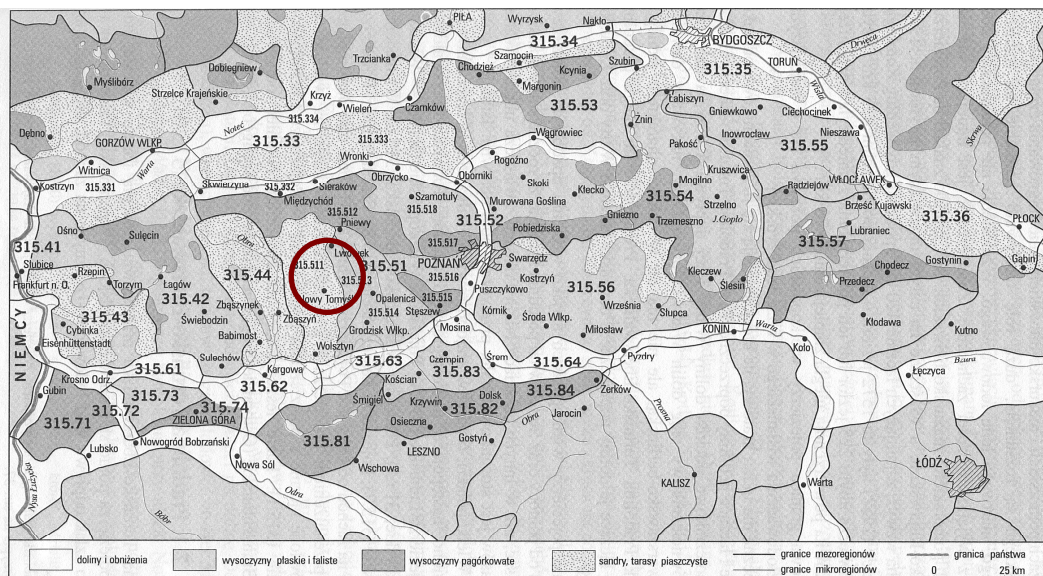
Ukształtowanie powierzchni terenu gminy jest dosyć zróżnicowane, na co zasadniczy wpływ miało zlodowacenie bałtyckie. Jest to bowiem strefa marginalna tego zlodowacenia (faza poznańska). Pagórki czołowomorenowe występujące w obszarze gminy będące przedłużeniem pasma moren północnej części Pojezierza Łagowskiego oraz kulminacji Góry Moraskiej i Dziewiczej Góry w rejonie Poznania są wprawdzie niższe od wyżej wymienionych, lecz towarzyszą im liczne formy akumulacyjnej i erozyjnej działalności wód glacialnych, m.in.: kemy, rynny subglacialne oraz sandry.

Jest to obszar wysoczyzny otoczony z czterech stron dolinami: Obornicką Doliną Warty na północy, Poznańskim Przełomem Warty na wschodzie, Doliną Środkowej Obry na południu i Bruzdą Zbąszyńską na zachodzie.

Na obszarze gminy Kuślin wyodrębnić można dwa mikroregiony:

- Wał Lwówecko – Rakoniewicki - relikտ starszych zlodowaceń kryjący we wnętrzu struktury glacytektoniczne przykryte osadami moreny dennej fazy leszczyńskiej zlodowacenia bałtyckiego. Na powierzchni tej moreny dennej występują kemy i wydmy. Jest to wysoczyzna zorientowana południkowo, wznosząca się powyżej 100 m n.p.m. Obejmuje zachodnią część gminy.
- Równina Opalenicka - płaska niecka położona na wschód od Wału Lwówecko – Rakoniewickiego, osią tej równiny jest rzeka Mogilnica uchodząca do Pradoliny Warciańsko – Odrzańskiej. Jest to bezzeziorna kraina rolnicza. Deniwelacje terenu na obszarze gminy dochodzą do 33,3 m. Najwyżej położony jest punkt w zachodniej części gminy w miejscowości Wąsowo – Huby i wynosi 114,7 m n.p.m. Równina ta obejmuje wschodnią część gminy.

Ryc.2 Podział fizyczno-geograficzny pojezierzy wielkopolskich wg. J. Kondrackiego

Ryc. 22. Pojezierza i pradolina wielkopolskie

Mezoregiony: 315.33 — Kotlina Gorzowska, 315.34 — Dolina Środkowej Noteci, 315.35 — Kotlina Toruńska, 315.36 — Kotlina Płocka, 315.41 — Lubuski Przełom Odry, 315.42 — Pojezierze Łagowskie, 315.43 — Równina Torzyńska, 315.44 — Brzda Zbąszyńska, 315.51 — Pojezierze Poznańskie, 315.52 — Poznański Przełom Warty, 315.53 — Pojezierze Chodzkie, 315.54 — Pojezierze Gnieźnieńskie, 315.55 — Równina Inowrocławska, 315.56 — Równina Wrzesińska, 315.57 — Pojezierze Kujawskie, 315.61 — Dolina Środkowej Odry, 315.62 — Kotlina Kargowska, 315.63 — Dolina Środkowej Obry, 315.64 — Kotlina Śremska, 315.71 — Wzniesienia Gubińskie, 315.72 — Dolina Dolnego Bobru, 315.73 — Wysoczyzna Czerwieńska, 315.74 — Wał Zielonogórski, 315.81 — Pojezierze Sławskie, 315.82 — Pojezierze Krzywińskie, 315.83 — Równina Kościarska, 315.84 — Wał Żerkowski

Źródło: Kondracki. J., Geografia regionalna Polski, 1998r. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa

2.2 Budowa geologiczna i warunki gruntowe

Gmina Kuślin położona jest w północnej części dużej jednostki tektonicznej zwanej Synklinorium Szczecińskim, w Niece Szczecińskiej. W podłożu synklinorium dominują osady późnej kredy (turonu i cenomanu), które na całym obszarze gminy przykryte są osadami kenozoiku - zarówno wieku trzeciorzędowego, jak i czwartorzędowego.

Trzeciorząd reprezentowany jest przez oligocen oraz miocen o łącznej miąższości osadów ok. 170 m. Oligocen budują głównie piaski glaukonitowe oraz ily o charakterystycznej zielonej barwie. Miocen reprezentują ułożone naprzemian szare i brunatnoszare mułki, ily i piaski oraz węgle brunatne, a górne jego partie pstre ily poznańskie.

Czwartorzęd reprezentowany jest przez plestocenyjskie utwory lodowcowe i wodno-lodowcowe związane z trzema zlodowaceniami, które objęły ten obszar oraz utwory holocenu. Łączna miąższość tych utworów dochodzi do 100 m.

Osady pochodzące z najstarszego zlodowacenia południowopolskiego występują tylko lokalnie. Ponad nimi zalegają piaski i żwiry rzeczne interglacjału mazowieckiego, a następnie fluwioglacjalne piaski, żwiry i mułki oraz glacialne gliny zwałowe wiekowo

przynależne do zlodowacenia środkowopolskiego, stadiału Odry i Warty. Najmłodsze zlodowacenie - faza leszczyńska zlodowacenia północnopolskiego pozostawiła tu przede wszystkim gliny zwałowe, rzadziej osady fluwioglacjalne. Często w granicach gminy Kuślin spotyka się osady rzeczne interglacjału eemskiego rozdzielającego glaciał środkowopolski i bałtycki.

Profil litologiczny czwartorzędu kończą utwory holocenu reprezentowane głównie przez gleby, namuły, torfy oraz kredę jeziorną.

Warstwę powierzchniową na terenie gminy, jak wyżej wspomniano stanowią twory fazy leszczyńskiej zlodowacenia bałtyckiego. Są to: w części zachodniej - piaski, żwiry oraz głazy wodnolodowcowe, na północny - wschód od Mogilnicy Wschodniej oraz w części południowej, piaski i żwiry wodnolodowcowe, na przeważającym jednak obszarze występuje glina zwałowa. Na tych utworach wykształciła się gleba. Część utworów piaszczystych, szczególnie w południowym rejonie gminy w okresie postglacjalnym uległa zwydmieniu. Powierzchnię terenu w dolinach rzecznych i większych obniżeniach stanowią najczęściej namuły, torfy oraz rzadziej kreda jeziorna.

Występujące warunki gruntowe wyniesionych powierzchni wysoczyznowych i sandrowych są korzystne dla zabudowy. Niewskazane do zabudowy są jedynie wszelkie tereny silnie nachylone oraz nisko położone, a zdecydowanie niekorzystne dna rynien jeziornych, dolin cieków oraz dużych zagłębień bezodpływowych, zajęte przez grunty organiczne i próchniczne, okresowo zalewane lub podtapiane.

2.3 Surowce mineralne

Gmina Kuślin jest obszarem mało zasobnym w surowce mineralne. Na terenie gminy znajdują się trzy udokumentowane złoża kruszyw naturalnych, jedno złożo gazu ziemnego („Turkowo”) i jedno złożo ropy naftowej i współwystępującego gazu ziemnego („Michorzewo”).

Występują cztery obszary górnicze oraz cztery tereny górnicze.

Obecnie na terenie gminy w zarządzie Polskiego Górnictwa Naftowego i Gazownictwa S. A., znajduje się:

- część udokumentowanego złoża ropy i współwystępującego gazu ziemnego „Michorzewo”, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Michorzewo” (koncesja nr 3/2008 z dnia 18.02.2008 r., wydana przez Ministra Środowiska, zmieniona decyzją Ministra Klimatu, znak: DGK-IV.4771.73.2019.BK z dnia 29.01.2020 r. – ważna do dnia 18.02.2025 r.),
- złożo gazu ziemnego „Turkowo”, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Turkowo” (koncesja nr DGK-WW.763.73.2021.9.BG z dnia 02.06.2022 r., wydana przez Ministra Środowiska).

Złoża, tereny i obszary górnicze na terenie gminy Kuślin przedstawiono w poniższych tabelach.

Tab. 1 Złoża występujące na terenie gminy Kuślin

Lp.	Nazwa złoża	Numer złoża	Rodzaj surowców
Z1	Śliwno	9515	kruszywa naturalne
Z2	Kuślin SS	19565	kruszywa naturalne
Z3	Kuślin MSNŁ	11521	kruszywa naturalne
Z4	Turkowo	4729	gazy ziemne
Z5	Michorzewo	11162	ropy naftowe i współwystępujące gazy ziemne

źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Państwowego Instytutu Geologicznego

Tab. 2 Obszary górnicze występujące na terenie gminy Kuślin

Lp.	Nazwa obszaru górniczego	Numer złoża	Rodzaj surowców
O1	Śliwno I	9515	kruszywa naturalne
O2	Kuślin MSNŁ/I	11521	kruszywa

			naturalne
O3	Michorzewo	11162	gazy ziemne, ropy naftowe
O4	Turkowo	4729	gazy ziemne

źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Państwowego Instytutu Geologicznego

Tab. 3 Tereny górnicze występujące na terenie gminy Kuślin

Lp.	Nazwa terenu górniczego	Numer złoża	Rodzaj surowców
T1	Śliwno I	9515	kruszywa naturalne
T2	Kuślin MSNŁ/I	11521	kruszywa naturalne
T3	Michorzewo	11162	gazy ziemne, ropy naftowe
T4	Turkowo	4729	gazy ziemne

źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Państwowego Instytutu Geologicznego

2.4 Wody powierzchniowe

Badany teren położony jest w rejonie rzeki Warty, w zlewni Mogielnicy będącej dorzeczem Odry.

Sieć hydrograficzna gminy jest wyjątkowo uboga i reprezentowana głównie przez ciek wodny, z których największym jest rzeka Mogilnica, stanowiąca trzy ciek łączące się ze sobą w rejonie Wojnowic i Troszczyna (gmina Opalenica). Przez teren gminy Kuślin przepływa Mogilnica i Mogilnica Zachodnia. Pozostałe ciek wodny gminy to w większości system kanałów stale lub okresowo płynących. Rzeka Mogilnica uchodzi do Obrzańskiego Kanału Północnego. Całkowita długość Mogielnicy Górnej wynosi 66,8 km, powierzchnia zlewni to 699,8 km², a rzeka bierze swój początek z Jeziora Pniewskiego.

Obszar gminy znajduje się w granicach jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP):

- Szarka (RW6000171878529),
- Mogilnica Zachodnia (RW6000161856869),
- Mogilnica do Mogielnicy Wschodniej (RW6000161856849).

Zgodnie z Planem gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry, Szarka (RW6000171878529) jest naturalną częścią wód. Jej stan określa się jako zły, zagrożona jest nieosiągnięciem celów środowiskowych. Dla przedmiotowej JCWP celem środowiskowym jest osiągnięcie dobrego stanu ekologicznego oraz chemicznego.

Zgodnie z danymi udostępnionymi na stronie internetowej Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska „Ocena stanu jednolitych części wód rzek i zbiorników zaporowych w latach 2014-2019 na podstawie monitoringu - tabela” stan wód dla JCWP Szarka (RW6000171878529) oceniono jako umiarkowany stan ekologiczny, stan chemiczny poniżej dobrego i zły stan wód (2019 r.).

Zgodnie z Planem gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry, Mogilnica Zachodnia (RW6000161856869) jest silnie zmienioną częścią wód (SZCW). Zmianami hydromorfologicznymi uzasadniającymi wyznaczenie przedmiotowej JCWP było przekroczenie wskaźników:

- i1 – sumaryczna pojemność czynna zbiorników retencyjnych odniesiona do średniego rocznego odpływu z wielolecia (1960-1980) w przekroju zamykającym zlewnię części wód,
- m2 – sumaryczna wysokość zinwentaryzowanych budowli piętrzących odniesiona do sumy spadów cieków istotnych w zlewni części wód,
- m4 – łączna długość odcinków rzek, na których prowadzone były prace regulacyjne (zabudowa podłużna oraz udokumentowana zmiana biegu rzeki) odniesiona do sumarycznej długości cieków istotnych.

Aktualny stan przedmiotowej JCWP ocenia się jako zły i zagrożona jest nieosiągnięciem celów środowiskowych, którymi są dobry potencjał ekologiczny, dobry stan chemiczny.

Zgodnie z danymi udostępnionymi na stronie internetowej Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska „Ocena stanu jednolitych części wód rzek i zbiorników zaporowych w latach 2014-2019 na podstawie monitoringu - tabela” stan wód dla JCWP Mogilnica Zachodnia (RW6000161856869) oceniono jako stan chemiczny poniżej dobrego i zły stan wód (2019 r.).

Zgodnie z Planem gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry, Mogilnica do Mogilnicy Wschodniej (RW6000161856849) jest silnie zmienioną częścią wód (SZCW). Zmianami hydromorfologicznymi uzasadniającymi wyznaczenie przedmiotowej JCWP było przekroczenie wskaźnika i1 – sumaryczna pojemność czynna zbiorników retencyjnych odniesiona do średniego rocznego odpływu z wielolecia (1960-1980) w przekroju zamykającym zlewnię części wód. Aktualny stan przedmiotowej JCWP określa się jako zły, zagrożona jest nieosiągnięciem celów środowiskowych, którymi są dobry potencjał ekologiczny oraz dobry stan chemiczny.

Zgodnie z danymi udostępnionymi na stronie internetowej Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska „Ocena stanu jednolitych części wód rzek i zbiorników zaporowych w latach 2014-2019 na podstawie monitoringu - tabela” stan wód dla JCWP Mogilnica do Mogilnicy Wschodniej

(RW6000161856849) oceniono jako zły potencjał ekologiczny, stan chemiczny poniżej dobrego i zły stan wód (2019 r.).

Podobnie jak większość rzek polskich, również cieki omawianego obszaru gminy Kuślin charakteryzuje śnieżno-deszczowy ustrój zasilania z jednym maksimum i jednym minimum w ciągu roku. Zasilanie śnieżne powoduje na ogół długotrwałe utrzymywanie się stanów wysokich w okresie wiosennych roztopów (z reguły od lutego do kwietnia), po czym następuje stopniowe obniżanie się poziomu wody, trwające aż do jesieni. Wezbrania letnie są wyraźnie mniejsze od wiosennych. Zróżnicowanie stanów wody i przepływów jest niekiedy duże. Wynika to często z małej zdolności retencyjnej niektórych zlewni i widoczne jest zwłaszcza w przypadku drobnych cieków.

Na terenie gminy Kuślin występują nieliczne, małe jeziora o łącznej powierzchni około 7,0 ha zlokalizowane na terenach podmokłych oraz w obrębie mikroregionu wału Lwówecko – Rakoniewickiego na terenach leśnych.

W porównaniu z innymi regionami kraju, środowisko przyrodnicze gminy Kuślin jest mało atrakcyjne i mało przydatne dla rekreacji. Małe zbiorniki wodne podatne są na zatorfienie i zamulenie przez co znacznie tracą na swojej wielkości i atrakcyjności. Przeważają zatem akweny płytkie, silnie eutroficzne, zanieczyszczone biologicznie i chemicznie (spływające z pól resztki nawozów oraz środków ochrony roślin). Strefy brzegowe jezior są mało przydatne do plażowania, istnieją jednak sprzyjające warunki dla wędkowania, wycieczek rowerowych czy pieszych.

2.5 Wody podziemne

Wody podziemne występują w kilku poziomach (w utworach czwartorzędu, trzeciorzędu, kredy i jury). Gospodarczo wykorzystywane są przede wszystkim wody z osadów czwartorzędowych.

Głównymi Zbiornikami Wód Podziemnych są na obszarze gminy czwartorzędowe zbiorniki GZWP nr 144 i 145 nazwane odpowiednio: Wielkopolska Dolina Kopalna (WDK) oraz Dolina Kopalna Szamotuły – Duszniki. Większa część gminy po stronie południowej znajduje się w granicach Wielkopolskiej Doliny Kopalnej, a północno – wschodni rejon należy do zbiornika Doliny Kopalnej Szamotuły - Duszniki. Budowa geologiczna gminy sprawia, iż zalegające tu gliny zwałowe i ropy zapewniają dobrą izolację zasadniczych poziomów wodonośnych przed infiltracją zanieczyszczeń z powierzchni.

Głównym poziomem użytkowym zbiornika nr 144 jest poziom międzyglinowy środkowy zwany poziomem wielkopolskiej doliny kopalnej, związany jest on z osadami rzecznyymi interglacjału mazowieckiego oraz fluwioglacjalnymi zlodowacenia

środkowopolskiego. Charakteryzuje się on warunkami subartezyjskimi i dobrymi parametrami hydrogeologicznymi.

W granicach zbiornika Wielkopolskiej Doliny Kopalnej na terenie gminy, oprócz poziomu głównego (międzyglinowy środkowy) występują jeszcze - lokalnie poziom gruntowy oraz dość powszechnie międzyglinowy górny. Do celów zaopatrzenia w wodę wykorzystywany jest drugi z nich, ma on zatem także znaczenie użytkowe.

Występuje najczęściej w granicach głębokości od kilku do ok. 30 m, osiąga więc znaczące już miąższości, charakteryzuje się warunkami naporowymi ze zwierciadłem wody stabilizującym się w granicach rzędnych zbliżonych do poziomu głównego. Oba poziomy pozostają w pośrednim kontakcie hydraulicznym, nie wyklucza się kontaktów bezpośrednich. Ta kwestia jest istotna w ochronie obu poziomów.

Jakość wód poziomu międzyglinowego górnego jest zróżnicowana, w rejonach oddalonych od źródeł zanieczyszczeń i stosunkowo dobrej izolacji od powierzchni terenu zbliżona do jakości wód poziomu wielkopolskiej doliny kopalnej, w rejonach o słabszej izolacji i intensywnym jednocześnie zagospodarowaniu terenu wartości wskaźników zanieczyszczeń są wyższe.

Zbiornik Doliny Kopalnej Szamotuły - Duszniki na terenie gminy Kuślin wykazuje podobny jak w zbiorniku nr 144 układ poziomów wodonośnych i krążenia wód. Zbliżone są też parametry hydrogeologiczne i jakościowe poszczególnych warstw wodonośnych.

Północno-zachodni obszar gminy leży poza granicami ww. zbiorników, w tym rejonie więc znaczenia gospodarczego nabierają wody piętra trzeciorzędowego, poziomu mioceńskiego. Poziom ten występuje na znacznej już głębokości - 138 m i charakteryzuje się gorszymi w porównaniu z ww. zbiornikami parametrami hydrogeologicznymi i eksploatacyjnymi. W zbiorniku mioceńskim panują warunki subartezyjskie ze zwierciadłem wody na głębokości ok. 27 m. Poziom mioceński nie ma więzi hydraulicznej z wodami czwartorzędownymi. Z wód tego poziomu na terenie gminy Kuślin korzysta jedno ujęcie – w Chraplewie.

Wody poziomu trzeciorzędowego eksploatowane są od ponad stu lat. Ich poziom piezometryczny systematycznie obniża się, co może świadczyć o co najmniej lokalnym wyczerpywaniu zasobów wód mioceńskich. Dlatego bardziej atrakcyjnymi z punktu widzenia zasobności są wody czwartorzędowe. Są to jednak bardzo często wody o ponadnormatywnej zawartości związków żelaza.

Obszar gminy znajduje się w granicy jednolitych części wód podziemnych (JCWPd):

- PLGW600060,
- PLGW600059.

Zgodnie z Planem gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry stan ilościowy i chemiczny dla przedmiotowych JCWPd określono jako dobry, niezagrożone są nieosiągnięciem celów środowiskowych. Celami środowiskowymi dla przedmiotowych JCWPd są dobry stan chemiczny oraz dobry stan ilościowy.

W punktach pomiarowo-kontrolnych w gminie Opalenica badane są wody wglębne należące do GZWP nr 144 „Wielkopolska Dolina Kopalna”, natomiast w gminie Duszniki wody wglębne należące do GZWP nr 145 „Dolina kopalna Szamotuły – Duszniki”. Najaktualniejsze wyniki badań wód podziemnych z 2020 roku zostały przedstawione w tab. 4.

Tab. 4 Wyniki klasyfikacji wód podziemnych na podstawie badań prowadzonych w ramach monitoringu operacyjnego w 2020 r w pobliżu gminy Kuślin

Nr MONBADA	Gmina	Miejscowość	Nr JCWPd	Przedział ujętej warstwy wodonośnej [m p.p.t]	Użytkowanie terenu	Klasa jakości wód	Charakter zwierciadła
2556	Duszniki	Sarbia	60	42,5 - 62,5	grunty orne	III	napięte
2558	Opalenica	Wojnowice	60	41,5 - 58,5	zabudowa miejska luźna	II	napięte

źródło: opracowanie własne na podstawie Badań jakości wód podziemnych w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska, które prowadzone były przez Państwowy Instytut Geologiczny.

Stan wód klasy III został zinterpretowany przez WIOŚ w Poznaniu jako stan zadowalający. Natomiast stan wód klasy II oznacza stan dobry.

Zasoby dyspozycyjne poszczególnych zbiorników na terenie gminy Kuślin, zgodnie z *"Bilansem wód podziemnych na terenie powiatów: kaliskiego, ostrowskiego, leszczyńskiego, obornickiego, wągrowieckiego, chodzieskiego, grodziskiego, nowotomyskiego i konińskiego - woj. wielkopolskie. POWIAT NOWOTOMYSKI."* Hydroconsult Sp. Z o.o., Oddział w Poznaniu – 2002 r. [Dąbrowski S. i zespół]) przedstawione zostały w tab. 5.

Część z tych zasobów została już rozdysponowana pozwoleniami wodnoprawnymi dla poszczególnych ujęć wody na terenie gminy, ogólna rezerwa wynosi blisko 400 m³/h w zbiornikach czwartorzędowych oraz około 16 m³/h w zbiorniku mioceńskim.

Tab. 5 Zasoby dyspozycyjne poszczególnych zbiorników wód podziemnych

ZASOBY	OBSZAR	POZIOM
zasoby dyspozycyjne piętra czwartorzędowego	w granicach GZWPd	gruntowy: 0 wgłębny: 400,7 m ³ /h
	poza granicami GZWPd	gruntowy: 0 wgłębny: 44,1 m ³ /h
zasoby dyspozycyjne piętra trzeciorzędowego	w granicach GZWPd	mioceniński: 28,6 m ³ /h
	poza granicami GZWPd	mioceniński: 3,2 m ³ /h

źródło: „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kuślin” z 2007 roku

Do głównych przyczyn zanieczyszczenia wód podziemnych, w szczególności poziomu gruntowego występującego średnio na głębokości 2-5 m oraz międzyglinowego górnego należy zaliczyć:

- chemizację rolnictwa,
- wykorzystywanie gnojowicy i obornika niezgodnie z ustawą o nawozach i nawożeniu,
- niezorganizowaną gospodarkę ściekową (brak kanalizacji sanitarnej na terenach wiejskich, brak kontroli częstotliwości opróżniania zbiorników bezodpływowych itd.).

Wody gruntowe swym charakterem i głębokością występowania, odzwierciedlają cechy konfiguracyjne terenu oraz jego budowę geologiczną. W omawianym podłożu zasilane są one głównie przez opady atmosferyczne oraz spływ z terenów wyżej położonych. Ich zwierciadło na terenie gminy występuje stosunkowo płytko. Na przeważającym obszarze jest to głębokość 1-2 m p.p.t., jedynie w części północno – zachodniej głębokość występowania zwierciadła wód gruntowych przekracza 5 m p.p.t. Najpłycej, na głębokości 0,5 – 1,0 m p.p.t. wody gruntowe występują na terenach położonych wzdłuż cieków, miejscami podtapiając teren.

2.6 Warunki glebowe

Warunki glebowe jakie panują na terenie gminy Kuślin są lepsze od przeciętnych wykazując wskaźnik bonitacji jakości i przydatności rolniczej gleb na poziomie 55,3. Gmina Kuślin jest typową gminą rolniczą charakteryzującą się wysoką produkcją głównie różnego typu zbóż i roślin pastewnych. Grunty orne zajmują niemal 2/3 powierzchni gminy (około 78,44 % powierzchni gminy).

Gleby uzależnione są od budowy geologicznej i wykształciły się głównie na osadach lodowcowych czyli na glinie i piaskach. Na terenie gminy przeważają gleby III i IV klasy

bonitacyjnej rdzawe, bielcowe, płowe i brunatne. Na terenie gminy dominują grunty orne o bonitacji klasy II, III i IV stanowiące łącznie 82,6 % ogólnej powierzchni gruntów rolnych. Grunty klas chronionych II-III stanowią 38,7 % ogólnej powierzchni gruntów rolnych.

Na terenach nisko położonych, charakteryzujących się nadmiernym uwilgotnieniem przeważają gleby (czarne ziemie właściwe i zdegradowane, gleby glejowe) kompleksu zbożowo-pastewnego mocnego lub słabego.

Zróżnicowane są gleby użytków zielonych, średnich i słabych, występujących w dnach: rynien jeziornych, dolin cieków oraz licznych zagłębień (czarne ziemie właściwe lub zdegradowane, gleby murszowo-mineralne i murszowate, torfowe i mułowo-torfowe). Z uwagi na ich niezbyt duży udział, a jednocześnie pełnione funkcje przyrodniczo-ekologiczne i retencyjne (duża część to gleby wytworzone na podłożu organicznym), tereny te zasługują na szczególną ochronę.

Wśród kompleksów gleb, będących typami siedliskowymi powierzchni produkcyjnej wyróżniamy:

- kompleks gleb pszennych – dobrych, do których należą gleby brunatne, pseudobielicowe i czarne ziemie, wytworzone na glinach i iłach; nadają się do uprawy wszystkich roślin i zajmują 8% powierzchni gminy;
- kompleks gleb pszennych wadliwych, do których należą gleby brunatne z okresowym niedoborem wody; zajmują 4% powierzchni gminy;
- kompleks gleb żytnich – bardzo dobrych, do których należą najlepsze gleby lekkie, w większości pseudobielicowe; nadają się do uprawy wszystkich roślin; zajmują 29% powierzchni gminy;
- kompleks gleb żytnich – dobrych, do których należą najlepsze gleby wytworzone z piasków gliniastych lub piasków głęboko zalegających w glinach; należą do nich gleby brunatne, pseudobielicowe, czarne ziemie i mady; zajmują 28% powierzchni gminy;
- kompleks gleb żytnich – słabych, do których należą gleby lekkie, wykształcone z piasków głębokich, głównie brunatne, pseudobielicowe, rzadko mady; są skłonne do przesychania i są słabym środowiskiem upraw polowych; zajmują 15% powierzchni gminy;
- kompleks gleb żytnich – bardzo słabych, do których należą najłżejsze gleby brunatne, wykształcone na płytkich piaskach słabo gliniastych o płytkim poziomie próchnicy; zajmują 7% powierzchni gminy;
- kompleks gleb zbożowo – pastewnych mocnych gdzie większość z nich to czarne ziemie lub mady; zasobne w składniki pokarmowe o dużej zdolności zatrzymania wody; zajmują 2% powierzchni gminy;

- kompleks gleb zbożowo – pastewnych słabych; są to gleby lekkie, na ogół pseudobielicowe, mady oraz murszowe i murszowate; większość z nich to czarne ziemie i mady; zajmują 1% powierzchni gminy.

2.7 Szata roślinna i świat zwierzęcy

Szata roślinna jest urozmaicona, chociaż długotrwała działalność człowieka i intensywna eksploatacja środowiska doprowadziły do wyginięcia i redukcji zasięgu geograficznego wielu gatunków roślin.

Zgodnie z przyrodniczo – leśnym podziałem Polski L. Mroczkiewicza gmina Kuślin leży w obrębie Krainy Wielkopolsko – Pomorskiej, dzielnicy Wielkopolsko – Kujawskiej charakteryzującej się warunkami sprzyjającymi głównie rozwojowi borów sosnowych świeżych z domieszką gatunków liściastych jak dąb, buk i grab.

Na terenie gminy wyróżniamy dwa kompleksy leśne: południkowo rozciągnięty kompleks leśny w zachodniej części gminy oraz drugi znacznie mniejszy usytuowany na północ od miejscowości Turkowo. Występujące w gminie lasy są przede wszystkim własnością Skarbu Państwa i objęte są zarządem Nadleśnictwa Grodzisk Wlkp. Występują w miejscowościach: Chraplewo, Dąbrowa, Głuponie, Kuślin, Michorzewo, Nowa Dąbrowa, Śliwno, Turkowo i Wąsowo. Są to przede wszystkim bory świeże i mieszane z przeważającym drzewostanem sosny zwyczajnej, dębu szypułkowego, brzozy i olszy.

Lasy gminy Kuślin zaliczają się do III Krainy Przyrodniczo – Leśnej Wielkopolsko – Pomorskiej dzielnicy Niziny Wielkopolsko – Kujawskiej i analogicznie, jak całość lasów obszarów nizinnych, prócz funkcji gospodarczych tworzą warunki zachowania różnorodności biologicznej, a także pełnią funkcję glebo- i wodochronne.

Znaczną rolę na obszarze gminy odgrywają zbiorowiska roślinności łąkowej. Wyróżniamy ich dwa rodzaje:

- łąki nadrzeczne (dolinne) często nadmiernie wilgotne,
- łąki smużne, śródpolne zajmujące wąskie smugi wzdłuż naturalnych cieków wodnych.

Zieleń nieleśną na terenie gminy stanowią zespoły roślinności naturalnej w sąsiedztwie cieków, a także urządzona roślinność parków, skwerów, cmentarzy, ogrodów przydomowych i działkowych, zadrzewienia wzdłuż ciągów komunikacyjnych oraz śródpolne.

Dodatkowo na terenie gminy zlokalizowane są zabytkowe parki, o których szczegółowo jest mowa w rozdziale 5.3.

Na obszarze gminy znajduje się kilkadziesiąt pomników przyrody tworzących niekiedy cenne aleje drzew oraz cały szereg udokumentowanych stanowisk roślin chronionych i rzadkich. Ponadto część lasów uznawana jest za chronione. Wśród nich wyróżniamy lasy

wodochronne o łącznej powierzchni ok. 1 645,03 ha, lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody o pow. ok. 9,28 ha, lasy stanowiące drzewostany nasienne (4,57 ha) oraz lasy stanowiące ostoję zwierząt chronionych (37,41 ha).

W szacie roślinnej omawianego terenu znaczne powierzchnie zajmuje roślinność urządzona. Na szczególną uwagę zasługują parki podworskie w Chraplewie, Michorzewie, Śliwnie, Trzciance, Turkowie i Wąsowie. Niestety większość z nich jest mocno zaniedbana i zniszczona - wymaga uporządkowania i przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych. Uzupełnieniem ww. zespołów parkowych są parki miejskie, stare, zadrzewione cmentarze, wyjątkowo liczne zadrzewienia przydrożne, przywodne i śródpolne oraz okazałe, pojedyncze drzewa - solitery. Efektownie prezentują się stare obsadzenia dróg.

Na obszarze województwa wielkopolskiego wyznaczono 82 korytarze wzdłuż dolin rzek, które stanowią szlaki migracyjne i ostoje wielu gatunków ptaków oraz ssaków. Wyróżniono korytarze o randze międzynarodowej i krajowej, regionalnej oraz o randze ponadlokalnej. Na terenie gminy występują ponadlokalne korytarze ekologiczne: Mogilnica Zachodnia i Kanał Michorzewski oraz korytarz o randze regionalnej: Mogilnica.

Świat zwierzęcy jest typowy dla nizinnych obszarów kraju. Wg podziału zoograficznego A. Jakubskiego, obszar gminy wchodzi w skład dzielnicy bałtyckiej – krainy południowobałtyckiej. Wylesienie, omszenie łąk, melioracje, regulacje rzek i inne działania zniszczyły szereg naturalnych siedlisk i biotopów. Spowodowało to znaczne ubytki fauny regionu, szczególnie wśród gatunków niższych, ale także wśród ssaków z których najliczniejszymi reprezentantami są w lasach jelenie, sarny, lisy, daniela, borsuki, zające, kuny i łasice, a z drobnych gryzoni popielice, jeże, krety, myszy.

Dość licznie świat zwierzęcy reprezentowany jest przez ptaki zarówno osiadłe, jak i wędrowne. Z ptaków drapieżnych występują: myszołów zwyczajny, sokół-pustułka, ruda kania. Pospolite są kruki, dzięcioły, sroki, orzechówki oraz powszechnie występujące w Polsce, takie jak: wróbel, szpak, kos, sikora, czyżyk, gil, skowronek.

Występujące gady to: jaszczurka zwinka, jaszczurka żyworodna oraz padalec, zaskroniec. Płazy reprezentowane są przez różne rodzaje żab, ropuch oraz traszki. Świat owadów jest licznie reprezentowany i typowy dla lasów oraz pól otwartych. Licznie występują motyle (szlaczkonie, cytrynki, rusałki), powszechny jest też żuk gnojarsz, ryjowiec, koniki polne, z mięczaków - pomrów błękitny oraz ślimak nadobny.

2.8 Klimat

Klimat Kuśliny związany jest z ogólną cyrkulacją mas powietrza napływającego głównie z północnego Atlantyku i basenu Morza Śródziemnego. Według podziału rolniczo

– klimatycznego R. Gumińskiego, gmina położona jest w cieplejszej części dzielnicy Środkowej (VII), która obejmuje dorzecze środkowej Warty. Obszar gminy należy do obszarów o jednej z niższych w Polsce sumie opadów rocznych, a średnia roczna temperatura powietrza wynosi 8,2°C. Najchłodniejszymi miesiącami są styczeń i luty z temperaturami wahającymi się od – 6° do 5°C (średnia temperatura stycznia wynosi około - 20°C), a najcieplejszym miesiącem lipiec z średnią temperaturą +18,2°C.

Długość okresu wegetacyjnego wynosi 210 - 220 dni. Podobnie jak na większości terytorium kraju, również w rejonie Kuślina przeważają wiatry zachodnie i południowo-zachodnie.

W odniesieniu do obszaru Gminy nie można mówić o odrębności makroklimatycznej, natomiast występują tu swoiste cechy topoklimatu wynikające z ukształtowania terenu i jego pokrycia. Przemieszczanie mas powietrza odbywa się głównie obniżeniami dolinnymi Mogilnicy, a główne bariery – to występujące zwłaszcza w zachodniej części gminy obszary leśne.

Małoprzestrzenne różnice w parametrach meteorologicznych występują w czasie bezwietrznej pogody radiacyjnej, zwłaszcza w porze nocnej, gdy ujawniają się różnice wynikające z różnej pojemności cieplnej powierzchni o swoistych rodzajach pokrycia. Dotyczy to zwłaszcza terenów w dolinach Mogilnicy oraz obszarów leśnych.

2.9 Stan powietrza atmosferycznego i klimat akustyczny

Stan czystości powietrza w znacznym stopniu warunkuje jakość życia na danym terenie ponieważ powietrze jest nie tylko źródłem tlenu, ale ma również decydujący wpływ na zdrowie człowieka. Zanieczyszczenia powietrza polega więc na wprowadzaniu do atmosfery substancji stałych, ciekłych lub gazowych w ilościach, które mogą ujemnie wpływać na zdrowie ludzi, klimat, przyrodę, glebę, wodę lub spowodować inne szkody w środowisku. Stan czystości powietrza w dużej mierze uzależniony jest tym samym od skali i kierunków rozwoju regionu. Wzrost zanieczyszczenia powietrza wynika zarówno z rozwoju budownictwa mieszkaniowego, jak i aktywności gospodarczej, gdyż wymuszają one wzrost zapotrzebowania energetycznego, co w konsekwencji powoduje większą emisję zanieczyszczeń.

Do głównych źródeł powstawania zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego zaliczamy:

- źródła punktowe, które tworzą zbiorowe i indywidualne systemy ogrzewania pomieszczeń; źródła te generują zanieczyszczenia w postaci pyłu, dwutlenku siarki, dwutlenku azotu i tlenku węgla;

- źródła liniowe pochodzące ze środków transportu kołowego i powodujące zanieczyszczenia w postaci węglowodorów, tlenku węgla, pyłu i ołowiu;
- procesy produkcyjne w ramach gospodarki rolnej (zanieczyszczenia powietrza substancjami pochodzącymi z rolnictwa: zapylenie, substancje odorowe, amoniak, metan, dwutlenek węgla, tlenek azotu itp.).

Największym źródłem zanieczyszczeń powietrza na obszarze gminy jest istniejąca sieć dróg. Wielkość powstających zanieczyszczeń zdeterminowana jest natężeniem ruchu komunikacyjnego, w wyniku którego do powietrza przedostają się toksyczne substancje. Najbardziej pospolite substancje powstające w skutek pracy silników samochodowych to: dwutlenek siarki (SO_2), tlenek azotu (NO_x), tlenek węgla (CO), węglowodory (C_nH_m), cząstki smoły i sadzy, aldehydy. Największą uciążliwością odznacza się fragment autostrady A-2 docelowej relacji Poznań – Świecko. Duży wpływ na stan powietrza atmosferycznego mają również skupiska źródeł niskiej emisji gazów i pyłów z terenów zabudowanych, które są szczególnie uciążliwe w okresie grzewczym.

Przy ocenie jakości powietrza atmosferycznego na obszarze objętym opracowaniem wykorzystano raport WIOŚ w Poznaniu pt. *Roczna ocena jakości powietrza w województwie wielkopolskim za rok 2021*. W ramach prezentowanej oceny objęto strefy oraz klasyfikacje stref, w oparciu o ustawę - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2021 r. poz. 1973, 2127, 2269, z 2022 r. poz. 1079 ze zm.) i rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 3 marca 2008 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów niektórych substancji w powietrzu (Dz. U. Nr 47, poz. 281). Zgodnie z tym raportem gminę Kuślin zaliczono do strefy wielkopolskiej.

Pod kątem ochrony zdrowia ludzkiego w 2021 roku w strefie wielkopolskiej nie stwierdzono przekroczenia poziomów dopuszczalnych i docelowych stężeń SO_2 , NO_2 , C_6H_6 , CO , Pb , As , Cd , Ni , O_3 (klasa A – dla ozonu – poziom celu długoterminowego, strefa uzyskała klasę D2). Strefę wielkopolską zaliczono do klasy C pod względem stężenia pyłu PM_{10} . B(a)P. Natomiast dla pyłu $\text{PM}_{2,5}$ strefa wielkopolska uzyskała klasę C1 (poziom dopuszczalny I faza, strefa wielkopolska uzyskała klasę A).

Pod względem kryteriów określonych w celu ochrony roślin, strefę wielkopolską ze względu na dwutlenek siarki (SO_2), tlenki azotu (NO_x) oraz ozonu O_3 zaliczono do klasy A (klasa strefy dla O_3 wg poziomu celu długoterminowego D2).

Hałas stanowi jedno ze źródeł zanieczyszczania środowiska, nasilający się w ostatnich latach w związku z rozwojem komunikacji, uprzemysłowieniem i postępującą urbanizacją. Odczuwany on jest przez mieszkańców jako jeden z najbardziej uciążliwych czynników wpływających ujemnie na środowisko i samopoczucie.

Aktualny stan klimatu akustycznego na terenie gminy Kuślin determinowany jest przede wszystkim:

- ruchem drogowym (hałas komunikacyjny, zwłaszcza z przebiegającej przez teren gminy autostrady A2),
- dźwiękami generowanymi na terenach zabudowy mieszkaniowej, zagrodowej oraz urządzeń produkcji rolnej (hałas komunalno – bytowy),
- dźwiękami pochodzącymi z terenów przemysłowych, usługowych i produkcyjnych (hałas przemysłowy),
- dźwiękami środowiska przyrodniczego (ptaki, owady, szum wody).

Największy wpływ mają drogi, które stanowią tzw. liniowe emitory hałasu do środowiska. Szczególną uciążliwość odznacza się fragment autostrady A2 przebiegający równoleżnikowo przez obszar gminy.

Według GPR 2020/21, średni dobowy ruch pojazdów (SDR) na drodze krajowej A2 na odcinku Nowy Tomyśl - Buk wynosił 23 879 poj./dobę, w tym 17 motocykli, 15 034 samochodów osobowych – mikrobusów, 2 412 lekkich samochodów ciężarowych, 304 samochodów ciężarowych bez przyczepy, 6 061 samochodów ciężarowych z przyczepą, 51 autobusów.

Dokładne badania akustyczne opublikowane zostały w „Raporcie o stanie środowiska w Wielkopolsce w roku 2014” opracowanym przez WIOŚ w Poznaniu. Na obszarze gminy Kuślin zlokalizowano wówczas 2 punkty pomiarowe, gdzie w jednym punkcie (Wąsowo) doszło do przekroczenia dopuszczalnej wartości poziomu hałasu. Wyniki badań dla punktów pomiarowych w gminie Kuślin zawiera tab. 6.

Tab. 6 Wyniki badań akustycznych w otoczeniu autostrady A2

Lokalizacja punktu pomiarowego	Odległość od autostrady	Równoważny poziom hałasu L_{Aeq} (dB)		Natężenie ruchu pojazdów (poj./h)			
		dzień	noc	dzień		noc	
				ogółem	pojazdy ciężkie	ogółem	pojazdy ciężkie
Wąsowo	50	69,4	65,9	1091	352	549	221
Turkowo	90	56,8	53,9	1164	385	637	282

źródło: opracowanie własne na podstawie „Raportu o stanie środowiska w Wielkopolsce w roku 2014”

Pozostałe źródła hałasu nie stanowią istotnego zagrożenia dla klimatu akustycznego gminy Kuślin. Zaznaczyć należy jednak, że część mieszkańców gminy narażona może być na ponadnormatywny hałas w mieszkaniach, których źródłem jest m.in. stosowanie oszczędnych materiałów i konstrukcji budowlanych, wadliwe funkcjonowanie instalacji wodno-kanalizacyjnej, centralnego ogrzewania, dźwigów oraz hydroforów.

2.10 Walory przyrodniczo-krajobrazowe terenu, ich ochrona prawna, różnorodność biologiczna i możliwości kształtowania

Najliczniej występującą formą ochrony przyrody na terenie gminy są pomniki przyrody. W Centralnym Rejestrze Form Ochrony Przyrody znajduje się 38 pomników przyrody zlokalizowanych na terenie gminy Kuślin, w tym cenne aleje drzew:

- aleja Michorzewo-Kuślin (jesion wyniosły, kasztanowiec zwyczajny - 49 drzew na odcinku ok 1000 m),
- aleja Wąsowo-Chraplewo (463 lip drobnolistnych na odcinku 1900 m).

Na terenie gminy znajduje się jeden pomnik przyrody nieożywionej - głaz narzutowy w Chraplewie.

Niektóre z pomników przyrody otrzymały swoje nazwy, są to drzewa uznane za pomniki przyrody uchwałą nr X/63/99 Rady Gminy w Kuślinie z 24 września 1999 r. :

- grupa 4 drzew- 3 szt. dębów szypułkowych (*Quercus robur* L.) i dąb bezszypułkowy (*Quercus petraea*) o nazwie „Cztery kąty”, o obwodzie 207 - 295 cm i wysokości 26 m., rosnących na terenie Leśnictwa Wąsowo, grunty wsi Kuślin, oddział 82 na terenie nieruchomości będącej we władaniu Lasów Państwowych Nadleśnictwa Grodzisk Wlkp. z siedzibą w Lasówkach, drzewo
- dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.) o nazwie „Strażnik” o obwodzie 349 cm i wysokości 27 m, rosnący na terenie Leśnictwa Wąsowo, grunty wsi Kuślin, oddział 83 na terenie nieruchomości będącej we władaniu Lasów Państwowych Nadleśnictwa Grodzisk Wlkp. z siedzibą w Lasówkach,
- grupa 3 drzew - dębów szypułkowych (*Quercus robur* L.) o nazwie „Wydory” o obwodzie 276 - 358 cm, i wysokości 19 - 25 m, rosnących na terenie Leśnictwa Wąsowo, grunty wsi Kuślin, oddział 95 na terenie nieruchomości będącej we władaniu Lasów Państwowych Nadleśnictwa Grodzisk Wlkp. z siedzibą w Lasówkach,
- drzewo - dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.) obrośnięty bluszczem pospolitym (*Hedera helix*) o nazwie „Kapliczka” o obwodzie 280 cm i wysokości 27 m, rosnących na terenie

leśnictwa Wąsowo, grunty wsi Wąsowo, oddział 76 na terenie nieruchomości będącej we władaniu Lasów Państwowych Nadleśnictwa Grodzisk Wlkp. z siedzibą w Lasówkach.

W 1977 roku objęto ochroną dąb szypułkowy „Zbych” o obwodzie 710 cm i wysokości 19 m. Jest to okazały dąb ze zdewastowaną, obumierającą koroną.

Inną formą ochrony w gminie są liczne, najczęściej XIX-wieczne cmentarze, wyznania głównie ewangelickiego zlokalizowane w miejscowościach: Dąbrowa, Kuślin, Michorzewo, Nowa Dąbrowa i Wąsowo, oraz zabytkowe parki i dworki, do których zaliczamy:

- zespół pałacowo-parkowy w Chraplewie, w tym park z pocz. XIX w.,
- zespół pałacowo-parkowy w Michorzewie, w tym park z 1920 r.,
- zespół dworsko-parkowy w Śliwnie, w tym park z XIX w.,
- zespół pałacowo-parkowy w Trzciance, w tym park z 2 poł. XIX w., powiększony ok. 1910 r.,
- pozostałości zespołu dworskiego w Turkowie, w tym park z 1 poł. XIX w., przekształcony w 2 poł. XIX w.,
- zespół pałacowy w Wąsowie, w tym park 4 ćw. XVIII, XIX i pocz. XX w.

Duża część kompleksów leśnych gminy to lasy ochronne, głównie z uszkodzeniami charakterystycznymi dla II strefy zagrożeń przemysłowych.

Na terenie gminy część lasów uznana została za ochronne:

- lasy wodochronne – o łącznej powierzchni 1 645,03 ha,
- lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody – pow. 9,28 ha,
- lasy stanowiące drzewostany nasienne – pow. 4,57 ha,
- lasy stanowiące ostoję zwierząt chronionych – pow. 37,41 ha.

Większość terenów leśnych to kompleksy atrakcyjne pod względem turystycznym albo przydatne dla potrzeb turystyki i rekreacji. Szczególne znaczenie ma więc ukierunkowanie turystyki na obszarze gminy oraz uporządkowanie niewielkiego jeszcze zainwestowania rekreacyjnego w obrębie malowniczych terenów, zwłaszcza w środkowej i południowej części gminy.

Uzupełnieniem, wyżej wymienionych zespołów zieleni są: zadbane tereny zieleni urządzonej, liczne drobne zalesienia i zadrzewienia o charakterze ostojowym, lokalne obniżenia terenu wypełnione roślinnością torfowiskową i łąkową, niewielkie powierzchnie wodne, zieleń łąkowa stanowiąca obsadzenia koryt cieków i zbiorników wodnych, roślinność strefy brzegowej jezior, malownicze i często okazałe obsadzenia dróg itp.

Wymienione wyżej obszary i tereny o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych, podlegają ochronie na podstawie szeregu przepisów szczegółowych:

- tereny leśne, ze względu na ich korzystny wpływ na klimat, powietrze, wodę, glebę, warunki życia i zdrowie człowieka oraz na równowagę przyrodniczą, nadto znaczenie ochronne, gospodarcze itp. – w myśl ustawy z dnia 28 września 1991 roku o lasach (Dz. U. z 2022 r. poz. 672) oraz ustawy z dnia 3 lutego 1995 roku o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. z 2021 r. poz. 1326 ze zm.),
- zadrzewienia i zarośla łąkowe na glebach pochodzenia organicznego – ustawy z dnia 3 lutego 1995 roku *o ochronie gruntów rolnych i leśnych* (Dz. U. z 2021 r. poz. 1326 ze zm.),
- wszystkie wyżej wymienione na podstawie zapisu dotyczącego ochrony walorów krajobrazowych w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 roku - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 ze zm.)

Gmina Kuślin charakteryzuje się umiarkowaną lesistością i nienajlepszym stanem niektórych parków podworskich. Wyróżnia się jednak mozaiką występujących typów siedliskowych i zróżnicowaniem gatunkowym drzewostanu oraz dużą ilością okazałych drzew (nie tylko pomnikowych). Mimo to, miejscami wskazane jest:

- zwiększenie różnorodności biologicznej istniejących zbiorowisk roślinnych,
- stopniowe przywracanie w miarę naturalnych warunków siedliskowych,
- podjęcie stałej pielęgnacji siedlisk,
- wykluczenie dalszych działań destabilizujących stosunki wodne,
- uporządkowanie i zagospodarowanie terenu.

Na terenie gminy brak jest obszarów należących do europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000.

3. Historyczne i kulturowe uwarunkowania rozwoju

3.1 Rys historyczny gminy Kuślin

Najstarsze archeologiczne ślady osadnictwa na obszarze gminy Kuślin pochodzą z środkowej epoki kamienia (mezolit) trwającej od 8 000 do 4 800 lat p.n.e. Na terenach Niżu Środkowoeuropejskiego żyły wtedy ludy zbieracko-łowiecko-rybackie. Zabytki archeologiczne pochodzące z tego okresu działalności ludzkości odnalezione zostały na obszarze gminy Kuślin w trakcie ratowniczych badań wykopaliskowych prowadzonych w ramach cyklu przygotowawczego do budowy autostrady A2, które przeprowadzone zostały jesienią 1998 i wiosną 1999 roku. W okolicach Wąsowa, bezpośrednio przy brukowanej drodze prowadzącej do Władysławowa, na tzw. Żurawińcu, odkryto obozowisko kultury komornickiej. Na powierzchni terenu zidentyfikowano występowanie narzędzi i przedmiotów krzemiennych wykonanych z miejscowego surowca.

W ramach prowadzonych badań archeologicznych odkryte zostały również ślady dwóch innych kultur archeologicznych. W Wąsowie są to ślady kultury pucharów lejkowatych (3 700 – 1 900 r. p.n.e.) - fragmenty ceramiki oraz grociki krzemienne, a na Żurawińcu osada kultury łużyckiej (1 350 – 400 r. p.n.e.), która składała się z kilkunastu obiektów mieszkalnych i gospodarczych.

Inne ważne znaleziska archeologiczne z terenu gminy to: urna z przedmiotami z brązu znaleziona w Turkowie, cmentarzysko popielnicowe w Michorzewku, cmentarzysko popielnicowe kultury łużyckiej przy bocznej drodze do lasu, prowadzącej od drogi polnej Jastrzębniki – Kuślin, między stawem a drogą leśną, cmentarzysko popielnicowe kultury pomorskiej w Wąsowie, osada kultury przyworskiej w Wąsowie, a także odnalezione w Głuponiach wczesnośredniowieczne przedmioty (łyżwa kościana z kości krowy, żelazne okucie uprzęży końskiej i żelazny nóż).

Pierwsze wzmianki pisane o poszczególnych miejscowościach wchodzących w skład gminy Kuślin pochodzą z końca XIV i początków XV wieku. W historii tego terenu istotną rolę odegrało osadnictwo olęderskie – związane z poszukiwaniem lepszego miejsca do życia przez osadników z Niderlandów – tzw. olędrów. Kolonizacja olęderska w Wielkopolsce przypada na przełom XVI i XVII wieku. Pierwszymi osadnikami byli autentyczni Holendrzy, w późniejszych latach (zwłaszcza XVIII wiek) analizowane tereny zasiedlali Niemcy wyznania ewangelickiego. Osadnicy z zachodu osiedlali się w Kuślinie, Nowej Dąbrowie i Michorzewie.

W wyniku rozbiorów Polski teren gminy Kuślin znalazł się pod panowaniem pruskim. Prowadzona polityka germanizacji przybrała na sile po 1870 roku, kiedy to objęła administrację, sądy i szkolnictwo. W 1876 roku j. niemiecki stał się jedynym językiem urzędowym, a wszystkie nazwy polskie zostały zamienione na niemieckie. Podstawową metodą walki Polaków z polityką zniemczania było wychowywanie następnych pokoleń w duchu patriotyzmu. Ważną rolę odgrywała także działalność kulturalna i oświatowa. W Śliwnie działało Towarzystwo Czytelni Ludowych (TCL), którego aktywistą był Walenty Jaroszyk. Książki TCL dostępne były także w Michorzewie, gdzie popularyzatorem był ks. Aleksander Żmudziński, ówczesny proboszcz kościoła parafialnego w Michorzewie i wybitny działacz narodowy na terenie ówczesnego powiatu nowotomyskiego.

Ponadto na terenie gminy Kuślin działało Kółko Włościańskie (z inicjatywy Emilii Szczanieckiej), Bank Ludowy oraz Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich. Bezpośrednie działania powstańcze ominęły ziemię kuślińską, mimo tego wiele jej mieszkańców zaangażowało się w walkę z zaborcą. W 1918 roku w Wąsowie założono Radę Żołnierską, która zajmować się miała rozbrajaniem okolicznych Niemców.

Kuślin został wyzwolony 1 stycznia 1919 roku, kiedy to miejscowi powstańcy zajęli urząd gminy, zdobywając 25 karabinów. Po odzyskaniu niepodległości, ustawa o organizacji administracji samorządowej na szczeblu gminnym wydana w 1919 roku, utrzymywała w mocy pruską ordynację gminną z 1891 roku. Dawny pruski urząd gminy przemianowano na Komisariat Obwodowy. Na jego czele stał komisarz obwodowy. W 1928 roku zlikwidowano go, tworząc wójtostwa obwodowe, które obejmowały kilkanaście gmin wiejskich i kilka obszarów dworskich. W gminie Kuślin istniały obszary dworskie w: Wąsowie, Śliwnie, Michorzewie, Chraplewie, Głuponiach i Trzciance.

W 1933 roku zniesiono gminy jednostkowe i obszary dworskie, a w ich miejsce utworzono gminy zbiorowe składające się z gromad. Stan z zarządami gminnymi z wójtem i gromady z sołtysem na czele trwał do wybuchu II wojny światowej. W roku 1938 obszar Gminy Kuślin był trochę mniejszy niż obecnie i obejmował 10 183 ha powierzchni. Przed wybuchem II Wojny Światowej gminę zamieszkiwało 7228 osób (w tym 1301 pochodzenia niemieckiego).

Przez cały okres międzywojenny przeważała ludność polska. Niemniej w rękach osadników niemieckich znajdowało się 61,4% ziemi, w tym duże majątki ziemskie. Gmina nie posiadała wodociągów. Wodę dostarczały uliczne studnie publiczne tzw. pompy. Ogółem było ich trzynaście i tak w np.: Chraplewie - jedna na 652 mieszkańców, Dąbrowie – jedna na 452 mieszkańców, Kuślinie – dwie na 420 mieszkańców, Wąsowie – dwie na 1730 mieszkańców.

W okresie 1919-1939 na terenie gminy istniało kilka niewielkich przedsiębiorstw przemysłowych, jak: olejarnia i gorzelnia. Ówczesny wójt Stefan Frąckowiak, tak pisał w raporcie do starosty: *„Rzemiosło i handel w 70 % w rękach polskich, jednak stan tych przedsiębiorstw jest niezbyt dobry, czego powodem jest brak kredytu na rozwinięcie tych placówek oraz wielka lojalność mniejszości niemieckiej względem kupców i rzemieślników swoich.”* W 1938 roku na terenie gminy działało: 10 zakładów szewskich, 5 krawieckich, 8 rzeźnickich, 8 kowalskich, 8 stolarskich, 7 fryzjerskich, 3 piekarskie, 3 ślusarskie, po 2 kołodziejskie i malarskie. Działalność finansową prowadziły dwie spółdzielnie kredytowe niemieckie z siedzibą w Kuślinie.

Źródłem utrzymania dla wielu mieszkańców gminy była praca w dużych majątkach ziemskich i gospodarstwach rolnych. Ogółem zatrudnionych było w nich 1976 osób (tj. 51,9%). W rolnictwie pracowało 1296 osób (33,9%), w rzemiośle 162 osoby (4,2%), w przemyśle i handlu 75 osób (2%), w urzędach 64 osoby (1,7%), wolne zawody reprezentowało 14 osób (0,9%), inne zawody – 200 (5%).

W okresie międzywojennym na terenie gminy czynnych było 10 szkół. Mniejszość niemiecka nie posiadała własnych placówek i posyłała dzieci do szkół polskich. Przez cały okres dwudziestolecia kwitło życie kulturalne i oświatowe: kino oświatowe, wieczorowe kursy oświatowe, wieczorki oświatowe, dotyczące m. in. rozwoju rolnictwa.

Wybuch II Wojny Światowej przerwał rozwój gospodarczy Państwa Polskiego. Okupanci od wkroczenia na ziemie polskie „siali zniszczenie”. Powszednie były rewizje, aresztowania i wysiedlenia, dlatego też zakończenie okupacji mieszkańcy przyjęli z wielką ulgą i radością.

Na podstawie ustawy z dnia 11 września 1944 roku o radach narodowych, obok zarządu gminnego utworzono gminną radę narodową jako organ kontrolujący i planujący. W 1945 roku utworzono ponownie zarządy gminne, wzorowane na przedwojennej organizacji. Z kolei ustawa z dnia 20 marca 1950 roku zlikwidowała zarządy gminne, a w ich miejsce powołała prezydium Gminnych Rad Narodowych. Organem wykonawczym Gminnej Rady Narodowej było prezydium, które w jej imieniu sprawowało na terenie gminy władzę.

Do 1950 roku wyjechały z Gminy Kuślin do Niemiec rodziny pochodzenia niemieckiego. Pierwszą pookupacyjną placówką oświatową była szkoła w Śliwnie. Początek lat pięćdziesiątych to także elektryfikacja gminy. Następne lata, zwłaszcza przełom siedemdziesiątych i osiemdziesiątych to nie tylko dla gminy wzrost znaczenia pod względem administracyjnym, ale również przeobrażenia związane z budową obiektów infrastruktury gminnej.

Okres transformacji ustrojowej zapoczątkowany w latach dziewięćdziesiątych, to kolejne zmiany dla mieszkańców gminy. Z jednej strony likwidacja miejsc pracy (np. PGR), bezrobocie, ubożenie gospodarstw wiejskich, a z drugiej nowe możliwości – łatwiejszy dostęp do nauki, popieranie przedsiębiorczości i możliwość prowadzenia własnej działalności. Jest to okres ważnych inwestycji infrastrukturalnych tj. rozbudowy sieci wodociągowej, modernizacji linii elektrycznych i sieci telekomunikacyjnej, a także gazyfikacja.

Transformacja ustrojowa stworzyła warunki do odbudowy więzi lokalnych i do kreowanie rozwoju regionalnego, którego sukces w ogromnym stopniu zależy od nastawienia elit obywatelskich i kadr administracyjnych.

Na przełomie XX/XXI wieku na terenie gminy rozpoczęto budowę autostrady A2. Odcinek Nowy Tomyśl – Komorniki przebiegający przez gminę Kuślin został oddany do użytku w 2004 roku. Aby nie zaburzyć komunikacji wewnętrznej na obszarze gminy konieczna była również budowa kilku wiaduktów.

Od 2006 roku gmina Kuślin jest członkiem Stowarzyszenia KOLD, które działa na obszarze 7 gmin: Duszniki, Lwówek, Opalenica, Kuślin, Nowy Tomyśl, Pniewy i Miedzichowo. Jest to dobrowolne, samorządne, trwałe zrzeszenie osób fizycznych i prawnych, działające jako Lokalna Grupa Działania, w rozumieniu przepisów dotyczących Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Celem stowarzyszenia jest podejmowanie działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, w szczególności: realizacja Lokalnej Strategii Działania.

Gmina Kuślin administracyjnie podzielona jest na 11 sołectw oraz 1 przysiółku:

- 1) Kuślin - wieś gminna położona 13 km na północny – wschód od Nowego Tomyśla, na skrzyżowaniu dróg lokalnych. Obecnie liczy 611 mieszkańców. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1404 roku, a jej nazwa jest formą dzierżawczą od nazwiska Kus (Kęs) lub Kusiel. Dawniej wioska była własnością szlachecką w składzie dóbr opalenickich. W 1488 roku wymieniona za Strzyżmin przeszła na Strzeżminskich, którzy odtąd zaczęli używać nazwiska Kuślińscy. Przywilejem z 1741 roku została przeniesiona na prawa osady ołędzkiej. Wówczas 80% jej mieszkańców stanowili Niemcy. Ludność niemiecka opuściła wioskę po II wojnie światowej, a na jej miejsce przybyli nowi mieszkańcy (głównie z terenów Polski wschodniej). W 1954 roku Kuślin stał się siedzibą gromady, a od 1975 roku siedzibą gminy. Układ przestrzenny wsi reprezentuje typ wielodrożnicy, a na uwagę zasługuje wysadzana lipami i zwarcie zabudowana ul. Powstańców Wlkp.

2) Chraplewo - wieś w gminie Kuślin, położona 14 km na płn. - wsch. od Nowego Tomyśla. Obecnie liczy 338 mieszkańców. Pierwsza wzmianka o Chraplewie pochodzi z 1389 roku. Wieś należała m.in. do Chraplewskich i Bnińskich, w końcu XVIII w. – do Sczanieckich, a następnie przez małżeństwo Nimfy Sczanieckiej (siostry Emilii) przeszła na Łąckich z Posadowa. Od 1879 roku właścicielami wsi byli Hardtowie, których główna siedziba znajdowała się w pobliskim Wąsowie. We wsi znajduje się eklektyczny pałac rodziny Hardtów, otoczony rozległym parkiem krajobrazowym (9,5 ha) z pomnikowymi drzewami – m.in. dębami, lipami i bukami o obwodzie do 440 cm. W sąsiedztwie pałacu stoją wzniesione w końcu XIX wieku budynki towarzyszące: dom ogrodnika i powozownia, a w północnej części parku – pochodzący z XVIII w. dom rządcy oraz pozostałości folwarku. Na uwagę zasługuje też kolonia domów mieszkalnych dla pracowników folwarku.

3) Dąbrowa - wieś w gminie Kuślin licząca 250 mieszkańców. Z najstarszych zapisków (kronika szkoły prowadzona w języku niemieckim) z 1873 roku wynika, że nazwa wsi brzmiała Dombrowo, należała do parafii Kuślin (Kuschlin), powiatu bukowskiego (Buk). Od 1923 roku nazwa wsi Dąbrowa - kronika pisana jest w języku polskim. Szkoła w Dąbrowie, jako polska, została powołana dekretem z dnia 25 sierpnia 1923 roku. Lata dwudzieste, gdy w Polsce należało tworzyć wszystko od nowa, po polsku: administrację, sądownictwo, oświatę, takie wsie jak Dąbrowa były w szczególnie trudnej sytuacji. Ścierały się tam dwa żywioły polski i niemiecki, a walka na dwóch płaszczyznach: religijnej i narodowościowej.

4) Dąbrowa Nowa – wieś położona w środkowo – południowej części gminy, liczy 41 mieszkańców.

5) Głuponie - miejscowość położona 14 km od Nowego Tomyśla. Obecnie liczy 602 mieszkańców. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1404 roku (Głupoń). Była ona własnością szlachecką, m.in. Głupońskich i Watów, a od 1493 roku wchodziła w skład dóbr Iwóweckich. W 1765 roku od Koszutskich zakupili ją Urbanowscy z Chudobczyc. W 1902 roku tutejszy majątek przeszedł w ręce niemieckie. Z dawnego zespołu dworskiego zachował się dwór późnobarokowy, wybudowany w latach 1765 – 78 dla Józefa Urbanowskiego. Obok znajduje się oficyna (rządcówka) oraz zabudowania folwarczne .

6) Michorzewko - miejscowość położona w północno – wschodniej części gminy. Obecnie wieś liczy 371 mieszkańców. Jej początki sięgają średniowiecza. Dawniej stanowiło część Michorzewa tzw. Michorzewo Suche. Nazwa wioski, wraz z Michorzewem wywodzi się od Michora, benedyktyna z Lubinia. Później wieś przechodzi w ręce rodu rycerskiego Wezenborgów. W XVI w. znajduje się we władaniu Bnińskich, a od II poł. XVIII w. stanowi własność rodu Sczanieckich. W czasie zaborów przechodzi w ręce pruskie i następuje duży napływ ludności niemieckiej.

7) Michorzewo - wieś położona jest 9 km na płn. zach. od Opalenicy. Liczy 911 mieszkańców. Nazwa wsi wywodzi się od Michora – benedyktyna z Lubinia. Pierwotnie było to Michorzewo Mokre, w odróżnieniu od Michorzewa Suchego - obecnego Michorzewa. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1399 roku, 2 lata później wieś weszła w skład dóbr opalenickich. Od 2 połowy XVIII wieku aż do II wojny światowej Michorzewo należało do rodziny Sczanieckich i było jedyną czysto polską wsią w okolicy. W 1890 roku tutejsze probostwo objął ksiądz Aleksander Żmizdiński (1847 – 1931), pochodzący z Krukówka koło Mroczy. Prowadził aktywną działalność społeczno – narodową, kierował tutejszym kółkiem rolniczym, w 1918 roku był delegatem na Sejm Dzielnicowy.

8) Śliwno – wieś wzmiankowana po raz pierwszy, gdy była własnością Stefana ze Śliwna herbu Sierp.; Później należała do Niegolewskich i Pigłowskich, a od końca XVIII w. – do Sczanieckich. Kordula Sczaniecka wniosła ją jako majątek w małżeństwo z Karolem Stablewskim, który w 1857 roku sprzedał Śliwno Niemcom Hildebrandtom. Pośrodku wsi znajduje się park krajobrazowy (8,7 ha). Rosną w nim drzewa o pomnikowych rozmiarach m.in. dąb „Rycerski” o obwodzie 510 cm. W parku wznosi się dwór o zatartych cechach stylowych. Zachowała się także romantyczna wieża ceglano – kamienna, neogotycka kaplica grobowa na planie ośmioboku oraz resztki grotty i krąg kamiennych siedzisk, dawniej wykorzystywanych jako teatr. Po przeciwnej stronie drogi głównej położony jest obszerny zespół zabudowań folwarcznych, pochodzących z przełomu XIX/XX wieku, a w jego obrębie dom rządcy i dawna gorzelnia (1921).

9) Trzcianka - Miejscowość położona nad Mogilnicą, dopływem Odry. Obecnie liczy 458 mieszkańców. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1408 roku (Trczanka). W końcu XVI w. jej właścicielem był Jan Strzyżmiński. U schyłku XVIII w. wieś należała do Nieżyehowskich z Niewierza. Dwór nosił wówczas nazwę Erlenhof. W 1981 roku trzcianeckie dobra od Markusa Nieżyehowskiego odkupił Niemiec Jacobi, w latach 1801– 1945 Trzcianka stanowi własność rodziny Jacobi. Po wojnie majątek został rozparcelowany.

10) Turkowo - Miejscowość licząca obecnie 209 mieszkańców; jej pierwotna nazwa brzmiała Tarkowo (od tarki – owocu tarniny) kiedy to wioska była gniazdem rodziny Turkowskich. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1411 roku. W XVI wieku należała do Jastrzębskich, w XVIII wieku – do Łukomskich i Sczanieckich, w XIX wieku – do Bieczyńskich. W 1869 roku przeszła w ręce niemieckie, najpierw Hildebrandtów, a potem (do 1945 roku) Stichów. Od kwietnia 1941 do marca 1942 roku działał tu hitlerowski obóz pracy dla Polaków i Żydów, którzy pracowali przy budowie autostrady Berlin – Poznań (autostrada ta miała przebiegać m.in. na terenie gminy Kuślin). Ogółem znajdowało się w nim ok. 500 więźniów. W 1942 roku obóz został zlikwidowany, a więźniów przetransportowano do obozu w Wąsowie. Po zespole dworskim (dwór rozebrano w latach siedemdziesiątych) zachował się park (10,15 ha).

11) Wąsowo - największa z wiosek gminy Kuślin, liczy 1130 mieszkańców. O dawnej przeszłości wsi świadczy przebadana tu wielokulturowa osada przedhistoryczna, istniejąca od okresu neolitu. W XIV wieku Wąsowo należało do klasztoru benedyktynów z Lubinia, ale przeszło w ręce prywatne - początkowo Porajów, potem Niegolewskich, Rogowskich i Zakrzewskich. W 1776 roku wieś kupił Kazimierz Raczyński, ale wkrótce odstąpił ją Sylwestrowi Sczanieckiemu z Brodów, który w latach 1780-1786 wznosił tu główną siedzibę rodziny. Po śmierci Sylwestra do rozkwitu Wąsowo doprowadziła jego żona, Anastazja ze Skórzewskich (1750 – 1835). Po niej gospodarował tutaj Konstanty Sczaniecki, który utracił majątek w skutek przymusowej licytacji. Od 1868 roku właścicielem wsi był Richard von Hardt, bankier i przemysłowiec z Berlina (posiadał również Chraplewo i Głuponie). W latach 1941-42 w Wąsowie znajdował się hitlerowski obóz pracy przymusowej dla Żydów, którzy na płu. od wsi przygotowywali teren pod budowę autostrady. W 1944 roku władze niemieckie przewiozły do tutejszego majątku część zbiorów poznańskiego Muzeum Miejskiego, aby je uchronić przed bombardowaniem. W Wąsowie znajduje się rozległe założenie pałacowo – parkowe. Piętrowy pałac Sczanieckich wybudowany po 1781 roku reprezentuje formy przejściowe od baroku do klasycyzmu. Klasycystyczna kaplica stojąca w sąsiedztwie pałacu ma formę wzorowanej na Panteonie rotundy, krytej półkolistą kopułą z latarnią. Pierwotnie była to kaplica dworska (za czasów niemieckich właścicieli – ewangelicka), a od 1945 roku jest kaplicą publiczną, przy której w 1992 roku utworzono parafię. Nieco dalej w latach 1870-72 Hardtowie postawili okazały zamek neogotycki (architekt Gustaw Erdmann), który po rozbudowaniu ok. 1900 roku jest wielką pseudoobronną budowlą z 8-boczną wysoką

wieżą. Wewnątrz zachowały się stylowe dekoracje. Po II wojnie światowej mieścił się tutaj rolniczy ośrodek szkoleniowy, a obecnie w odrestaurowanym obiekcie znajduje się hotel z zapleczem rekreacyjnym. Wokół rozciąga się pięknie utrzymany park krajobrazowy (50,13 ha), jeden z największych w Wielkopolsce, z pomnikowymi drzewami.

3.2 Zasoby środowiska kulturowego

W opracowaniu przedstawiono zasoby środowiska kulturowego z terenu całej gminy Kuślin. Są to zarówno przestrzenne układy zabytkowe i poszczególne obiekty podlegające ochronie prawnej, jak i osiągnięty stan wyposażenia w infrastrukturę komunalną i społeczną, kształt i estetyka zabudowy, współzależności zabudowy ze środowiskiem przyrodniczym, tradycje, a także osiągnięty poziom tzw. kultury rolnej.

W analizie ilościowej i jakościowej zasobów kulturowych – dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy Kuślin, posłużono się następującym podziałem: zabytki archeologiczne, obiekty wpisane do rejestru zabytków, obiekty wpisane do ewidencji zabytków, zabytkowe cmentarze, zabytki ruchome.

3.2.1 Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Kuślin brak stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków. Cały obszar gminy został jednak rozpoznany archeologicznie metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski. W gminie Kuślin znajdują się zewidencjonowane i rozpoznane stanowiska archeologiczne, stanowiące dobro kultury i objęte ochroną konserwatorską

3.2.2 Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Na obszarze gminy Kuślin znajdują się obiekty wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków, które zlokalizowane są w kilku miejscowościach gminy: Chraplewo, Głuponie, Michorzewo, Kuślin, Śliwno, Trzcianka, Turkowo i Wąsowo. Są to głównie zespoły pałacowo parkowe-oraz zespoły folwarczne.

Tab. 7 Obiekty na terenie gminy Kuślin wpisane do Rejestru Zabytków Województwa Wielkopolskiego

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data rejestru
1	Chraplewo Zespół pałacowy	pałac, park	925/1/Wlkp/A	01.03.1973
		stajnia- wozowania	925/2/Wlkp/A	24.04.1991
		domek ogrodnika	925/3/Wlkp/A	16.12.1991
2	Chraplewo Zespół folwarczny	rządcówka, budynek	49/A	19.07.2002

		inwentarski, 2 stodoły, obora, ogrodzenie z bramami, mur		
3	Głuponie	dwór	117/A	01.06.1968
4.	Głuponie	budynek dworca stacji kolei wąskotorowej „Trzcianka Zachodnia”, ob. dom nr 96, 1895,	1076/Wlkp/A	12.07.2019
5	Kuślin	kościół ewangelicki	2572/A	26.02.1996
7	Michorzewo	kościół parafialny	2478/A	12.12.1932
		ogrodzenie z 2 kaplicami i bramą	933/A	23.02.1970
8	Michorzewo Zespół pałacowy	pałac	15151/A	11.04.1974
		park	1687/A	04.04.1975
9	Śliwno Zespół dworski	kaplica grobowa Hildebrandtów	1781/A	20.02.1979
		park	335/A	22.10.1968
		wieża romantyczna	335/A	22.10.1968
		dom rządcy	335/A	22.10.1968
		kuźnia	335/A	22.10.1968
10	Trzcianka Zespół pałacowy	pałac	1777/A	15.12.1977
		park	1777/A	15.12.1977
12	Turkowo	mauzoleum rodziny von Stich	2632/A	21.10.1977
		park dworski	334/A	22.10.1968
13	Wąsowo Zespół pałacowy	pałac „stary”	1101/A	06.05.1970
		pałac nowy „zamek”	1689/A	04.04.1975
		kaplica	1101/A	06.05.1970
		dom ogrodnika	2245/A	01.09.1992
		dom odźwiernego	2245/A	01.09.1992
		park	1689/A	04.04.1975
14	Wąsowo Zespół folwarczny	stelmacharnia i kuźnia	2186/A	05.03.1990 (decyzja zweryfikowana na 22.11.2001r)
		obora I	j.w.	j.w.
		obora II	j.w.	j.w.
		gorzelnia z budynkiem mieszkalnym	j.w.	j.w.
		stodoła I	j.w.	j.w.
		stodoła II	j.w.	j.w.
		stajnia koni wyjazdowych	j.w.	j.w.
		spichrz	j.w.	j.w.

		stajnia koni roboczych i dom rządcy	j.w.	j.w.
		stajnia ob. magazyn	j.w.	j.w.
		cieleńnik	j.w.	j.w.
		garaż	j.w.	j.w.
		garaż pługów parowych	j.w.	j.w.
		wiata	j.w.	j.w.
		mleczarnia	j.w.	j.w.
		ogrodzenie mur	j.w.	j.w.

źródło: Rejestr zabytków województwa wielkopolskiego, <https://nid.pl/>

3.2.3 Obiekty wpisane do ewidencji zabytków

Ewidencja zabytków na obszarze gminy Kuślin liczy 83 pozycji. Zestawienie wpisanych do niej obiektów według miejscowości przedstawiono poniżej. Obiekty znajdujące się Rejestrze Zabytków Województwa Wielkopolskiego zostały oznaczone odpowiednią adnotacją.

o CHRAPLEWO

1. ZESPÓŁ PAŁACOWY

- dwór, mur., 1 poł. XIX, przebud. 2 poł. XX, (rejestr)
- pałac, mur., 1888, (rejestr)
- dom ogrodnika, mur., k. XIX, (rejestr)
- stajnia i wozownia, mur., k. XIX, (rejestr)
- park krajobrazowy, pocz. XIX. (rejestr)

2. KOLONIA MIESZKALNA

- dom stelmacha i kowala, ob. dom nr 32, mur. - szach., k. XIX,
- dwojak I, ob. dom nr 10, mur., k. XIX,
- dwojak II, ob. dom nr 13, mur., k. XIX,
- dwojak III, ob. dom nr 24, mur., k. XIX,
- dwojak IV, ob. dom nr 25, mur., k. XIX,
- dwojak V, ob. dom nr 26, mur., k. XIX,
- dwojak VI, ob. dom nr 27, mur., k. XIX,
- dwojak VII, ob. dom nr 28, mur., k. XIX,
- dwojak VIII, ob. dom nr 33, mur., k. XIX,
- dwojak IX, ob. dom nr 34, mur., k. XIX,
- dwojak X, ob. dom nr 35, mur., k. XIX,
- dwojak XI, ob. dom nr 36, mur., k. XIX,
- czworak I, ob. dom nr 15, mur., K. XIX,
- czworak II, ob. dom nr 21, mur., k. XIX,
- sześciorak, ob. dom nr 20, mur. - szach., k. XIX,
- ośmiorak, ob. dom nr 19, mur., k. XIX.

3. ZESPÓŁ FOLWARCZNY

- a. obora, mur., k. XIX, (rejestr)
- b. budynek inwentarski z magazynem zbożowym, mur., k. XIX, (rejestr)
- c. stodoła I, mur., k. XIX, (rejestr)
- d. stodoła II, ob. budynek inwentarski, mur., k. XIX, (rejestr)
- e. gorzelnia, mur., k. XIX,
- f. budynek administracyjno - mieszkalny, (rejestr)
- g. podwórze gospodarcze z brukowanym dziedzińcem, murowanym ogrodzeniem i 2 bramami wjazdowymi (rejestr)

○ **DĄBROWA**

4. CMENTARZ EWANGELICKI, II poł. XIX w.

○ **GŁUPONIE**

5. DWÓR, mur., 3 ćw. XVIII, powiększony XIX, (rejestr)

6. KOLONIA MIESZKALNA

- a. dom i kuźnia, ob. dom nr 65, mur., pocz. XX,
- b. dwojak I, ob. dom nr 1, mur., ok. 1906,
- c. dwojak II, ob. dom nr 2, mur., ok. 1906,
- d. dwojak III, ob. dom nr 4, mur., ok. 1906,
- e. dwojak IV, ob. dom nr 61, mur., ok. 1906,
- f. dwojak V, ob. dom nr 62, mur., ok. 1906,
- g. dwojak VI, ob. dom nr 64, mur., ok. 1906,
- h. sześciórak, ob. dom nr 63, mur., ok. 1890, proj. Fr. Gutsche,
- i. ośmiorak, ob. dom nr 3, mur., k. XIX,
- j. dom nr 5, mur., ok. 1904, przebud.,
- k. dom nr 6, mur., ok. 1904, przebud.,
- l. dom nr 7, mur., ok. 1904, przebud.,
- m. dom nr 8, mur., ok. 1904, przebud.

7. ZESPÓŁ FOLWARCZNY

- a. rządcówka, ob. biuro i mieszkanie, mur., pocz. XX,
- b. owczarnia i chlewnia, ob. obora, mur., 4 ćw. XIX,
- c. stajnia, mur., k. XIX,
- d. stajnia koni roboczych i spichlerz, mur., 4 ćw. XIX,
- e. spichlerz i obora, ob. spichlerz i mieszalnia pasz, mur., 4 ćw. XIX,
- f. stodoła, mur., k. XIX,
- g. magazyn i garaże, mur., k. XIX.

8. BUDYNEK STACJI KOLEJKI WĄSKOTOROWEJ, mur. 1886, pocz. XX w.

○ **KUŚLIN**

9. UŁAD RURALISTYCZNY, koniec XVIII w., pocz. XX w.

10. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO, ob. par. p.w. Zmartwychwstania Pańskiego:

- a. kościół, mur., 1882, (rejestr)
- b. dom kościelny, ul E. Szczanieckiej 11, mur., 1896.

ul. Parkowa

11. DOM NR 30, drewn. - mur., poł. XIX.

ul. Powstańców Wielkopolskich

12. DOM NR 1, drewn., ok. poł. XIX.

13. ZAGRODA NR 2,
a. dom, drewn., 1831,
b. kurnik, mur. - drewn., 3 ćw. XIX.

14. DOM NR 3, mur., ok. poł. XIX.

15. DOM NR 5, mur. - szach. - drewn., ok. poł. XIX.

16. DOM NR 6, mur., poł. XIX.

17. DOM NR 7, mur., 2 poł. XIX.

18. DOM NR 17, mur., 4 ćw. XIX.

19. DOM NR 19, mur., pocz. XX.

20. ZAGRODA NR 29,
a. dom, drewn., poł. XIX,
b. stodoła, mur., 4 ćw. XIX,
c. budynek inwentarski, mur., 4 ćw. XIX .

21. DOM NR 30, mur., pocz. XIX.

22. DOM NR 32, mur., 4 ćw. XIX.

23. DOM NR 38, mur., pocz. XX.

24. DOM NR 40, mur. - drewn., pocz. XX.

25. DOM NR 42, mur., pocz. XX.

26. DOM NR 45, mur. - drewn., 1899.

27. DOM NR 46, drewn., poł. XIX.

28. STODOŁA w zagrodzie nr 23, mur. - drewn., 2 poł. XIX.

ul. E. Sczanieckiej

29. DOM NR 10, mur., pocz. XX, przebud. 1992.

30. ZESPÓŁ MŁYNA, ul. Parkowa 37
a. dom młynarza, mur., ok. 1912,
b. młyn, mur., 1912,
c. budynek gospodarczy.

31. CMENTARZ EWANGELICKI, II poł. XIX w.

○ **ŁAZ**

32. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, 4 ćw. XIX w.

- a. dom mieszkalny pracowników I, mur.,
- b. dom mieszkalny pracowników II, mur.
- c. owczarnia I, mur.
- d. owczarnia II, mur – kamienna.
- e. maneż, drewn.

○ **MICHORZEWKO**

33. SZKOŁA POWSZECHNA, mur., 1909.

34. DOM NR 36, mur., 1910.

35. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, 4 ćw. XIX w.

- a. obora I, mur.
- b. obora II, mur – kamienna.
- c. domy mieszkalne pracowników, mur. (3 – 7)

○ **MICHORZEWO**

36. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NMP I WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH:

- a. kościół, mur., 1797 - 1800, odnowiony 1950, (rejestr)
- b. 2 kaplice - kostnice, mur., k. XVIII, (rejestr)
- c. ogrodzenie z bramą, mur., k. XVIII, (rejestr)
- d. plebania, mur., k. XIX,
- e. dom kościelnego, mur., k. XIX.

37. POCZTA, ob. dom nr 24, mur., k. XIX.

38. SZKOŁA, ob. budynek nr 37, mur., pocz. XX.

39. ZESPÓŁ PAŁACOWY

- a. pałac, mur., ok. 1910, arch. Stanisław Mieszkowski /?/, (rejestr)
- b. park krajobrazowy, 1 poł. XIX. (rejestr)

40. ZESPÓŁ FOLWARCZNY,

- a. rządówka i kancelaria, ob. biuro, mur., pocz. XX, przebud.,
- b. dwojak I, ob. dom nr 21, mur., pocz. XX,
- c. dwojak II, ob. dom nr 22, mur., pocz. XX,
- d. trojak, ob. dom nr 25, mur., pocz. XX,
- e. czworak I, ob. dom nr 27, mur., pocz. XX,
- f. czworak II, ob. dom nr 28, mur., pocz. XX, przebud.,
- g. czworak III, ob. dom nr 38, mur., pocz. XX,
- h. czworak IV, ob. dom nr 39, mur., pocz. XX,
- i. sześciórak, ob. dom nr 43, mur., pocz. XX,
- j. ośmiorak I, ob. dom nr 41, mur., pocz. XX,
- k. ośmiorak II, ob. dom nr 42, mur., pocz. XX,

- l. obora i stajnia, ob. obora, mur., pocz. XX,
- m. obora i wolarnia, ob. obora, mur., k. XIX,
- n. stodoła, ob. magazyn, mur., k. XIX,
- o. gorzelnia, mur., k. XIX, remont. l. 70 XIX.

41. CMENTARZ RZYMSKO – KATOLICKI, koniec XVIII w.

○ **NOWA DĄBROWA**

42. CMENTARZ EWANGELICKI, XIX/XX w.

○ **ŚLIWNO**

43. ZESPÓŁ DWORSKI

- a. dwór, mur., ok. poł. XIX, rozbud. k. XIX, przebud. i pozbawiony cech stylowych ok. 1960,
- b. kaplica rodziny Hildebrandtów, mur., k. XIX/XX, (rejestr)
- c. wieża romantyczna, mur., ok. poł. XIX, (rejestr)
- d. park krajobrazowy, częściowo regularny, poł. XVIII, powiększony XIX, (rejestr)
- e. ogrodzenie, mur., ok. poł. XIX.

44. ZESPÓŁ FOLWARCZNY

- a. rządcówka, ob. biura, mur., 1 poł. XIX, (rejestr)
- b. obora, ob. owczarnia, k. XIX, przebud. 1941,
- c. stajnia, ob. obora, k. XIX,
- d. spichlerz I, mur., k. XIX,
- e. spichlerz II, mur., 1921,
- f. kuźnia, mur., ok. poł. XIX, (rejestr)
- g. gorzelnia, ob. magazyn, mur., 1921.

○ **TOMASZEWO**

45. POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU FOLWARCZNEGO

- a. czworak, ob. dom nr 76, mur., k. XIX,
- b. stajnia i obora, ob. chlew i magazyn, mur., k. XIX,
- c. chlewiki, mur., k. XIX,
- d. stodoła, drewn., k. XIX.

46. DOM MIESZKALNY czworak, mur., k. XIX w.

○ **TRZCIANKA**

47. ZESPÓŁ PAŁACOWY

- a. pałac, ob. szkoła, mur., 2 poł. XIX, przebud. i rozbud. ok. 1910, (rejestr)
- b. budynek mieszkalny, tzw. mały dworek, ob. internat, mur., l. 20 XX,
- c. oficyna, ob. mieszkania pracowników szkoły, mur., k. XIX,
- d. kaplica rodziny Jacobich, mur., k. XIX,
- e. park krajobrazowy, 2 poł. XIX, powiększony ok. 1910. (rejestr)

48. ZESPÓŁ FOLWARCZNY

- a. dom gorzelnianego, mur., pocz. XX,
- b. stajnia, ob. chlewnia, mur., 1910,
- c. kurnik, ob. biuro, mur., k. XIX,

- d. budynek inwentarski, ob. obora, mur., 1898, rozbud. 1911,
- e. stodoła I, mur., 1909,
- f. stodoła II, drewn., pocz. XX,
- g. kuźnia, mur., k. XIX,
- h. brama i ogrodzenie, mur. - żel., k. XIX.

49. KOLONIA MIESZKALNA

- a. karczma, ob. dom nr 31, mur., pocz. XX,
- b. dwojak, ob. dom nr 8, mur., ok. 1908,
- c. dom nr 9, mur., ok. 1908, przebud.,
- d. dom nr 10, mur., ok. 1908, przebud.,
- e. dom nr 11, mur., ok. 1908, przebud.,
- f. dom nr 23, mur., ok. 1907,
- g. dom nr 24, mur., ok. 1907,
- h. dom nr 26, mur., ok. 1908,
- i. dom nr 27, mur., pocz. XX.

○ **TURKOWO**

- 50. KAPLICA GROBOWA RODZINY STICH, mur., pocz. XX. (rejestr)
- 51. SZKOŁA, mur., pocz. XX.
- 52. KARCZMA, ob. dom nr 12 i nr 14, mur., pocz. XX.
- 53. PARK PODWORSKI, krajobrazowy, 1 poł. XIX, przekształcony 2 poł. XIX. (rejestr)
- 54. ZESPÓŁ FOLWARCZNY
 - a. obora, ob. owczarnia, mur., k. XIX,
 - b. wolarnia, ob. bukaciarnia, mur., ok. poł. XIX,
 - c. stajnia i wozownia, ob. owczarnia, mur., 4 ćw. XIX,
 - d. spichlerz, mur., 4 ćw. XIX.

○ **WĄSOWO**

- 55. UKŁAD RURALISTYCZNY, XVIII – XIX w.
- 56. BUDYNEK DWORCA KOLEJKI WĄSKOTOROWEJ, ul. Lipowa 24, mur., ok. 1890 - 1900.
- 57. ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI
 - a. leśniczówka, mur., 4 ćw. XIX,
 - b. budynek gospodarczy, mur., 4 ćw. XIX.
- 58. ZESPÓŁ PAŁACOWY,
 - a. pałac Szczanieckich, mur., ok. 1781 - 1786, przebud. po 1833 /?/, XIX/XX, (rejestr)
 - b. pałac Hardtów, mur., 1870 - 1872, (rejestr), wg proj. Gustawa Erdmanna, rozbud. 1899 - 1900,
 - c. kaplica pałacowa, ob. par. p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego, mur., ok. 1790 - 1809, (rejestr)
 - d. oranżeria, mur., ok. 1910, (rejestr)
 - e. dom ogrodnika, mur. - szach., 1900 - 1910, (rejestr)
 - f. dom oddźwiernego, mur. - szach., 1 ćw. XIX, (rejestr)

- g. dom służby pałacowej, mur., ok. 1910 - 1918,
- h. ogrodzenie cmentarza rodziny Hardtów, mur. - żel., 4 ćw. XIX,
- i. park krajobrazowy, 4 ćw. XIX, XIX, pocz. XX. (rejestr)
- j. cmentarz rodowy rodziny Hardtów, 4 ćw. XIX w. (1888 r.)

59. KOLONIA MIESZKALNA PRACOWNIKÓW FOLWARKU,

- a. sala taneczna, szkoła i mieszkania, ob. dom, ul. Lipowa nr 22, mur. - szach., ok. 1898, budynek gospodarczy, mur. - szach., ok. 1898,
- b. dom starców, ob. dom, ul. Lipowa nr 23, mur. - szach., ok. 1898,
- c. karczma, mur., 4 ćw. XIX,
- d. rządówka, ob. dom, ul. Nowotomska nr 15, mur. - szach., ok. 1900 - 1910,
- e. dwojak I, ob. dom, ul. Lipowa 10, mur., 1900 - 1910,
- f. dwojak II, ob. dom, ul. Lipowa 11, mur., 1900 - 1910,
- g. dwojak III, ob. dom, ul. Lipowa 12, mur., 1900 - 1910,
- h. dwojak IV, ob. dom, ul. Lipowa 13, mur., 1900 - 1910,
- i. dwojak V, ob. dom, ul. Lipowa 14, mur., 1900 - 1910,
- j. dwojak VI, ob. dom, ul. Lipowa 5, mur., 1900 - 1910,
- k. dwojak VII, ob. dom, ul. Lipowa 16, mur., 1900 - 1910,
- l. dwojak VIII, ob. dom, ul. Lipowa 17, mur., 1900 - 1910,
- m. dwojak IX, ob. dom, ul. Lipowa 18, mur., 1900 - 1910,
- n. dwojak X, ob. dom, ul. Lipowa 19, mur., 1900 - 1910,
- o. dwojak XI, ob. dom, ul. Lipowa 20, mur., 1900 - 1910,
- p. dwojak XII, ob. dom, ul. Lipowa 21, mur., 1900 - 1910,
- r. czworak I, ob. dom, ul. Stare Koszary nr 1, mur., 1910 - 1918, przebud.
- s. czworak II, ob. dom, ul. Stare Koszary nr 2, mur., 1910 - 1918, przebud.
- t. czworak III, ob. dom, ul. Stare Koszary nr 3, mur., 1910 - 1918, przebud.
- u. budynek wielorodzinny I, ob. dom, ul. Stare Koszary nr 4, mur., 1910 - 1918, przebud.,
- w. budynek wielorodzinny II, ob. dom, ul. Wytomska nr 8, mur. - glin., 1 ćw. XIX,
- x. budynek gospodarczy pracowników folwarku, ul. Stare Koszary, mur., 1900 - 1910,
- y. piekarnia, ob. dom, ul. Nowotomska nr 13, mur., ok. 1890, proj. budowniczy Fr. Gutsche.

60. ZESPÓŁ FOLWARCZNY (rejestr)

- a. stajnia koni wyjazdowych, wozownia, siodlarnia, mur., 1898,
- b. stajnia koni roboczych, mur., ok. 1898,
- c. stajnia, ob. magazyn, mur., ok. 1872,
- d. obora I, mur., 1868 - 1872, przebud. I. 70 XX,
- e. obora II, mur., 1861 - 1868,
- f. cielętnik, mur., 1872 - 1888,
- g. spichlerz, mur., 1868 - 1872,
- h. stodoła I, mur., ok. 1862,
- i. stodoła II, mur., 1910 - 1918,
- j. garaż, mur. - szach., 1900 - 1910,
- k. garaż pługów parowych, ob. magazyn, mur., 1872,
- l. wiata, mur. - drewn., ok. 1898,
- m. kuźnia, mur., 1898,
- n. mleczarnia, ob. nieużytkowana, mur., 1872 - 1898,
- o. gorzelnia, mur., 1862.

61. BUDYNEK DWORCA KOLEJKI WĄSKOTOROWEJ, ul. Lipowa 24, mur., 1890 – 1900.

ul. Grodziska

62. DOM NR 1, glin., 3 ćw. XIX.

63. DOM NR 2, 4 ćw. XIX.

ul. Lipowa

64. DOM NR 3, mur., 1890.

65. DOM NR 4, mur. /kam/, 4 ćw. XIX,

66. DOM NR 8, glin., 4 ćw. XIX.

ul. Nowotomska

67. DOM NR 4, mur., 4 ćw. XIX.

68. DOM NR 11, mur., 4 ćw. XIX.

ul. Św. Wawrzyńca

69. DOM NR 2, glin. - drewn., 2 ćw. XIX.

70. DOM NR 3, glin., 2 ćw. XIX.

71. DOM NR 5, mur. - drewn., 1 ćw. XIX.

72. DOM NR 6, mur., 4 ćw. XIX.

73. DOM NR 14, glin., 2 ćw. XIX, częściowo przebud.

74. DOM NR 19a, glin. - mur. - drewn., 3 ćw. XIX.

75. DOM NR 27, 4 ćw. XIX.

76. DOM NR 30, mur., 4 ćw. XIX.

77. DOM NR 32 i PIEKARNIA, mur., 1929.

78. DOM NR 38, mur., l. 20 XX.

ul. Wytomska

79. DOM NR 1 i SKLEP, mur., 1 ćw. XIX.

80. DOM NR 6, mur. - glin., 3 ćw. XIX.

81. CMENTARZ EWANGELICKI, koniec XIX w.

○ **WĄSÓWKO**

82. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, 4 ćw. XIX w.

- a. obora i chlewiki, mur.
- b. dom mieszkalny I, mur.
- c. dom mieszkalny II, mur.

o **WYMYSŁOWO**

83. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, 2 poł. XIX w. - 1928 r.

- a. spichlerz ze stodołami, mur,
- b. obora, mur.
- c. stodoła, drewn.
- d. stajnia – obora, mur.
- e. kuźnia, mur.
- f. obora, mur.
- h. waga wozowa
- i. warsztat, mur.
- j. garaże, mur.
- k. szopa – garaże, mur.
- l. gnojownik, mur.
- m. chlewnia, mur.
- n. domy pracowników folwarcznych – dwojaki, mur. (nr 77 – 80, 82 – 84).

3.2.4 Cmentarze

Na terenie gminy znajduje się 6 zabytkowych cmentarzy. Większość z nich jest zamknięta i najczęściej zaniedbana. Są to cmentarze ewangelickie. Wyjątek stanowi jedynie cmentarz w Michorzewie, który jest wyznania rzymsko – katolickiego.

Tab. 8 Zabytkowe cmentarze w gminie Kuślin

Lp	Miejscowość	Obiekt	Chronologia	Właściciel	Stan zachowania	Użytkowanie
1.	Dąbrowa	cm. ewang.	2 poł. XIX w.	Urząd Gminy	zły	zamknięty
2.	Kuślin	cm. ewang.	2 poł. XIX w.	Urząd Gminy	zaniedbany	zamknięty
3.	Michorzewo	cm. rzym.-katolicki	XVIII/XIX w.	Parafia pw. NMP	dobry	czynny
4.	Nowa Dąbrowa	cm. ewang.	XIX/XX w.	Nadleśnictwo Grodzisk	zaniedbany	zamknięty
5.	Wąsowo	cm. ewang.	XIX/XX w.	Nadleśnictwo Grodzisk	zaniedbany	zamknięty
6.	Wąsowo	cm. ewang.	2 poł. XIX w., cmentarz rodowy rodziny Hardtów	własność prywatna	dobry	zamknięty

źródło: opracowanie własne, Urząd Gminy w Kuślinie

Dodatkowo w miejscowościach Śliwno, Chraplewo oraz Głuponie znajdują się zabytkowe cmentarze, które nie zostały ujęte w Rejestrze Zabytków Województwa Wielkopolskiego ani w Gminnej Ewidencji Zabytków.

3.2.5 Zabytki ruchome

Szczególną grupę zabytków stanowią zabytki ruchome (wyposażenie obiektów zabytkowych – kościołów, kaplic cmentarnych, pałaców, dworów, kapliczki przydrożne wpisane do rejestrów zabytków, nagrobki).

Podobnie, jak i w pozostałych gminach powiatu nowotomyskiego przewidziano przeprowadzenie ewidencji uzupełniającej zabytków ruchomych w celu otrzymania pełnego obrazu stanu zachowania tych obiektów.

3.3 Ograniczenia w użytkowaniu zasobów środowiska kulturowego.

Strefy konserwatorskie.

Ograniczenia w użytkowaniu zasobów środowiska kulturowego wynikają z zapisów zawartych w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), a w szczególności z decyzji o wpisaniu najcenniejszych obiektów do rejestru zabytków. Powodują one, iż właściciel obiektu zabytkowego, podlega obowiązkowi jego ochrony, uzgadniania i pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w przypadku prowadzenia prac przy obiekcie, jak i jego otoczeniu (art. 36 pkt 1 ww. ustawy).

Strefą pełnej ochrony konserwatorskiej objętych jest kilkadziesiąt obiektów wpisanych do ewidencji i rejestru zabytków województwa wielkopolskiego.

4. Istniejący stan zagospodarowania przestrzennego gminy

Analiza stanu zagospodarowania przestrzennego gminy, stanowi punkt wyjścia do określenia kierunków rozwoju i polityki przestrzennej gminy Kuślin. Ukształtowany na przestrzeni lat układ osadniczy gminy wynika z dominującej swego czasu gospodarki opartej na układzie dwór – folwark - pole.

Założenia dworskie otoczone parkiem, zabudowa folwarczna zarówno gospodarcza, jak i mieszkaniowa były podstawą koncentracji osadnictwa. Wynikiem tego jest występowanie znacznych obszarów niezabudowanych i historycznie ukształtowanych koncentracji zainwestowania. Od roku 1945 r. historyczne założenia zostały adoptowane do nowej rzeczywistości gospodarczej. Utworzono szereg gospodarstw wielkoobszarowych typu PGR. Są to spółdzielnie, które przejęły zarówno tereny upraw, jak i zabudowania. Eksploatacja obiektów i przyległych terenów parków była prowadzona z różnym skutkiem. Niestety w tym czasie szereg założeń parkowych i obiektów zabytkowych uległa degradacji. Pomimo to stanowią w dalszym ciągu atrakcyjne elementy w krajobrazie gminy i powinny być utrzymane.

Na pozytywną ocenę zasługuje obiekt pałacowy w Wąsowie, który reprezentuje wysokie walory dla promocji gminy jako obszaru atrakcyjnego dla rozwoju funkcji turystyczno-wypoczynkowej.

Użytkowanie terenu w ciągu kilku minionych lat uległo radykalnemu przekształceniu głównie w środkowej części gminy. Teren gminy (w sąsiedztwie Kuślina, na północ od ośrodka gminnego) został przecięty pasem korytarza komunikacyjnego w układzie równoleżnikowym (aktualnie autostradą A-2).

W rejonie Kuślina przebiegają trasy gazociągów wysokiego ciśnienia. Odkrycie złóż gazu i ropy, wieże bazowe telefonii bezprzewodowej oraz elektrownie wiatrowe wprowadziły do użytkowania terenów i krajobrazu nowe elementy w krajobrazie typowo rolniczym.

Podstawowymi elementami krajobrazu i użytkowania terenu gminy są przede wszystkim tereny użytków rolnych decydujące o podstawowej charakterystyce gminy jako gminie rolniczej. Tereny leśne, w mniejszym stopniu niż tereny rolne, wywierają wpływ na funkcje gminy. Są to jednak rejonry atrakcyjne dla lokalizacji i rozwiązań założeń turystyczno-wypoczynkowych i zabudowy mieszkaniowej.

Podstawową formą zagospodarowania terenu gminy jest zabudowa mieszkaniowa z charakterystycznymi dawnymi założeniami pałacowymi, folwarcznymi i otaczającymi je parkami. Ponadto na terenie gminy znajduje się szereg obiektów związanych ze szkolnictwem i wychowaniem przedszkolnym, co korzystnie wpływa na jakość warunków życia mieszkańców.

Dominującym sektorem gospodarki jest rolnictwo z którego utrzymuje się większa część mieszkańców.

Z przeprowadzonej w ramach niniejszego opracowania analizy stanu zainwestowaniu gminy wynika, że:

- układ osadniczy gminy wywodzi się z historycznych zaszczości dotyczących opierania gospodarki rolnej na zasadzie dwór – folwark - pola i wynikających stąd konsekwencji widocznych do dnia dzisiejszego (założenia pałacowo - parkowe, folwark, czworaki – obecnie tereny i obiekty objęte ochroną konserwatorską); układ osadniczy bardziej związany z gospodarką wielkotowarową niż z rolnictwem indywidualnym),
- wyposażenie gminy w obiekty usługowe jest zasadniczo wystarczające z tym, że zakładany rozwój funkcji turystyczno-wypoczynkowo- rekreacyjnej wymagać będzie rozszerzenia rodzaju usług związanych z hotelarstwem, agroturystyką, rozrywką, gastronomią, obsługą transportową,
- proces zmian w stanie zabudowy mieszkaniowej wskazuje, że noworealizowane obiekty są większe i lepiej wyposażone w instalacje infrastruktury komunalnej niż zabudowa stara, a szczególnie tzw. czworaki wymagające kompleksowej modernizacji,
- w celu zdecydowanego podniesienia jakości życia mieszkańców niezbędne jest doprowadzenie do wielofunkcyjnego rozwoju gminy oraz podniesienia poziomu wyposażenia w infrastrukturę techniczną, a głównie związaną z gospodarką ściekową i gazownictwem.

5. Społeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju gminy

5.1 Demografia

5.1.1 Liczba ludności, jej rozmieszczenie i dynamika

Gminę Kuślin wg danych GUS z 2020 roku zamieszkiwało 5467 osób. Średnia gęstość zaludnienia dla terenu całej gminy w roku 2020 wynosiła 51 os/km². Jest to poziom znacząco niższy od średniej dla województwa wielkopolskiego, który w 2020 roku wynosił 117 os/km², a także od średniej dla powiatu nowotomyskiego (75 os/km²).

W tabeli poniżej zaprezentowano podstawowe dane dotyczące liczby ludności gminy Kuślin w latach 2003-2020. W analizowanych latach zauważalne było zwiększanie się liczby mieszkańców gminy do 2013 roku. Od 2003 roku do 2013 roku liczba ludności zwiększyła się o 94 osoby. Natomiast od roku 2013 do 2020 odnotowano spadek liczby ludności o 173 osoby.

Tab. 9. Podstawowe dane demograficzne gminy Kuślin w latach 2003-2020

Ludność	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ogółem	5546	5579	5560	5601	5606	5599	5609	5613	5636	5615	5640
w tym: kobiety	2797	2824	2810	2844	2848	2840	2839	2799	2801	2818	2806
mężczyźni	2749	2755	2750	2757	2758	2759	2770	2814	2835	2797	2834
Ludność	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020				
ogółem	5561	5573	5529	5524	5504	5523	5467				
w tym: kobiety	2792	2794	2763	2750	2736	2747	2718				
mężczyźni	2769	2779	2776	2774	2768	2776	2749				

źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych – GUS

Szczegółowe dane dotyczące zmian w liczbie ludności poszczególnych sołectw w latach 2014-2021 (stan na kwiecień) oraz rok bazowy 2010 ukazuje poniższa tabela. W większości sołectwa charakteryzują się spadkiem liczby ludności. Wzrost zanotowano w pięciu z nich – Dąbrowie, Kuślinie, Michorzewku, Trzciance i Wąsowie. Największy wzrost

liczby ludności w stosunku do 2010 roku charakteryzował sołectwa: Dąbrowa (o 11,27%), Kuślin (o 8,05%).

Tab. 10 Ludność gminy Kuślin wg sołectw w latach 2010-2021 (stan na kwiecień)

Sołectwo	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021 (stan na kwiecień)	Dynamika 2010-2020 2010=100%
Chraplewo	389	360	374	372	369	362	353	354	348	-10,54
Dąbrowa	213	214	226	219	228	230	232	237	231	11,27
Dąbrowa Nowa	41	40	39	37	41	37	31	34	33	-17,07
Głuponie	619	591	585	580	569	569	556	547	532	-11,63
Krystianowo	171	171	175	169	167	163	155	155	152	-9,36
Kuślin	609	632	626	643	657	667	677	658	651	8,05
Michorzewko	380	384	397	390	393	392	391	386	387	1,58
Michorzewo	697	696	696	838	664	655	655	642	647	-7,89
Śliwno	660	657	648	644	831	621	619	598	593	-9,39
Trzcianka	543	523	530	536	537	537	585	564	558	3,87
Turkowo	231	219	220	218	218	216	215	211	208	-8,66
Wąsowo	1154	1208	1212	1191	1191	1187	1198	1206	1209	4,51
Gmina ogółem	5741	5702	5728	5668	5665	5636	5667	5592	5549	-3,34

źródło: opracowanie własne, Urząd Gminy Kuślin

Na sytuację demograficzną gminy wpływ mają dwa elementy – ruch naturalny i migracje. Gmina Kuślin notowała w ostatnich latach pozytywne tendencje przyrostu naturalnego, nieznaczną przewagę urodzeń nad zgonami, co dawało dodatni przyrost naturalny. Jednak w 2020 roku odnotowano 60 urodzeń oraz 60 zgonów. Zatem przyrost naturalny w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyniósł 0.

5.1.2 Struktura ludności według płci, wieku i wykształcenia

Struktura ludności gminy wg płci i wieku ma istotny wpływ na sytuację społeczną i gospodarczą gminy. Wg stanu z 2020 roku, w gminie Kuślin mieszkało 2 718 kobiet i 2749 mężczyzn. Struktura ludności w układzie sołectw wg płci jest bardzo zróżnicowana (tabela poniżej). Przewagą mężczyzn charakteryzują się sołectwa: Chraplewo, Dąbrowa Nowa, Głuponie, Kuślin, Michorzewo, Śliwno Turkowo i Wąsowo. Waha się ona od 3 mężczyzn w sołectwie Dąbrowa Nowa do 39 w Michorzewie i Wąsowie. Do najbardziej sfeminizowanych sołectw należy Dąbrowa (WF = 128,71), natomiast do najmniej sołectwa

Chraplewo i Michorzewo (odpowiednio WF=88,00 i WF=90,69). Współczynnik feminizacji dla całej gminy wynosi 99, co oznacza, że na 100 mężczyzn przypada 99 kobiet.

Tab. 11 Ludność gminy Kuślin wg sołectw, współczynnik feminizacji w 2021 roku

Sołectwo	Liczba ludności			Współczynnik feminizacji
	Ogółem [os.]	Mężczyźni [os.]	Kobiety [os.]	
Chraplewo	348	186	162	88,00
Dąbrowa	231	101	130	128,71
Dąbrowa Nowa	33	18	15	83,33
Głuponie	532	268	264	98,51
Krystianowo	152	76	76	100,00
Kuślin	650	328	322	98,17
Michorzewko	387	188	199	105,85
Michorzewo	799	419	380	90,69
Śliwno	593	304	289	95,07
Trzcianka	558	247	311	125,91
Turkowo	208	109	99	90,83
Wąsowo	1209	624	585	93,75
Średnia wartość współczynnika feminizacji dla sołectw				99,90

źródło: opracowanie własne, Urząd Gminy Kuślin

Struktura wg wieku charakteryzuje ludność danego obszaru wydzielając trzy grupy ludności – osoby w wieku przedprodukcyjnym (0-14 lat), produkcyjnym (15-59/64) i poprodukcyjnym (60/65+). Dane dotyczące gminy Kuślin przedstawione zostały w poniższej tabeli. Wynika z niej, iż od 2000 roku systematycznie spada liczba osób znajdujących się w wieku przedprodukcyjnym. Liczba ludności w wieku produkcyjnym wykazuje tendencję wzrostową do 2007 roku, po czym ich udział w ludności ogółem spada. Liczba najstarszych mieszkańców gminy w pierwszym badanym dziesięcioleciu wykazuje względną równowagę, natomiast po roku 2010 liczba osób w tej grupie wiekowej stopniowo wzrasta. Z powodu takiego stanu rzeczy wskaźnik obciążenia ekonomicznego ludności, określający ilość osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym, do roku 2010 ulega zmniejszeniu, po czym sukcesywnie wzrasta.

Porównując strukturę ludności gminy Kuślin w 2020 roku do wskaźników dla powiatu nowotomyskiego i województwa wielkopolskiego zaznaczają się pewne różnice. Odsetek osób w najmłodszym wieku (17,47%), jest zbliżony do poziomu powiatowego (17,90%) i wyższy od wojewódzkiego (16,57%), natomiast odsetek osób w wieku poprodukcyjnym

(17,54%) jest niższy od poziomu powiatowego (19,04%) i wojewódzkiego (20,81%). Gmina Kuślin jest w korzystniejszej sytuacji demograficznej w aspekcie struktury wiekowej społeczeństwa, natomiast niepokojącym jest tendencja spadkowa wśród liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym.

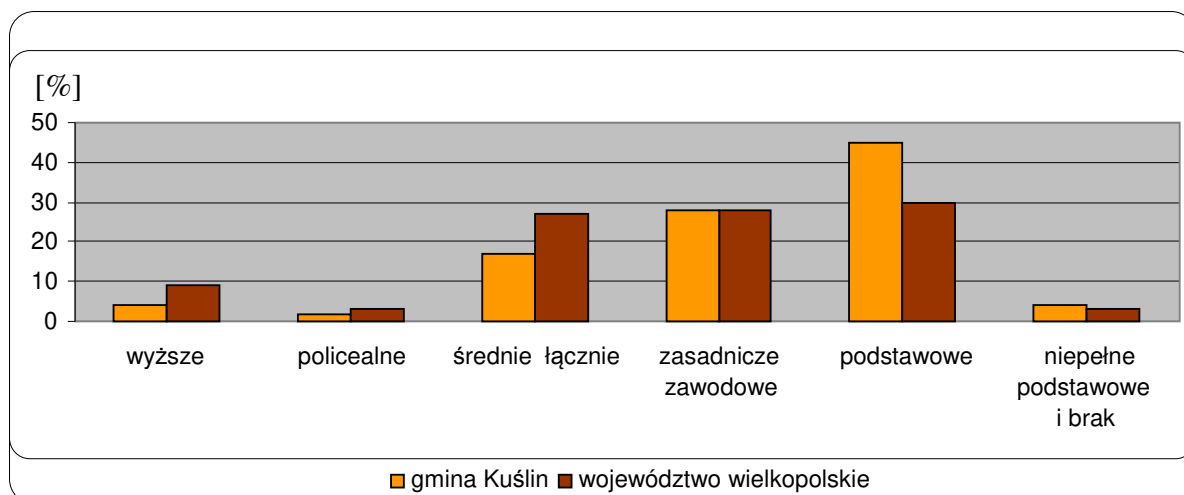
Tab. 12 Struktura ludności wg wieku oraz wskaźnik obciążenia ekonomicznego w gminie Kuślin w latach 2000-2020

Rok	Ludność wg grup wiekowych						WOE (wskaźnik obciążenia ekonomicznego)
	wiek przedprodukcyjny 0-14 [os.]	%	wiek produkcyjny 15-59k / 64m [os.]	%	wiek poprodukcyjny 60k / 65m+ [os.]	%	
2000	1 285	23,03	3 581	64,18	714	12,8	0,56
2001	1 257	22,67	3 586	64,67	702	12,66	0,55
2002	1 222	22,18	3 596	65,26	692	12,56	0,53
2003	1 179	21,26	3 702	66,75	665	11,99	0,50
2004	1 130	20,25	3 781	67,77	668	11,97	0,48
2005	1 088	19,57	3 821	68,72	651	11,71	0,46
2006	1 064	19,00	3 858	68,88	679	12,12	0,45
2007	1 061	18,93	3 865	68,94	680	12,13	0,45
2008	1 055	18,84	3 855	68,85	689	12,31	0,45
2009	1 073	19,13	3 833	68,34	703	12,53	0,46
2010	1055	18,80	3831	68,25	727	12,95	0,46
2011	1045	18,54	3828	67,92	763	13,54	0,47
2012	1042	18,56	3791	67,52	782	13,93	0,48
2013	1038	18,40	3792	67,23	810	14,36	0,48
2014	1009	18,14	3732	67,11	820	14,75	0,49
2015	1015	18,21	3722	66,79	836	15,00	0,50
2016	985	17,82	3686	66,67	858	15,52	0,50
2017	995	18,01	3653	66,13	876	15,86	0,51
2018	978	17,77	3599	65,39	927	16,84	0,53
2019	991	17,94	3587	64,94	945	17,11	0,54
2020	955	17,47	3553	64,99	959	17,54	0,54

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Lokalnych – GUS

Przeprowadzony w 2002 roku Narodowy Spis Powszechny ludności, zawiera również dane dotyczące poziomu wykształcenia mieszkańców gminy Kuślin. Zostały one przedstawione na rycinie poniżej.

Ryc. 3 Struktura ludności gminy Kuślin wg poziomu wykształcenia w 2002 roku (dane archiwalne)

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Lokalnych – GUS

Struktura mieszkańców wg wykształcenia w 2002 r. (dane archiwalne) z punktu widzenia możliwości rozwojowych gminy była niekorzystna. Tylko ok. 4% osób ukończyło studia wyższe. W porównaniu do województwa, gmina Kuślin notowała większy odsetek osób z wykształceniem podstawowym. Większy był także odsetek osób które nie mają żadnego wykształcenia. Udział procentowy osób odznaczających się danym wykształceniem wśród całej populacji gminy Kuślin na tle sytuacji województwa wielkopolskiego zawiera tabela poniżej.

Tab. 13 Struktura ludności wg wykształcenia w gminie Kuślin i województwie wielkopolskim w 2002 roku

Jednostka terytorialna	Udział % ludności legitymującej się danym wykształceniem [%]					
	wyższe	policealne	średnie	zasadnicze zawodowe	podstawowe	niepełne podstawowe i brak
gmina Kuślin	4,0	2,0	17,0	28,0	45,0	4,0
województwo wielkopolskie	9,0	3,0	27,0	28,0	30,0	3,0

źródło o: opracowanie własne, Bank Danych Lokalnych – GUS

5.1.3 Struktura zatrudnienia oraz bezrobocie

Struktura zatrudnienia jest kolejnym istotnym elementem wpływającym na możliwości rozwojowe gminy. Dominującym sektorem gospodarki jest rolnictwo, z którego utrzymuje się większa część mieszkańców. Na terenie Gminy znajduje się kilkanaście większych gospodarstw o wyraźnie zarysowanej specjalizacji produkcji:

- hodowla trzody chlewnej
- uprawa pieczarek i szparagów
- hodowla drobiu i produkcja jaj
- produkcja mleka
- uprawa warzyw.

Statystyki pokazują coraz większą tendencję zmian na korzyść innych sektorów. Struktura podmiotów gospodarczych (poza kilkoma) wskazuje na dominujący udział mikro i małych przedsiębiorstw.

Zatrudnienie w podmiotach należących do osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą mieści się najczęściej w przedziale od 1 do 9 osób.

Pełna analiza wielkości zatrudnienia i jego struktury nie jest do końca możliwa w przekroju gminnym. Statystyka publiczna dla tego przekroju nie publikuje informacji obejmujących podmioty gospodarcze o liczbie pracujących do 9 osób oraz liczbie osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie.

W 2020 r., liczba osób pracujących, wg innego podziału niż PKD, wynosiła 682 osoby, co stanowiło 19,20% osób w wieku produkcyjnym.

W 2020 r. w gminie zarejestrowanych było 86 osób bezrobotnych, z czego 33 to mężczyźni, a 53 kobiety. Porównując liczbę osób robotnych zarejestrowanych w 2010 roku, liczba ta zmalała. Bezrobotnych zarejestrowanych jest mniej o 30 osób, w tym o 22 mężczyzn i 8 kobiet. Liczba bezrobotnych stanowi 2,42% liczby ludności w wieku produkcyjnym.

5.2 Warunki życia ludności

5.2.1 Mieszkalnictwo

Warunki mieszkaniowe w gminie są jednym z elementów, dzięki którym można określić stopień rozwoju analizowanej jednostki terytorialnej. Dla potrzeb niniejszego

opracowania analizowano dane dotyczące mieszkalnictwa dla gminy Kuślin, a także powiatu nowotomyskiego i województwa wielkopolskiego (tabela poniżej).

W gminie Kuślin w 2020 odnotowano 1 597 mieszkań, a na 1000 mieszkańców przypada ich 292,1. Łączna powierzchnia użytkowa mieszkań wynosiła ponad 144 tys. m².

W odniesieniu do porównywanych jednostek terytorialnych, gmina Kuślin notuje następujące wskaźniki standardów mieszkalnictwa (tab. poniżej):

- wyższa od powiatowej i wojewódzkiej przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w m²,
- niższa od powiatowej i wojewódzkiej przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w m² na 1 osobę.

Tab. 14 Zasoby mieszkaniowe gminy Kuślin, powiatu nowotomyskiego i województwa wielkopolskiego w 2020 roku

Wyszczególnienie	gmina Kuślin	powiat nowotomyski	województwo wielkopolskie
Liczba mieszkań	1597	24 904	1 272 339
Łączna powierzchnia użytkowa (m ²)	144197	2 211 990	104 042 031
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (m ²)	90,3	88,8	81,8
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę (m ²)	26,4	29,3	29,8

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Lokalnych – GUS

W 2020 r. przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu wynosiła 4,23. Natomiast przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie wynosiła 3,42.

Standard wyposażenia mieszkań w urządzenia techniczno-sanitarne gminy Kuślin jest korzystny. W porównaniu do wskaźników dla powiatu nowotomyskiego odsetek mieszkań gminy Kuślin wyposażonych w wodociąg, ustęp splukiwany i łazienkę jest zadowalający. Gmina Kuślin znacząco odbiega od powiatu nowotomyskiego w zakresie dostępu mieszkań do gazu sieciowego. Jedynie 14,28% ogółu mieszkań jest podłączonych do sieci gazowej.

Tab. 15 Mieszkania wyposażone w wodociąg, ustęp spłukiwany, łazienkę, centralne ogrzewanie oraz gaz sieciowy w gminie Kuślin i powiecie nowotomyskim w 2020 roku

Wyszczególnienie	gmina Kuślin	powiat nowotomyski
Wodociąg [%]	96,80	97,3
Ustęp spłukiwany [%]	90,98	94,9
Łazienka [%]	86,73	92,1
Centralne ogrzewanie [%]	73,83	82,6
Gaz sieciowy [%]	14,28	60,0

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Lokalnych – GUS

5.2.2 Infrastruktura komunalna

Stopień rozwoju infrastruktury technicznej na terenie gminy wpływa bezpośrednio na poziom życia jej mieszkańców. Podstawowe dane dotyczące infrastruktury komunalnej (sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej) w gminie prezentuje tabela poniżej. Najwyższy stopień rozbudowy wykazuje sieć wodociągowa, z której korzystało w 2020 roku prawie 100% mieszkańców gminy.

Tab. 16 Urządzenia sieciowe infrastruktury komunalnej w gminie Kuślin w 2020 roku

Sieć	Długość (km)	Liczba połączeń do budynków mieszkalnych	Ludność korzystająca z sieci	
			ogółem	%
wodociągowa	117,3	1 283	5 460	99,9
kanalizacyjna	14,0	290	1 207	22,1
gazowa (dystrybucyjna)	39,60	335	1 146	21,0

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Lokalnych – GUS

Porównując stopień wyposażenia gminy w sieci infrastruktury komunalnej do poziomów powiatowego i wojewódzkiego można wysunąć następujące wnioski:

- wskaźnik wyposażenia ludności w sieć wodociągową jest wyższy niż województwa,
- poziom wyposażenia w sieć kanalizacji, a także odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej jest wyraźnie niższy w stosunku do obszaru powiatu nowotomyskiego, a także całego województwa wielkopolskiego

Tab. 17 Urządzenia sieciowe infrastruktury komunalnej w gminie Kuślin, powiecie nowotomyskim i województwie wielkopolskim w 2020 roku

Sieć	Wskaźnik	gmina Kuślin	powiat nowotomyski	województwo wielkopolskie
wodo ciągo wa	ludność korzystająca w % ogółu	99,9	92,8	96,6
kanali zacyj na	ludność korzystająca w % ogółu	22,1	60,5	72,8
gazo wa	ludność korzystająca w % ogółu	21,0	59,3	51,9

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Lokalnych – GUS

Gmina Kuślin nie dysponuje siecią zbiorowej komunikacji publicznej. Istnieje jedynie możliwość korzystania z obsługi na trasach komunikacji zbiorowej PKS. Ten układ zapewnia dość dobre połączenia na kierunku Nowy Tomyśl, podczas gdy inne kierunki (w tym Poznań) są zdecydowanie niedostatecznie obsługiwane. Zmusza to mieszkańców (wobec braku alternatywy) do poruszania się własnymi pojazdami. Główne kierunki wyznaczonych tras to:

- Nowy Tomyśl – Duszniki,
- Nowy Tomyśl – Niewierz,
- Nowy Tomyśl – Trzcianka,
- Śliwno – Nowy Tomyśl.

5.2.3 Edukacja

Na terenie gminy zlokalizowane są następujące placówki oświatowe: dwie szkoły podstawowe, dwa przedszkola z oddziałami oraz jedna szkoła ponadpodstawowa. Wśród niniejszych placówek edukacyjnych wyróżnia się następujące:

- o szkoły podstawowe:
 - Szkoła Podstawowa im. Gen. S. Taczaka w Wąsowie,
 - Szkoła Podstawowa im. Emilii Sczanieckiej w Michorzewie.
- o przedszkola wraz z oddziałami:
 - Przedszkole im. Misia Uszatka w Michorzewie z oddziałami w Śliwnie i Trzciance,
 - Przedszkole im. Jana Wędrawniczka w Wąsowie z oddziałami w Głuponiach, Chraplewie i Kuślinie;
- o szkoła ponadpodstawowa w miejscowości Trzcianka:
 - Zespół Szkół Rolnicze Centrum Kształcenia Ustawicznego im. Gen. D. Chłapowskiego.

Ilość uczniów i pracowników w/w placówek oświatowych w roku szkolnym 2021/2022 przedstawiają tabele poniżej. Z analizy niniejszych danych wynika, że najwięcej osób liczą szkoły podstawowe, zarówno pod względem liczby dzieci, jak i pracowników. Najmniej liczą przedszkola, do których w chwili obecnej uczęszcza ok. 233 dzieci i pracuje ok. 34 pracowników.

Tab. 18 Stan szkół podstawowych w gminie Kuślin

Lp.	Nazwa szkoły	Liczba uczniów	Pracownicy pedagogiczni		Pracownicy obsługi	
			liczba	etat przeliczeniowy	liczba	etat przeliczeniowy
1.	Szkoła Podstawowa w Wąsowie	288	39	35,06	17	14,05
2.	Szkoła Podstawowa w Michorzewie	191	22	20,94	11	10,75

źródło: UG Kuślin

Tab. 19 Stan szkoły ponadpodstawowej w gminie Kuślin

Lp.	Nazwa placówki	Liczba dzieci	Pracownicy pedagogiczni		Pracownicy obsługi	
			liczba	etat przeliczeniowy	liczba	etat przeliczeniowy
1.	Zespół Szkół RCKU w Trzcieńcu	380	56	45,79	23	21,10

źródło: UG Kuślin

Tab. 20 Stan placówek przedszkolnych w gminie Kuślin

L.p	Nazwa placówki	Liczba dzieci	Pracownicy pedagogiczni		Pracownicy obsługi	
			liczba	etat przeliczeniowy	liczba	etat przeliczeniowy
1.	Przedszkole „Misia Uszatka” w Michorzewie	97	7	6,56	7	6,50
2.	Przedszkole „Janka Wędrawniczka” w Wąsowie	136	13	12,00	7	6,50

źródło: UG Kuślin

Aktualne rozmieszczenie sieci szkół podstawowych i placówek przedszkolnych jest korzystne, ponieważ umożliwia szeroko pojęty dostęp do edukacji na każdym etapie rozwoju

dziecka. Szkoły Podstawowe, a zwłaszcza oddziały przedszkolne w gminie Kuślin stanowią miejsca integracji społeczności lokalnej. Tu odbywa się szereg imprez kulturalnych, sportowych, okolicznościowych spotkań, w których biorą udział mieszkańcy danej wsi.

Szkoły są wyposażone w nowoczesne pracownie komputerowe oraz Centra Informacji Multimedialnej znajdujące się w bibliotekach szkolnych. Młodzież ma możliwość wszechstronnego rozwoju dzięki pracy dobrze przygotowanej kadry pedagogicznej. Nauczyciele mają specjalistyczne przygotowanie, zdobywają kolejne stopnie awansu zawodowego, co znajduje odzwierciedlenie w wynikach nauczania. Gmina zapewnia dowóz do szkół w ramach przyjętych obwodów szkolnych.

W każdej niemal wsi dzieci w wieku 3-6 lat mają dostęp do edukacji przedszkolnej. Chociaż są to pojedyncze oddziały, a grupa dzieci w oddziale jest zróżnicowana wiekowo, wszystkie dzieci mają zapewnioną właściwą opiekę i możliwość wszechstronnego rozwoju. Pod kierunkiem wychowawców przedszkolnych, którzy stosują różnorodne formy i metody pracy, realizują program wychowania przedszkolnego.

Gmina Kuślin, w 2020 roku przeznaczyła na oświatę i wychowanie 31,29% wydatków ogółem, dbając jednocześnie o zapewnienie odpowiedniej bazy edukacyjnej i coraz wyższą jakość.

5.2.4 Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Ochrona zdrowia lokalnie zapewniona jest w Przychodni „LIMAMED”, w której znajduje się poradnia lekarza rodzinnego, gabinet położnej środowiskowo – rodzinnej oraz gabinet pielęgniarki środowisko – rodzinnej.

Opieka szpitalna zapewniona jest przez Szpital Powiatowy w Nowym Tomyślu. Ponadto przy współudziale Urzędu Gminy organizowane są bezpłatne badania profilaktyczne dla mieszkańców.

W gminie funkcjonuje również Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej zapewniający właściwą opiekę najbardziej potrzebującym z obszaru całej gminy.

W roku 2021 pomoc społeczną otrzymały 243 osoby. Najczęstszym powodem udzielenia pomocy była potrzeba pomocy ludziom ciężko chorym czy niepełnosprawnym oraz ubóstwo. Liczbę osób oraz powody, dla których przyznano pomoc społeczną w roku 2021, przedstawiono w tabeli poniżej.

Tab.21 Liczba osób oraz powody dla których przyznano pomoc społeczną w roku 2018

Powód przyznania pomocy	Liczba osób	%
Ubóstwo	71	17,23

Bezrobocie	46	11,17
Bezdomność	2	0,48
Potrzeba ochrony macierzyństwa	52	12,62
Niepełnosprawność	98	23,78
Długotrwała lub ciężka choroba	103	25
Bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	27	6,55
Przemoc w rodzinie	1	0,21
Alkoholizm	9	2,18
Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	1	0,21
Sytuacja kryzysowa	2	0,49
Kłęska żywiołowa	0	0
OGÓŁEM	412 (z pomocy korzystają łącznie 243 osoby)	100

źródło: UG Kuślin

5.2.5 Kultura, sport i rekreacja

Podstawowym obiektywnym warunkiem uczestnictwa w kulturze jest istnienie wytworów artystycznych i instytucji udostępniających je oraz świadczących różnego rodzaju usługi kulturalne.

Najważniejszą instytucją na obszarze gminy jest Gminny Ośrodek Kultury w Kuślinie, który w swej działalności realizuje swoje podstawowe zadania statutowe, w zakresie wychowania, edukacji i upowszechniania kultury.

Działalność Ośrodka Kultury zlokalizowanego w miejscowości Kuślin, oparta jest na wykorzystywaniu środków finansowych gminy. Pozostałe sołectwa dysponują salami wiejskimi.

Prowadzona działalność, obejmuje organizację:

- imprez kulturalno-oświatowych,
- imprez kulturalno-rozrywkowych,
- imprez cyklicznych,
- zajęć stałych,
- wypoczynku dla dzieci i młodzieży podczas ferii zimowych i wakacji letnich,

a także prowadzenie działalności usługowej.

5.3 Turystyka i wypoczynek

Dziedzina gospodarcza jaką jest turystyka i wypoczynek w wielu rejonach Polski staje się coraz bardziej atrakcyjną w sensie rozwoju lokalnego. Ciągły rozwój obiektów specjalizujących się w turystyce, stałe ich obciążenie, coraz większa ilość osób z różnych terenów kraju i zagranicy spędzających tu swój wolny czas, pozwala wnioskować o atrakcyjności terenu.

Atrakcje turystyczne

Gmina Kuślin posiada liczne walory krajoznawczo-turystyczne, które są podstawą rozwijania działalności turystycznej. Jednym z nich jest zlokalizowany wzdłuż drogi z Wąsowa do Kuślina ciąg widokowy będący odzwierciedleniem ukształtowania terenu i form morfologicznych charakterystycznych dla zachodniej części gminy. Leży on na Wale Lwówecko - Rakoniewickim. Występują tu pagórki morenowe o wysokości powyżej 100 m n.p.m., którym towarzyszą zagłębienia bezodpływowe lub obniżenie dolinne, zajęte przez użytki zielone. Na granicy wsi Wąsowo, Głuponie, Tomaszewo znajdują się pagórki wydmore usypane u schyłku ostatniego zlodowacenia. Obszar ten częściowo porośnięty jest lasem.

Inną atrakcją turystyczną są liczne aleje drzew, w tym dobrze zachowana aleja lipowa stanowiąca początkowy odcinek drogi z Wąsowa do Kuślina, czy aleja kasztanowa zlokalizowana na drodze z Michorzewa do Kuślina. Obok kasztanowców występują tu także lipy, jesiony i inne drzewa. W lasach wąsowskich (leśnictwo Chraplewo) znajduje się głaz narzutowy o kształcie stożka trójkątnego, gdzie długość każdego boku wynosi około 3 m, a obwód głazu przeszło 8 m. Głaz ten jest jednak niedostępny ze względu na podmokłe tereny.

O atrakcyjności turystycznej gminy świadczą licznie zachowane zabytki oraz obiekty objęte ochroną, do których należą :

- Kuślin:
 - Kościół p.w. Zmartwychwstania Pańskiego

Położony jest w centrum wsi. Kościół protestancki zbudowany został ok. 1882 roku. Jest to budynek murowany z czerwonej cegły, nie tynkowany, na kamiennej podmurówce i utrzymany w stylu neogotyckim. Posiada dach dwuspadowy, kryty dachówką. We frontowej części kościoła znajduje się wieża z zegarem, kryta blachą. Budynek kościoła jest w dobrym stanie. Spełnia on obecnie rolę ośrodka duszpasterskiego dla mieszkańców Kuślin, Michorzewka, Dąbrowy, Nowej Dąbrowy i części Głuponi.

- Chraplewo
 - Zespół pałacowo – parkowy

Położony w południowej części wsi, przy skrzyżowaniu dróg Pniewy-Nowy Tomyśl i drogi relacji Opalenica - Lwówek. Właścicielami do roku 1879 byli Bnińscy. Nowymi właścicielami została rodzina Hartów. Po drugiej wojnie światowej majątek przejął PGR Chraplewo. Obecnie park został podzielony i częściowo od strony północnej stanowi własność prywatną.

Pałac

Budynek usytuowany na osi drogi dojazdowej od wschodu, która rozdziela się okalając pałac. Droga ta stanowi oś parku. Pałac zbudowany był w 1888 roku. Fundatorem był

von Hardt. Jest to budynek murowany, częściowo tynkowany. Część elewacji wykonana z czerwonej cegły. Kształt pałacu nie jest regularny. Budynek utrzymany jest w stylu neogotyckim. Wewnątrz znajduje się ośmioboczny hol oraz dwa stare kominki. Obiekt jest w złym stanie. Są ubytki w tynku. W roku 1982 przeprowadzono gruntowne malowanie wnętrza. W budynku znajdowała się szkoła podstawowa oraz przedszkole.

Powozownia

Budynek położony jest na zachód od pałacu. Zbudowany został w roku 1888. Jest to budowla dwukondygnacyjna, murowana, na kamiennej podmurówce. Pierwsza kondygnacja zbudowana jest z cegły, druga posiada konstrukcję szkieletową. Kształt budynku jest nieregularny, dach spadzisty, kryty dachówką. Ogólny stan budynku jest zły – ma pozarywany dach.

Dom rządcy

Budynek położony jest na północ od pałacu. Zbudowany w 1888 roku. Jest to budowla dwukondygnacyjna, częściowo zbudowana z cegły, częściowo posiada konstrukcję szkieletową, dach łamany kryty dachówką. Ogólny stan budynku jest zły.

Domek ogrodnika

Budynek znajduje się przy bramie wjazdowej od wschodu. Jest to budowla murowana, częściowo tynkowana, utrzymana w stylu pałacu. Dom zbudowany w 1888 roku. Podmurówka częściowo kamienna, poddasze o konstrukcji szkieletowej. Dach czterospadowy, kryty dachówką. Budynek jest w dobrym stanie.

Park

Został założony w drugiej połowie XIX w., posiada charakter parku krajobrazowego. Zajmuje powierzchnię 9,5 ha. Główna droga parku przebiega ze wsch. na zach. i stanowi jednocześnie główną oś kompozycyjną. Po obu stronach tej osi znajdują się pojedyncze okazy i skupiska różnych gatunków drzew liściastych (bukie czerwone, pospolite, lipy, dęby, jesiony) i piękne, rzadko spotykane gatunki drzew iglastych (jodła grecka, jodła kalifornijska, jodła kaukaska, świerk kaukaski, żywotnik olbrzymi). W parku przeważają drzewa liściaste, stwierdzono 46 gatunków i odmian. Najliczniejszą grupę drzew stanowią: dęby (15,2%), jesiony (12,4%), klony (10,9%), lipy (8,4%), buki (7,0%). Ogółem w parku rośnie ok. 950 drzew. Drogi na terenie parku są na ogół dobrze utrzymane. Północna część parku stanowi własność prywatną. Park ogrodzony jest tylko od strony dojazdowej do wsi oraz od strony zabudowań majątkowych.

Pomniki przyrody

Na terenie parku krajobrazowego rośnie wiele drzew pomnikowych. Na szczególną uwagę zasługuje:

- 15 dębów szypułkowych o obw. 310-440 cm,
- 11 buków zwyczajnych o obw. 310-410 cm,
- lipy wielkolistne o obw. 310-410 cm.

- Turkowo

- Park wiejski

Powstał w I połowie XIX w., prawdopodobnie za czasów Tadeusza Bieczyńskiego, ówczesnego właściciela majątku. Park w obecnym układzie powstał po 1858 r. Zasadniczej zmianie uległ wówczas bieg rzeki Mogilnicy. Środkowa część obecnego parku jest najstarsza. W tej części znajdował się dwór, który obecnie jest w ruinie. Rosną tu dwa pomnikowe wiąz, stara aleja grabowa oraz pojedyncze drzewa pomnikowe. Kształtem park przypomina prostokąt, usytuowany osią w kierunku północnym. W części zachodniej znajduje się podwórze gospodarcze, natomiast część wschodnia to obecnie główna część parku. W południowo-wschodniej części rosną gatunki roślin egzotycznych. W drzewostanie parku przeważa robinia akacjowa oraz jesion. Są tu również dwa stawy oraz ślady układu regularnego w postaci alei grabowych. Obecnie park w dużym stopniu zdewastowany. W parku znajdują się drzewa o charakterze pomnikowym:

- wiąz szypułkowy - 2 szt. o obw. 320 cm

- dęby szypułkowe - 1 szt. o obw. 350 cm i 1 szt. o obw. 340 cm.

Kaplica grobowa rodziny Stichów

W odległości 1 km od parku przy drodze do Sędzina w lesie znajduje się klasycystyczna kaplica zbudowana w XIX w. Budynek jest w rzucie kwadratu, murowany, otynkowany z dachem dwuspadowym ze świetlikiem, kryty blachą. Fronton wejściowy wsparty jest na dwóch kolumnach i boniowany. Na ścianie frontowej zachowane są detale zdobnicze. Kaplica obecnie wykorzystywana jako obiekt sakralny. Stan zachowania jest zły. Na ścianach występują braki tynku, a stropy są uszkodzone. Wzdłuż ścieżki prowadzącej do kaplicy rosną cztery modrzewie. Jeden z nich o obwodzie 200 cm zasługuje na uwagę jako drzewo godne uznania za pomnik przyrody.

Figura Matki Boskiej Niepokalanej

Znajduje się przy głównym wjeździe do parku od strony południowo– zachodniej. Stoi na cokole, jest ogrodzona żelaznym płotkiem. Z tyłu cokołu znajduje się napis: „Anastazja ze Skórzewskich Szczaniecka prosi o westchnienie, fundowała w roku 1830”. Z przodu napis: „Zniszczona przez Niemców niedowiarków w 1940. Odbudowana przez rodzinę Szukałów w 1948”.

Spichlerz

Budynek murowany z końca XIX wieku. Położony na terenie dawnego folwarku właściciela ziemskiego Sticha. Jest on budowlą dwukondygnacyjną, otynkowaną. Nad oknami i drzwiami występuje charakterystyczne zdobienie czerwoną cegłą. Dwuspadowy dach kryty jest papą. Jego stan obecny jest dobry.

Obora

Budynek położony na terenie dawnego folwarku. Wybudowany w 4 ćwierć XIX wieku. Murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny, dach spadzisty. Obiekt wykorzystywany rolniczo.

- Wąsowo
 - Pałac Szczanieckich

Budowla barokowo – klasycystyczna została wzniesiona w latach 1780-1786 dla Sylwestra Szczanieckiego, starosty średzkiego i jego żony Anastazji ze Skórzewskich. Pałac jest murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny i dziewięcioosiowy. Dach czterospadowy kryty dachówką na ryzalitach daszki trójspadowe. W fasadzie frontowej, jak i ryzalitach występują pilastry jońskie. Fasada frontowa zwieńczona jest trójkątnym frontonem z kartuszem. W nim znajdują się herby: Ogończyk (Skórzewskich) i Ossorie (Szczanieckich) oraz inicjały AS S.A. Pałac jest w bardzo dobrym stanie.

- Kaplica p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego

Położona jest w pobliżu pałacu. Klasycystyczna rotunda budowana była na wzór Panteonu około 1790 r. Fundatorką była Anastazja Szczanieckiej. Wystrój wnętrza stanowi drewno polichromowane. W neorenesansowym ołtarzu z połowy XIX wieku znajduje się obraz Wniebowstąpienia Pańskiego. W 1977 r. kaplica została otynkowana, a w roku 1982 kopułę

z latarnią pokryto blachą cynkową. Stan kaplicy jest zły. Przed kaplicą, po prawej stronie rośnie ponad stuletni cis.

– Pałac

Budynek znajduje się w pobliżu pałacu barokowo – klasycystycznego. Wzniesiony został w latach 1870-1872 przez Gustawa Erdmanna dla Richardta von Hardta. Jest to budynek o charakterze okazałego zamczyska. Trójkondygnacyjny, asymetryczny. Rozbudowany w początkach XX wieku w stylu neogotyckim. Gotycki charakter nadają wieże pięciokondygnacyjne, ośmiokątne, które znajdują się w pn. – wsch. części pałacu. Staranne wykończenie budynku podkreślają elewacje w cegle klinkierowej oraz kamienne detale. W czasach świetności posiadał on luksusowe wyposażenie wnętrz. Pałac posiada taras widokowy.

Park krajobrazowy

Pierwotnie był założony w XVIII wieku wokół pałacu barokowo – klasycystycznego. W XIX wieku został rozszerzony o tereny leśne z nadaniem charakteru parku krajobrazowego. Obecnie powierzchnia parku wynosi 49,5 ha. Centralną część stanowi wydłużona dolina z dwiema polanami. W parku przeważa drzewostan liściasty. Gatunkiem dominującym jest buk, z domieszką świerka w zachodniej części. Drzewostan parku jest dobrze zachowany. Rośnie w nim około 250 drzew, o obwodzie powyżej 2 m. Od strony folwarku obiekt został otoczony murem, a dalej częściowo siatką.

W obrębie parku rośnie około 100 drzew godnych uznania za pomniki przyrody, które miejscami tworzą zwarte grupy starodrzewu. Na uwagę zasługują buki o obwodzie około 560 cm oraz lipa o obwodzie około 450 cm.

Na terenie parku znajduje się kilka pomników przyrody. Są to: 8 dębów szypułkowych, 1 buk o średnicy 125-130 cm, obwód 392-410 cm, wysokość 24-26 m. Wiek tych drzew określa się na 300 lat. Znajduje się tutaj również cmentarz.

Dom ogrodnika

Znajduje się przy wjeździe do parku od strony Nowego Tomyśla. Budynek dwukondygnacyjny, na kamiennej podmurówce. Pierwsza kondygnacja murowana, otynkowana, druga częściowo o konstrukcji szkieletowej, częściowo drewnianej. Dach kryty dachówką. Budynek zbudowany w 1 ćw. XX wieku.

Zespół zabudowań folwarcznych

Znajduje się przy drodze z Nowego Tomyśla do Kuślin, w bezpośrednim sąsiedztwie zespołu pałacowo – parkowego.

Kuźnia

Znajduje się przy wjeździe do folwarku od strony zachodniej. Została ona wybudowana 3 ćw. XIX wieku. Jest to budynek dwukondygnacyjny, na kamiennej podmurówce. Pierwsza kondygnacja z czerwonej cegły, druga o konstrukcji szkieletowej. Dach kryty jest dachówką. Na dachu znajduje się wieża z zegarem, kryta karpiówką. Z prawej strony budynku znajduje się wysunięty podjazd.

Powozownia ze stajnią koni

Znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie kuźni. Budynek dwukondygnacyjny, z czerwonej cegły, symetryczny, część środkowa jest cofnięta. Dach kryty łupkiem, szczyty pod okapem wykończone drewnianym, koronkowym ornamentem. Pochodzi z 3 ćw. XIX wieku.

Gorzelnia

Jest to budynek jednokondygnacyjny, kamienno – ceglany. Budynek pochodzi z końca XIX wieku.

Dom rządcy

Budynek wkomponowany jest w mur otaczający folwark (od strony pd.). Położony jest naprzeciwko alei lipowej, przy przystanku PKS. Murowany, na kamiennej podmurówce, trzykondygnacyjny posiada dach łamanym z naczółkami. Trzecia kondygnacja (poddasze) odznacza się konstrukcją szkieletową. Ozdobne obramienia okien, zakończone od góry łukami. Zbudowany z 3 ćw. XIX wieku.

Domy zabytkowe

Położone są przy drodze biegnącej od folwarku do starej Dąbrowy (kierunek pd). Zbudowane są symetrycznie, po obu stronach ulicy z aleją lipową (ulica Lipowa). Ulica posiada bruk z XIX wieku.

Leśniczówka

Położona przy rozwidleniu drogi z Wąsowa w kierunku Kuślinu i Głuponia (około 2 km od Wąsowa). Budynek jest murowany, część dwukondygnacyjna posiada dach mansardowy, druga część trzykondygnacyjna odznacza się poddaszem drewnianym kryte dachem łamanym. Zbudowany w 4 ćw. XIX wieku. Właścicielem jest Nadleśnictwo Grodzisk Wlkp.

- Śliwno
 - Pozostałości zespołu dworskiego

Dwór

Jest to budowla neogotycka, która została wzniesiona w XIX w. przez Kordulę, siostrę Emilii Sczanieckiej. Murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny, ośmioosiowy budynek posiada dach dwuspadowy, kryty papą. W fasadzie znajduje się taras z balustradą i wejściem w dolnej części. W 1857 roku Karol Stabłowski, szwagier Emilii Sczanieckiej sprzedał dwór rodzinie Niemca Hildebrandta, w którego rękach znajdował się do 1945 roku. Po drugiej wojnie stracił swój pierwotny charakter ponieważ w 80% został /ok. 1960/ przebudowany. Obecnie elewacje są uproszczone, ze śladem pierwotnego ukształtowania.

Dom w podwórku folwarcznym

Budowla o cechach klasycystycznych, wniesiona w 1 poł. XIX przez Szczanieckich jest murowanym, otynkowanym, parterowym domem z poddaszem. Posiada układ

dwutraktowy z sienią pośrodku. Cechuje się dachem naczółkowym krytym dachówką. Jest to pierwotna siedziba Szczanieckich, która została opuszczona po wybudowaniu nowego dworu neogotyckiego, co spowodowało, że straciła swój charakter i służyła jako oficyna dworska.

Park krajobrazowy ze śladami układu regularnego

Park otoczony jest z trzech stron ogrodzeniem. Układ przestrzenny został zatarty. Jest on w poważnym stopniu zdewastowany. Na uwagę zasługują: stara aleja kasztanowa prowadząca od głównego wejścia w kierunku nowego dworu; najstarsza część parku o układzie regularnym w stylu francuskim położona w części wsch.; teatr letni znajdujący się na przedłużeniu osi starego układu oraz staw rozciągający się w części pn.- wsch.

Drzewa godne uznania za pomniki przyrody

W parku występują drzewa o charakterze pomnikowym. Na szczególną uwagę zasługują:

- dąb szypułkowy o obw. pnia 320 cm,
- dąb szypułkowy o obw. pnia 470 cm,
- dąb szypułkowy o obw. pnia 310 cm,
- dąb szypułkowy o obw. pnia 410 cm,
- lipa drobnolistna o obw. pnia 380 cm,
- kasztanowiec o obw. pnia 320 cm,
- lipa drobnolistna o obw. pnia 370 cm,
- buk pospolity o obw. pnia 300 cm.

Stan zdrowotny drzew jest dobry, zaobserwować można zaniedbania w pielęgnacji drzewostanu.

Kaplica

Położona jest w pobliżu pałacu neogotyckiego przy murze okalającym teren parku. Kaplica została zakupiona przez Hildebrandta w Anglii i przeniesiona do parku w Śliwnie. Obiekt w stylu neogotyckim, z przełomu XIX i XX w. Jest to budowla z czerwonej cegły, ośmioboczna, posiadająca dach w kształcie wieżyczki, kryty łupkiem. Nad wejściem znajduje się herb Hildebrandtów. We wnętrzu zaobserwować można sklepienie krzyżowo-żebrowe, a pod podłogą mieści się krypta rodzinna.

Wieża romantyczna

Położona jest przy murze obok kaplicy. Budowana była ok. poł. XIX w. przez Hildebrandta, nie została dokończona. Murowana podstawa z kamienia polnego jest w rzucie kwadratowa. Wyższa część z cegły posiada kształt cylindryczny, z otworami okiennymi.

Figura św. Wawrzyńca

Znajduje się przy murze w pd.- zach. części parku. Stoi na murowanym cokole. Została ufundowana przez Hildebrandta. W czasie II wojny światowej była przechowywana przez mieszkańców wsi. Po wojnie ustawiona została w poprzednim miejscu.

Mur parkowy

Zbudowany jest z kamieni polnych, zapewne w XIX w.

Gorzelnia

Budynek z 1921 roku, wchodzi w skład dawnego folwarku, leżącego przy drodze z Dusznik do Trzcianki. Gorzelnia zbudowana została przez właściciela ziemskiego Hildebrandta. Była jednym z jego najlepiej funkcjonujących i wyposażonych zakładów. Dwukondygnacyjny budynek jest murowany i otynkowany. Dwuspadowy dach pokryty jest papą. Od 1970 gorzelnia przestała funkcjonować na skutek przeniesienia urządzeń i sprzętu do innych zakładów.

Kuźnia dworska

Budynek wchodzi w skład zabudowań folwarcznych. Kuźnia zbudowana została w drugiej połowie XIX przez ówczesnego właściciela folwarku Hildebrandta. Leży w centrum folwarku, który znajduje się naprzeciwko pozostałości parku dworskiego przy drodze z Dusznik do Trzcianki. Jest to budynek murowany, otynkowany, jednokondygnacyjny. Dwuspadowy dach pokryty jest eternitem. Z dawnych urządzeń zachował się tylko oryginalny kowalski piec miechowy.

Z pozostałych zabudowań folwarcznych na uwagę zasługują:

- stajnia - budynek murowany z 4 ćw. XIX w., z płaskim dachem, pośrodku ma ozdobny szczyt o spływach wolutowych, a w górnej części szczytu element rzeźbiarski – głowę konia w kole,
- obora - budynek murowany nakryty dachem dwuspadowym z 1 ćw. XX w.
- magazyn - budynek murowany z 4 ćw. XIX w., trzykondygnacyjny, czteroosiowy, tynkowany, nakryty płaskim dachem.

- Michorzewo
 - Pałac

Położony jest w parku krajobrazowym przy drodze do Dusznik. Zbudowany został ok. 1910 roku w stylu neoklasycystycznym na planie zbliżonym do litery H. Jest murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny, a w elewacji frontowej posiada monumentalny portyk wsparty na kolumnach z jońskim kapitelem, prowadzącym do klatki schodowej. Ozdobiony jest bogatą boazerią. Elewacje w narożach są boniowane, zwieńczone u góry gzymsem i balustradową attyką, natomiast elewacje ogrodowe i boczne zaakcentowane pseudoportykami. Dach jest dwuspadowy, kryty dachówką. Pałac należał do rodziny Sczanieckich od początku swego powstania.

- Park wiejski

Park o charakterze krajobrazowym, położony wokół pałacu. Założony został prawdopodobnie przez Anastazję Sczaniecką w XVIII w. W celu tym wykorzystano pozostałości lasu. Przez park przepływa dopływ Mogilnicy. Pierwotny drzewostan nie został zachowany - stare drzewa w większości uschły. W drzewostanie parku przeważają następujące gatunki: robinie akacjowe, topole, jaśmin, klon. Pojawiają się również świerki i graby.

- Drzewa pomnikowe

We wsch. i pn. części parku rosną nieliczne okazy drzew godnych uwagi: są to jesiony i wiązy.

– Zespół kościelny

Kościół parafialny p.w. Najświętszej Marii Panny i Wszystkich Świętych położony jest przy drodze z Kuślina na północnym skraju wsi. Wzniesiony został w latach 1797-1800 z fundacji Anastazji Szczanieckiej w stylu klasycystyczno-barokowym. Orientowany, murowany, otynkowany i zbudowany na planie prostokąta. Od zachodu znajduje się czworoboczna wieża z hełmem ostrosłupowym o cebulastym wybrzuszeniu pokrytym cynkową blachą. Od południa kościół posiada przybudowaną, trójbocznie zamkniętą kaplicę przedpogrzebowa rodziny Szczanieckich z ok. 1800 roku.

W murze otaczającym kościół znajduje się brama i kapliczki - kostnice z lat ok. 1797-1800 (w narożnikach pd.- wsch. i pd.-zach). Dwa kwadratowe budynki kryte są dachami w formie hełmów. Pierwotnie drewniany kościół istniał w 1453 roku. W 1797 na miejscu dawnego drewnianego powstał obecny. W 1883 staraniem Emilii Szczanieckiej został gruntownie wyremontowany i ozdobiony. Ołtarz główny jest murowany, wczesnoklasycystyczny z końca XVIII. W prezbiterium znajdują się cztery witraże ze szkoły matejkowskiej. Stan kościoła określić należy jako bardzo dobry. W 1983 roku w czasie remontu wieży odnaleziono dokumenty mówiące o stosunkach polsko-niemieckich w parafii Michorzewo oraz odpis testamentu Emilii Szczanieckiej. Z dokumentów sporządzono kopię, a oryginały z powrotem schowano do wieży.

– Plebania

Położona jest przy kościele parafialnym. Zbudowana została w 4 ćw. XIX w. Jest ona murowana, otynkowana i parterowa. Budynek znajduje się na podmurówce z kamienia polnego. Wejście jest zabudowane drewnianą werandą, a dach dwuspadowy kryty jest dachówką. Stan budynku jest bardzo dobry. Obecnie pełni nadal funkcję plebani.

– Grób Emilli Sczanieckiej

Znajduje się na cmentarzu przykościelnym w Michorzewie. Wykonany jest z czarnego marmuru i pochodzi z XIX w. Grób otoczony jest łańcuchem i posiada na cokole napis AVE MARIA.

– Grób rodziny Radońskich

Znajduje się na cmentarzu przykościelnym w Michorzewie. Pochodzi z XIX w. W swej formie nawiązuje do tradycji romantycznej.

– Szkoła

Położona jest przy drodze do Dusznik. Zbudowana została w 1 ćw. XX w. Jest ona murowana, otynkowana, trzy ryzelitowa i posiada dach naczółkowy kryty dachówką. Jej stan jest dobry, wymaga jedynie niewielkich napraw tynku. Pierwotnie była to szkoła pruska, a następnie mieściła się tu szkoła katolicka.

– Gorzelnia

Jest to budynek murowany, który pochodzi z początku XX. Znajduje się na terenie dawnego folwarku w pobliżu pałacu Sczanieckich. Gorzelnia zbudowana została na podmurówce z kamienia polnego. Składa się z części mieszkalnej, magazynu i dwukondygnacyjnej aparatuwni z kominem o wysokości ok. 28 m. Dach jest dwuspadowy, kryty eternitem i papą. W 1979 nastąpiła modernizacja gorzelni. Stan obecny jest zły. Sprzęt i urządzenia z początku wieku nie zostały zachowane. W czasie wojny na strychu przechowywano cenne sprzęty i porcelanę Sczanieckich.

Dodatkową atrakcją w gminie jest położony przy ul. Polnej w miejscowości Wąsowo skansen pszczelarsko – rolniczy otwarty dla wszystkich turystów.

Zagospodarowanie turystyczne

Z punktu widzenia turystów, istotne jest zagospodarowanie turystyczne obszaru w obiekty noclegowe, gastronomiczne oraz bazę uzupełniającą. Obiektów bazy noclegowej na terenie gminy jest coraz więcej, w porównaniu z poprzednimi latami i zlokalizowane są one w miejscowościach: Wąsowo, Kuślin, Dąbrowa i Głuponie.

Ponad to o dyspozycji turystów i mieszkańców gminy są dostępne liczne szlaki piesze i rowerowe.

Tab. 22 Obiekty noclegowe na terenie gminy Kuślin

<i>Lp.</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Miejscowość</i>	<i>Miejsca noclegowe</i>
1.	Pałac Wąsowo (Pałac Hardta, Pałac Szczanieckich, Domek Ogrodnika, Spichlerz)	Wąsowo	184
2.	Jansowo	Kuślin	55
3.	Folwark Wąsowo	Wąsowo	16
4.	Gospodarstwo Agroturystyczne	Dąbrowa Nowa	14
5.	Gospodarstwo Agroturystyczne	Wąsowo	3
6.	Apartament w Gorzelni – Folwark Wąsowo	Wąsowo	20
7.	Ranczo Głuponie	Głuponie	16

źródło: Urząd Gminy Kuślin

6. Gospodarka

6.1 Podmioty gospodarcze

W gminie Kuślin w 2020 roku zarejestrowanych było 509 podmiotów gospodarczych. Większość stanowią przedsiębiorstwa i firmy prywatne (tabela poniżej). Od 2000 roku notuje się ogólny wzrost liczby podmiotów, jedynie w roku 2004, 2009, 2011 i 2014 nastąpił nieznaczny spadek.

Tab. 23 Podmioty gospodarcze w gminie Kuślin wg sektorów własności w latach 2000-2020

Sektor	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
ogółem	262	277	296	328	322	335	349	363	391	367	
publiczny	21	19	19	19	18	26	26	27	26	26	
prywatny	241	258	277	309	304	309	323	336	365	341	
Sektor	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ogółem	388	382	386	410	406	431	461	460	484	490	502
publiczny	26	26	27	26	24	24	24	24	21	17	17
prywatny	362	356	356	384	382	407	437	436	463	473	485

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Lokalnych – GUS

Struktura podmiotów gospodarczych wg kategorii własności wskazuje na wyraźną dominację małych jedno- lub kilkuosobowych zakładów. Największe podmioty gospodarcze to zakłady produkcyjne zatrudniające ponad 50 osób.

Tab. 24 Podmioty gospodarcze w gminie Kuślin wg sekcji i działów PKD 2007 w roku 2020

Sekcja	Liczba podmiotów
A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	28
B – Górnictwo i wydobywanie	1
C - Przetwórstwo przemysłowe	55
D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	3
E – Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i	1

odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	
F – Budownictwo,	92
G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	104
H – Transport i gospodarka magazynowa	38
I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	9
J – Informacja i komunikacja	4
K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	8
L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	24
M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	22
N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	16
O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	9
P – Edukacja	17
Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	11
Sekcję R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	19
S – Pozostała działalność usługowa, T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	47

źródło: Urząd Gminy Kuślin

W gminie Kuślin wyróżnia się sekcja handlu hurtowego i detalicznego oraz naprawy pojazdów samochodowych (104 podmioty). Następnie licznymi grupami są podmioty zarejestrowane w sektorze budownictwa (92 podmioty), przetwórstwa przemysłowego (55 podmiotów), pozostałej działalności usługowej i gospodarstw domowych zatrudniających pracowników oraz gospodarstw domowych produkujących wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby (47 podmiotów), transportu i gospodarki magazynowej (38 podmiotów), rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (28 podmiotów) oraz działalności związanych z obsługą rynku nieruchomości (24 podmioty).

6.2 Rolnictwo, leśnictwo

6.2.1 Rolnicza przestrzeń produkcyjna

Na warunki prowadzenia działalności rolniczej na danym obszarze wpływ ma położenie danej jednostki w układzie krain fizyczno-geograficznych. Krainy te charakteryzują się zróżnicowanym ukształtowaniem terenu, warunkami wodnymi, co wpływa na konkretne kompleksy glebowe.

Gmina Kuślin pod względem uwarunkowań geofizycznych jest gminą typowo rolniczą o ugruntowanej tradycji produkcji rolnej. Na terenie gminy:

- udział gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych zawiera się w przedziale 21 – 40 %,
- udział gleb, na których potrzebne lub konieczne jest wapnowanie zawiera się w przedziale 21 – 40 %,
- gleby o bardzo niskiej zawartości fosforu zawierają się w przedziale 0 – 20 %,
- gleby o bardzo niskiej i niskiej zawartości potasu zawierają się w przedziale 41 – 60 %,
- gleby o bardzo niskiej i niskiej zawartości magnezu zawierają się w przedziale 81 – 100 %.

Ogólnie w ww. opracowaniu jakość gleb w gminie Kuślin oceniona została stosunkowo wysoko – gleby pod względem jakości i rolniczej przydatności produkcyjnej zaliczone zostały do wysokiego przedziału 50 – 60 punktów.

Plony z ha są stosunkowo wysokie (przykładowo pszenica ozima 44 g/ha, żyto 34 q/ha, ziemniaki 250 q/ha). Oprócz przetwórnictwa mięsa, brakuje jednak rozbudowanego zaplecza przetwórczego produktów rolnych.

Zaznaczyć należy również, że realizacja autostrady A-2 spowodowała degradację znacznych powierzchni terenów rolnych ze względu na wpływ spalin na środowisko, podział arealów użytków rolnych przebiegiem trasy i ich trudniejszą wzajemną dostępnością.

Na terenie gminy dominują grunty orne o bonitacji klasy II, III i IV stanowiące łącznie 82,6 % ogólnej powierzchni gruntów rolnych. Grunty klas chronionych II-III stanowią 38,7 % ogólnej powierzchni gruntów rolnych.

Grunty: 7049,78 ha – 100,0%

- R klasy II -14,86 ha stanowią 0,21% gruntów ornych,
- R klasy IIIa – 911,39 ha stanowią 12,93% gruntów ornych,
- R klasy IIIb – 1801,58 ha stanowią 25,56% gruntów ornych,
- R klasy IVa – 2190,26 ha stanowią 31,07% gruntów ornych,
- R klasy IVb – 905,88 ha stanowią 12,85% gruntów ornych,

- R klasy V – 756,80 ha stanowią 10,74% gruntów ornych,
- R klasy VI – 469,00 ha stanowią 6,65% gruntów ornych.

6.2.2 Użytkowanie terenów w gminie

Charakterystyczną cechą struktury użytkowania gminy Kuślin jest wysoki udział użytków rolnych (78,44% powierzchni gminy), który decyduje o podstawowej charakterystyce gminy jako gminy rolniczej. Wynika to z dużego udziału gleb przydatnych do produkcji rolnej. Niewielkie powierzchnie zajmują grunty leśne oraz zadrzewienia i zakrzewienia – zaledwie ok. 20,54%. Większość lasów pełni funkcje ochronne. Ich użytkowanie powinno być zgodna z Planem Urządzenia Lasu. Rejony ich występowania są atrakcyjne dla lokalizacji i rozwiązań założeń turystyczno-wypoczynkowych i zabudowy mieszkaniowej. Grunty zabudowane i zurbanizowane zajmują ok. 1,01% gminy. Natomiast nieznaczny udział w strukturze użytkowania mają wody powierzchniowe i stanowią one 0,34%. Strukturę użytkowania gruntów gminy Kuślin w roku 2021 przedstawiono w tabeli poniżej.

Tab. 25 Struktura użytkowania gruntów w gminie Kuślin w 2021 roku

	Gmina Kuślin [ha]	Udział w strukturze gruntów [%]
Powierzchnia ogólna	10 068,65	100
Użytki rolne	7863,20	78,44
w tym:		
• grunty orne	7044,64	89,58
• sady	32,30	0,41
• łąki trwałe	399,21	5,07
• pastwiska trwałe	81,42	1,03
• grunty rolne zabudowane	185,24	2,35
• grunty pod stawami	0,81	0,01
• grunty pod rowami	43,45	0,55
• grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych	5,17	0,06
• nieużytki	70,94	0,90
Grunty leśne oraz zadrzewienia i zakrzewienia	2068,31	20,54
Grunty zabudowane i zurbanizowane	101,96	1,01
Grunty pod wodami	35,18	0,34

źródło: opracowanie własne, UG Kuślin

6.2.3 Struktura agrarna

Wg danych pochodzących z Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku w gminie Kuślin działało 539 gospodarstw rolnych, z czego prawie wszystkie, z wyjątkiem dwóch gospodarstw w grupie od 10 ha i więcej, stanowiły gospodarstwa indywidualne. Największy odsetek gospodarstw odnotowano w grupie o najmniejszej powierzchni, do 1 ha włącznie, i wynosi on 32%. Natomiast w przypadku województwa najliczniejszą grupę stanowią gospodarstwa od 1 – 5 ha i stanowią one 29% liczby gospodarstw w województwie. Gospodarstwa o największej powierzchni (od 10 ha i więcej) w gminie Kuślin stanowią 24 % wszystkich gospodarstw.

Tab.26 Liczba gospodarstw rolnych według powierzchni w gminie Kuślin i województwie wielkopolskim w 2010 roku (dane archiwalne)

Powierzchnia gospodarstwa	gmina Kuślin		województwo wielkopolskie	
	liczba gospodarstw	%	liczba gospodarstw	%
Do 1 ha włącznie	172	32	38 950	24
1 – 5 ha	151	28	47 432	29
5 – 10 ha	84	16	30 260	19
10 ha i więcej	132	24	45 839	28
Razem	539	100	162 481	100

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Regionalnych – GUS

6.2.4 Struktura upraw i chów zwierząt

Struktura upraw jest bardzo ściśle związana z jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Dotyczy to głównie jakości bonitacyjnej gleb. Powszechny Spis Rolny z 2010 roku wykazał, iż ponad ¼ całkowitej powierzchni upraw przeznaczona jest pod pszenżyto. Dużym odsetkiem charakteryzuje się również uprawa jęczmienia (ok. 15,69%) i pszenicy (ok. 15,39%).

Tab. 27 Struktura powierzchni zasiewów (w %) w gospodarstwach rolnych w gminie Kuślin, powiecie nowotomyskim i województwie wielkopolskim w 2010 roku (dane archiwalne)

	<i>pszenica</i>	<i>żyto</i>	<i>jęczmień</i>	<i>owies</i>	<i>pszenżyto</i>	<i>mieszanki zbożowe</i>	<i>kukurydza</i>	<i>ziemniaki</i>	<i>buraki cukrowe</i>	<i>rzepak i rzepik razem</i>	<i>warzywa gruntowe</i>	<i>strączkowe jadalne</i>
gmina Kuślin	15,39	6,37	15,69	2,01	25,20	4,38	3,36	0,36	6,13	11,79	0,39	0,00
powiat nowotomyski	11,44	17,30	13,57	3,65	16,13	12,89	2,16	1,79	4,53	5,55	2,70	0,13
województwo wielkopolskie	14,08	13,05	11,60	3,33	17,34	9,89	3,86	2,76	2,94	9,36	1,37	0,14

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Regionalnych – GUS

Gmina Kuślin posiada wyższy odsetek powierzchni upraw pszenżyta, pszenicy, jęczmienia, rzepaku i rzepiku oraz buraków cukrowych niż odsetek dla województwa i powiatu oraz wyższy odsetek powierzchni kukurydzy niż wartość dla powiatu nowotomyskiego.

W 2010 roku pogłowie zwierząt gospodarskich gminy Kuślin wynosiło 2076 sztuk bydła, 760 krów, 18691 świń, 57 koni i 6646 drobiu. Zwierzęta te stanowiły od 0,25% do 0,48% pogłowia tych zwierząt dla całego obszaru województwa wielkopolskiego (tab. 24).

Tab. 28 Pogłowie zwierząt gospodarskich w gminie Kuślin na tle województwa wielkopolskiego w 2010 roku

		<i>bydło</i>	<i>krowy</i>	<i>trzoda chlewna</i>	<i>konie</i>	<i>drób</i>
gmina Kuślin	liczba sztuk	2076	760	18691	57	6646
	udział % (100% - woj. wielkopolskie)	0,25%	0,25%	0,48%	0,27%	0,02%
województwo wielkopolskie	liczba sztuk	841759	303381	3918602	21018	32001439

źródło: opracowanie własne, Bank Danych Lokalnych – GUS

7. Infrastruktura techniczna i komunikacyjna

7.1 Transport i komunikacja

7.1.1 Sieć dróg publicznych

Przez obszar gminy Kuślin nie przebiegają drogi wojewódzkie. Szkielet układu komunikacyjnego w gminie stanowią drogi powiatowe i gminne oraz przebiegająca równoleżnikowo przez środkową część gminy droga krajowa - autostrada A2 relacji Berlin – Poznań – Łódź – Warszawa, która administrowana jest przez Koncesjonariusza tj. przez Autostradę Wielkopolską S.A. z Poznania, a znajdująca się w zarządzie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad - Oddział w Poznaniu. Autostrada nie jest bezpośrednio powiązana z drogowym układem gminnym, a najbliższe zjazdy z autostrady zlokalizowane są w odległości ok. 15 km od Kuślin - węzły „Nowy Tomyśl” i „Buk”.

Łączna długość dróg powiatowych zlokalizowanych na terenie gminy wynosi ok. 56,16 km, natomiast gminnych ok. 34,50 km. Ich zestawienie przedstawiono poniżej.

1) drogi powiatowe:

- nr 2709P (dł. 6,336 km) – Zygmuntowo – Rudniki,
- nr 2710P (dł. 3,467 km) – Wąsowo - Zygmuntowo,
- nr 2711P (dł. 1,917 km) – Trzcianka – Michorzewo,
- nr 1885P (dł. 4,700 km) – Krystianowo – Turkowo,
- nr 2715P (dł. 3,700 km) – Kuślin – Stara Dąbrowa,
- nr 2716P (dł. 5,495 km) – Kuślin – Michorzewko,
- nr 2736P (dł. 2,700 km) – Wąsowo - Władysławowo,
- nr 2738P (dł. 16,311 km) – Róża - Duszniki,
- nr 2739P (dł. 9,773 km) – Wąsowo-Buk
- nr 2740P (dł. 1,764 km) – Michorzewo-Michorzewko.

2) drogi gminne:

- nr 376553P – Dąbrowa – Bukowiec, dł. 3,440 km,
- nr 376511P – Wąsowo – Wytomyśl, dł. 2,670 km,
- nr 390514P – Wąsowo – Dąbrowa – Dąbrowa Nowa – gr. gminy, dł. 5,865 km,
- nr 390515P – Kuślin – gr. gminy – Jastrzębniki, dł. 2,365 km,
- nr 390516P – Śliwno – Krystianowo – gr. gminy - Rudniki , dł. 4,186 km,
- nr 390517P – Turkowo – gr. gminy (Niegolewo), dł. 0,405km,
- nr 390518P – Wąsowo – ciąg ul. Grodziskiej - Dąbrowa – gr. gminy Porażyn, dł. 5,820km,
- nr 390519P – Michorzewko Osiedle w kierunku Dąbrowy Nowej, dł. 0,902km,

- nr 390520P – Michorzewko Huby – w kierunku Łąk, dł. 0,964km,
- nr 390521P – Michorzewko – Michorzewo Łaz, dł. 1,524km,
- nr 390522P – Michorzewo – Turkowo – gr. gminy Sędziny, dł. 6,480km,
- nr 390523P – Śliwno – Turkowo – gr. gminy Zalesie, dł. 5,115km,
- nr 390524P – Śliwno – Turkowo Huby, dł. 4,005km,
- nr 390525P – Śliwno – gr. gminy Zakrzewo, dł. 0,150km,
- nr 390526P – Śliwno – Trzcianka Huby – Michorzewo, dł. 3,810km,
- nr 390527P – Trzcianka – Trzcianka Huby – Śliwno Huby, dł. 3,180km,
- nr 390528P – Głuponie Osiedle, dł. 1,620km,
- nr 390529P – Głuponie – Michorzewo, dł. 2,172km,
- nr 390530 – Chraplewo – Śliwno Wymysłowo, dł. 5,155km,
- nr 390531P – Głuponie – Chraplewo, dł. 1,915km,
- nr 390532P – Chraplewo Osiedle, dł. 0,968km,
- nr 383516P – Śliwno – gr. gminy Bródki, dł. 2,125km,
- nr 383512P – Trzcianka – gr. gminy Bródki, dł. 2,385km,
- nr 383515P – Głuponie – gr. gminy Zygmuntowo, dł. 2,374km,
- nr 383530P – Chraplewo – Gr. gminy Chmielinko, dł. 1,902km,
- nr 383537P – Wąsowo – gr. gminy Pakosław, dł. 3,521km.

7.1.2 Komunikacja kolejowa

W chwili obecnej przez teren gminy nie przebiega żadna normalnotorowa linia kolejowa.

7.1.3 Komunikacja autobusowa

Gmina Kuślin posiada połączenia autobusowe, które realizowane są głównie wzdłuż dróg powiatowych. W rozkładzie jazdy znajdują się połączenia z pobliskimi większymi miastami – Nowym Tomyślem i Poznaniem, a także z odleglejszymi miastami spoza województwa wielkopolskiego.

Do głównych kierunków PKS należą:

- Nowy Tomyśl – Poznań,
- Nowy Tomyśl – Buk,
- Nowy Tomyśl – Duszniki,
- Opalenica – Lwówek,

- Nowy Tomyśl – Śliwno,
- Nowy Tomyśl – Michorzewo,
- Nowy Tomyśl – Wąsowo.

7.2 Infrastruktura techniczna

7.2.1 Sieć wodociągowa

Z sieci wodociągowej w gminie Kuślin korzysta 99,9% mieszkańców. Woda pobierana jest z czterech ujęć wodnych. Na terenie gminy istnieją wodociągi grupowe: Chraplewo, Kuślin, Śliwno - Wymysłowo, Wąsowo. Planowany jest docelowy układ pierścieniowego zasilania w wodę, obejmującego wszystkie miejscowości oparty na stacjach: Wąsowo, Chraplewo, Kuślin, Wymysłowo. Długość sieci wodociągowej wynosi 117,3 km, natomiast ilość przyłączy wodociągowych do budynków wynosi 1283.

Głównymi obszarami zasobnymi w wodę są cieki podstawowe, do których należą: Mogilnica, Mogilnica Zachodnia i Dopływ Mogilnicy.

7.2.2 Sieć kanalizacyjna

Stopień skanalizowania gminy jest zdecydowanie niedostateczny. Z kanalizacji sanitarnej o łącznej długości ok. 14,0 km korzysta 22,1% mieszkańców gminy Kuślin. Ścieki odprowadzane są do oczyszczalni mechaniczno-biologicznej.

Ilość przyłączy do sieci kanalizacyjnej do budynków mieszkalnych wynosi 290. Brak kanalizacji stanowi istotną barierę rozwojową gminy, obniża jej standard cywilizacyjny oraz stanowi przyczynę skażenia gleby i wód. Budowa systemu odbioru i oczyszczania ścieków stanowi najpoważniejsze zadanie w ramach inwestycji komunalnych gminy.

7.2.3 Sieć energetyczna

Dystrybucyjna sieć elektroenergetyczna: gmina zaopatrywana jest w energię elektryczną z rejonowej sieci średniego napięcia, liniami napowietrznymi i kablowymi 15 kV i 0,4kV.

Obecnie na terenie gminy nie ma żadnych obiektów Krajowej Sieci Przesyłowej, jednakże w ramach rozwoju sieci przewiduje się wzmocnienie krajowego systemu elektroenergetycznego poprzez budowę nowych obiektów, m.in. fragmentu napowietrznej nowej elektroenergetycznej linii przesyłowej 2 x 400 kV relacji Baczyna – Plewiska.

7.2.4 Sieć gazowa

Infrastruktura związana z gazem przesyłowym i dystrybucyjnym

Przez teren gminy Kuślin przebiega sieć gazowa wysokiego ciśnienia:

- gazociąg DN 500 relacji Kotowo – Lwówek (fragment gazociągu Grodzisk – Skwierzyna, rok budowy – 1981) o maksymalnym ciśnieniu roboczym gazu powyżej 2,5 MPa.
- gazociąg DN 1000 relacji Lwówek – Odolanów etap I (odc. Lwówek-Krobia rok budowy 2019 r.) o maksymalnym ciśnieniu roboczym gazu powyżej 1,6 MPa.
- gazociąg DN 50 Michorzewko (rok budowy – 2004 r.).
- stacja ochrony katodowej - dla prawidłowej eksploatacja kabli doziemnych zasilających urządzenia obiektów przesyłowych gazu należy zapewnić pas eksploatacyjny o szerokości 1,0 m, tj. 0,5 m na stronę mierząc od osi kabla, a wszelkie prace w pasie eksploatacyjnym kabli mogą być prowadzone tylko po wcześniejszym uzgodnieniu sposobu ich wykonania z Operatorem Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A. Oddział w Poznaniu.

Plany lokalizacji obiektów budowlanych i terenowych w sąsiedztwie gazociągów podlegają ograniczeniom wskazanym w Rozporządzeniu Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie (dz. U z 2013 r poz. 640).

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, Rozporządzeniem Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jaki powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie (dz. U z 2013 r poz. 640) po obu stronach gazociągu wyznacza się obszar strefy kontrolowanej tj. pas którego linia środkowa pokrywa się z osią gazociągu, w którym przedsiębiorstwo energetyczne zajmujące się transportem gazu (operator sieci przesyłowej) podejmuje czynności w celu zapobieżenia działalności mogącej spowodować uszkodzenie gazociągu lub mieć inny negatywny wpływ na jego trwałość i prawidłowe użytkowanie.

W związku z powyższym istnieją pewne ograniczenia w zagospodarowaniu terenu:

1. W strefach kontrolowanych w określonych przepisami odległościach nie należy wznosić wybranych obiektów budowlanych i terenowych, urządzać stałych składów i magazynów, podejmować działań mogących spowodować uszkodzenie gazociągu podczas jego użytkowania.
2. W strefach kontrolowanych nie mogą rosnąć drzewa w odległości mniejszej niż 3,0 m licząc od osi gazociągu do pni drzew. Minimalna odległość krawędzi jezdni drogi gminnej od istniejących gazociągów wynosi 6 m, poza terenem zabudowanym

15 m. W przypadku innych kategorii dróg obowiązują odległości wynikające z ustawy o drogach.

3. Dopuszcza się skrzyżowanie gazociągu z drogami i innymi inwestycjami liniowymi jednak wszelkie prace w strefach kontrolowanych mogą być prowadzone tylko po wcześniejszym uzgodnieniu sposobu ich wykonania z właściwym operatorem sieci gazowej.
4. Skrzyżowanie drogi z gazociągiem w/c wymaga dodatkowego zabezpieczenia/przebudowy przedmiotowego gazociągu. Wszelkie starania i koszty związane z w/w zadaniem ponosi Inwestor. W związku z powyższym należy wystąpić do Operatora Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A. Oddział w Poznaniu o wydanie warunków technicznych na zabezpieczenie/przebudowę ww. gazociągu.
5. Minimalny kąt skrzyżowania gazociągu z drogą gminną powinien wynosić 30 stopni. Minimalny kąt skrzyżowania gazociągu z drogami wyższej kategorii niż droga gminna powinien wynosić 60 stopni. Zaleca się, aby kąt skrzyżowania gazociągu z każdą drogą był zbliżony do 90 stopni.
6. Wiatraki należy projektować tak aby odległość pomiędzy osią gazociągu wysokiego ciśnienia, a zewnętrznym obrysem fundamentu wiatraka od strony gazociągu była nie mniejsza niż połowa szerokości strefy kontrolowanej, jednakże odległość ta nie może być mniejsza niż 10,0 m.
7. Zabudowa paneli fotowoltaicznych dla gazociągów wybudowanych po 2001 r. jest możliwa poza strefą kontrolowaną, a dla gazociągów wybudowanych przed 2001 r. w odległości min. 5,0 m od osi gazociągu do DN500 (włącznie) i 10,0 m powyżej DN500.

Wszelkie zamierzenia inwestycyjne na działkach, przez które przebiegają gazociągi jak i w obszarze strefy kontrolowanej tych gazociągów mogą być prowadzone tylko po uzgodnieniu i na warunkach określonych przez operatora sieci gazowej.

Zapisy §10 ust. 6 pkt 3; §21.3 pkt 3 oraz §21.4 określają szerokość strefy kontrolowanej gazociągu wybudowanego po 12.12.2001 r. oraz załącznika nr 2 przywołanego wcześniej rozporządzenia określają szczegółowo szerokości strefy kontrolowanej gazociągu wybudowanego przed 12.12.2001 r. w zależności od jego średnicy, ciśnienia nominalnego oraz rodzaju obiektu lokalizowanego w jego sąsiedztwie. Przepis dopuszcza jednocześnie zmniejszenie wymienionych w załączniku szerokości stref kontrolowanych pod warunkiem spełnienia określonych wymagań technicznych.

Dla uwzględnionych gazociągów obowiązują następujące szerokości stref kontrolowanych:

- dla gazociągu DN 500 relacji Kotowo – Lwówek o maksymalnym ciśnieniu roboczym gazu powyżej 2,5 MPa obowiązuje strefa kontrolowana zmniejszona o maksymalnym zasięgu 65,0 m (tj. 32,5 m na stronę gazociągu)
- dla gazociągu DN1000 Lwówek – Odolanów o maksymalnym ciśnieniu roboczym gazu powyżej 1,6 MPa obowiązuje strefa kontrolowana o szerokości 12,0 m (tj. 6,0 m na stronę od osi gazociągu).
- dla gazociągu DN 50 Michorzewko obowiązuje strefa kontrolowana o szerokości 4,0 m (tj. 2,0 m na stronę od osi gazociągu).

Dla gazociągów, dla których obowiązuje strefa kontrolowana zmniejszona, wszystkie obiekty terenowe, których szerokość strefy kontrolowanej wynikającej z w/w rozporządzenia jest większa niż szerokość strefy kontrolowanej zmniejszonej tj. 65 m dla gazociągu w/c DN 500 relacji Kotowo – Lwówek możemy lokalizować względem gazociągu w odległościach mniejszych niż połowa szerokości strefy zmniejszonej tj. 32,5 m dla gazociągu w/c DN 500 relacji Kotowo – Lwówek, natomiast obiekty których szerokość strefy kontrolowanej jest mniejsza niż szerokość strefy kontrolowanej zmniejszonej możemy lokalizować względem gazociągu w odległościach wynikających z obowiązującego Rozporządzenia.

W zakresie dystrybucyjnej sieci gazowej, w 2004 roku przy współpracy gminy i firmy LOKGAZ rozpoczęto gazyfikację gminy. W miejscowości Michorzewko wybudowano stację redukcyjną gazu dla potrzeb gminy oraz wykonano sieć średniego ciśnienia, obejmującą zwartą zabudowę Michorzewka, Michorzewa i Krystianowa, a także przyłącza do zainteresowanych właścicieli nieruchomości. Jediną miejscowością w pełni zgazyfikowaną są Głuponie.

Infrastruktura techniczna związana z eksploatacją złóż i przesyłem gazu ziemnego

Na terenie gminy Kuślin znajdują się:

- część udokumentowanego złoża ropy i współwystępującego gazu ziemnego „Michorzewo”, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Michorzewo” (koncesja nr 3/2008 z dnia 18.02.2008 r., wydana przez Ministra Środowiska, zmieniona decyzją Ministra Klimatu, znak: DGK-IV.4771.73.2019.BK z dnia 29.01.2020 r. – ważna do dnia 18.02.2025 r.),
- złożo gazu ziemnego „Turkowo”, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Turkowo” (koncesja nr DGK-WW.763.73.2021.9.BG z dnia 02.06.2022 r., wydana przez Ministra Środowiska).

Na terenie gminy Kuślin zlokalizowane są:

- Ośrodek Produkcyjny (OP) Michorzewo,
- odwierty czynne (eksploatacyjne): Michorzewo – 1 (współrzędne w układzie PL – 2000, strefa 5: X=5805351.21, Y=5595185.83) i Turkowo – 2 (współrzędne w układzie PL – 2000, strefa 5: X=5807129.52, Y=5594751.93);
- odwierty zlikwidowane: Sątopy – 1 (współrzędne w układzie PL – 2000, strefa 5: X=5799038.12, Y=5586751.16), Wąsowo – 1 (współrzędne w układzie PL – 2000, strefa 5: X=5805011.57, Y=5587292.98), Turkowo – 1 (współrzędne w układzie PL – 2000, strefa 5: X=5806971.88, Y=5594374.92), Chraplewo – 1, Chraplewo – 2, (współrzędne w układzie PL – 2000, strefa 5: X=5808284.81, Y=5588671.55), Chraplewo – 4 (współrzędne w układzie PL – 2000, strefa 5: X=5806949.84, Y=5589542.26), Rudniki – 1;
Zlikwidowane odwierty tj. Chraplewo – 1 i Rudniki – 1 to odwierty niezamierzone.
- czynne gazociągi:
 - gazociąg w/c g 150 relacji Ośrodek Grupowy (OG) Cicha Góra – Jastrzębniki, PN 6,4 MPa, rok budowy 1985,
 - gazociąg w/c g 200 relacji OG Duszniki – Ośrodek Centralny (OC) Bukowiec, PN 6,3 MPa, rok budowy 1984,
- nieczynne, częściowo zlikwidowane rurociągi:
 - gazociąg g100 relacji Ośrodek Grupowy (OG) Chraplewo (zlikwidowana jednostka) – Trzcianka (wpinka do gazociągu g200 relacji Duszniki – Grodziska Wlkp.), rok budowy – 1983,
 - gazociąg g76 i metanociąg i32 relacji zlikwidowany odwiert Chraplewo – 4 – OG Chraplewo (zlikwidowana jednostka), rok budowy – 1984,
 - gazociąg g76 i metanociąg i32 zlikwidowany odwiert Chraplewo – 1 – OG Chraplewo (zlikwidowana jednostka), rok budowy budowy – 1984.

Istniejące urządzenia techniczne związane z eksploatacją złóż ropy naftowej i gazu ziemnego stanowią ograniczenia w zabudowie, tj. posiadają strefy ochronne (dotyczy czynnych i zlikwidowanych odwiertów) i strefy kontrolowane (dotyczy gazociągów), które wynoszą:

a) dotyczy czynnych odwiertów:

- 50 m od odwiertów: Michorzewo – 1 i Turkowo – 2, zgodnie z §161 ust. 1 rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 25 kwietnia 2014r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących prowadzenia ruchu zakładów górniczych wydobywających kopaliny otworami wiertniczymi (Dz. U. z 2014 r., poz. 812). W strefie tej zabrania się wznoszenia jakichkolwiek obiektów

niezwiązanych z ruchem zakładu górniczego. Dodatkowo informujemy, że odwiert Michorzewo – 1 został zaliczony do IV-ej kategorii zagrożenia siarkowodorowego, na podstawie §38 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie zagrożeń naturalnych w zakładach górniczych (t.j. dz. U. z 2021 r., poz. 1617).

b) dotyczy zlikwidowanych odwiertów:

- 5 m wokół zlikwidowanych odwiertów: Chraplewo – 1, – 2, – 4; Turkowo – 1, Rudniki – 1, Wąsowo – 1,
- 50 m wokół zlikwidowanego odwiertu Sątopy – 1, zgodnie z projektem likwidacji odwiertu, na podstawie § 98 ust. 1 rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 25 kwietnia 2014r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących prowadzenia ruchu zakładów górniczych wydobywających kopaliny otworami wiertniczymi (Dz. U. z 2014 r., poz. 812). W strefie tej oraz na zlikwidowanym odwiercie zabrania się wznoszenia jakichkolwiek obiektów.

c) Istniejąca sieć gazowa posiada strefy kontrolowane, które wyznacza się w zależności od średnicy gazociągu, ciśnienia w nim panującego oraz roku jego budowy, na podstawie rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie (Dz. U. z 2013 r., poz. 640), załącznik nr 2 Szerokość stref kontrolowanych dla gazociągów wybudowanych przed dniem wejścia w życie rozporządzenia lub dla których przed tym dniem wydano pozwolenie na budowę, tabela 1. Szerokość stref kontrolowanych gazociągów układanych w ziemi o ciśnieniu gazu powyżej 0,4 MPa do 10,0 MPa wybudowanych przed dniem 12 grudnia 2001 r. lub dla których przed tym dniem wydano pozwolenie na budowę.

Zgodnie z ww. tabelą szerokość stref kontrolowanych dla gazociągów: g 150 i g 200 przykładowo wynosi:

- dla miast i zespołów wiejskich budynków mieszkalnych o zwartej zabudowie – 50,0 m,
- dla budynków użyteczności publicznej i zamieszkania zbiorowego – 70,0 m,
- dla budynków mieszkalnych zabudowy jedno – i wielorodzinnej – 40,0 m,
- dla wolno stojących budynków niemieszkalnych (stodoły, szopy, garaże) – 30,0 m,
- dla obiektów zakładów przemysłowych – 50, 0 m.

Teren gminy Kuślin objęty jest częściowo następującą koncesją:

- koncesją nr 14/2001/Ł z dnia 14.11.2017 r. na poszukiwanie i rozpoznawanie złóż ropy naftowej i gazu ziemnego oraz wydobywanie ropy naftowej i gazu ziemnego ze złóż w obszarze „Pniewy – Stęszew”, udzieloną na rzecz PGNiG SA w Warszawie przez Ministra Środowiska – ważną do dnia 14.11.2047 r.

Ponadto, przedmiotowe gazociągi posiadają pas eksploatacyjny, który wyznacza się zgodnie z normą zakładową PGNiG S.A., numer ZN-G-7001:2014 „Urządzenia przesyłowe. Pasy eksploatacyjne. Wymagania ogólne dotyczące wyznaczenia szerokości pasa eksploatacyjnego”

Zgodnie z ww. tablicą szerokość pasa eksploatacyjnego:

- dla gazociągu g 150 wynosi 4,0 m,
- dla gazociągu g 200 wynosi 6,0 m.

Pas eksploatacyjny jest to pas terenu po obu stronach urządzenia przesyłowego, konieczny dla właściwego korzystania z tego urządzenia o szerokości niezbędnej do prowadzenia prac eksploatacyjnych, w tym swobodnego wejścia lub wyjazdu sprzętu dla zapewnienia obsługi, konserwacji, remontów, napraw, montażu, prac kontrolno-pomiarowych oraz do usuwania awarii i likwidacji urządzenia.

Wszelkie zbliżenia w odległości 15 m od osi gazociągu oraz kolizje (skrzyżowania) z ww. gazociągami należy uzgodnić z PGNiG SA, Oddział w Zielonej Górze. Dopuszcza się skrzyżowania z drogą i innymi inwestycjami liniowymi, jednak wszystkie prace mogą być prowadzone tylko po wcześniejszym uzgodnieniu ich wykonania z PGNiG SA, Oddział w Zielonej Górze. Zaleca się aby kąt skrzyżowania gazociągu z drogą był zbliżony do 90 stopni (minimum 60 stopni). Aktualnie na terenie gminy Kuślin, PGNiG SA w Warszawie prowadzi inwestycję polegającą na budowie gazociągu DN 80 wraz z zagospodarowaniem strefy przyodwiertowej w ramach zadania inwestycyjnego „Zagospodarowanie odwiertu Turkowo – 2”.

7.2.5 Ropociąg

Przez teren gminy nie przebiegają ropociągi tranzytowe.

7.2.6 Ciepłownictwo

Na terenie gminy Kuślin nie funkcjonuje sieć ciepłownicza.

7.2.7 Gospodarka odpadami

Gmina Kuślin należy do Związku Międzygminnego „Centrum Zagospodarowania Odpadów - SELEKT”. Na obszarze gminy Kuślin firmą zajmującą się wywozem odpadów komunalnych jest Przedsiębiorstwo Usługowe ANTRANS spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w Borui Kościelnej.

Obecnie na terenie gminy prowadzona jest selektywna zbiórka odpadów surowcowych, która obejmuje blisko 100% gospodarstw. Odpady poprzez operatora trafiają do Instalacji Komunalnej - PreZero Recycling Zachód Sp. z o.o. w Piotrowie Pierwszym.

Na terenie gminy znajdowało się jedno gminne składowisko odpadów o powierzchni 0,5 ha. Zostało ono zamknięte i zrekultywowane.

8. Tereny zamknięte

Na terenie gminy Kuślin nie występują tereny zamknięte, w związku z czym zapisy w tym zakresie uznaje się za bezprzedmiotowe.

9. Potrzeby i możliwości rozwoju gminy Kuślin.

Potrzeby i możliwości rozwoju gminy Kuślin (bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę) zostały opracowane w oparciu o:

- A) analizy ekonomiczne,
- B) analizy finansowe,
- C) analizy środowiskowe,
- D) analizy społeczne i gospodarcze,
- E) prognozę demograficzną,
- F) maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę,
- G) chłonność obszarów o w pełni wykształconej strukturze funkcjonalno-przestrzennej,
- H) chłonność obszarów przeznaczonych w planach miejscowych pod zabudowę,
- I) chłonność obszarów o w pełni wykształconej strukturze funkcjonalno-przestrzennej oraz obszarów przeznaczonych w planach miejscowych,
- J) zapotrzebowanie na nową zabudowę, a chłonność obszarów,
- K) możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnych i infrastruktury technicznej oraz społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy,

- L) potrzeby inwestycyjne gminy wynikające z konieczności realizacji zadań własnych, związane z lokalizacją nowej zabudowy, na obszarach zwartych oraz objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- M) potrzeby inwestycyjne gminy, a możliwości finansowania, lokalizowanie zabudowy na terenach poza obszarami zwartymi i obowiązującymi planami miejscowymi.

9.1 Analizy ekonomiczne

• **Bilans dochodów i wydatków budżetowych**

Poziom dochodów i wydatków budżetowych w okresie 2010-2021 został przedstawiony w poniższej tabeli. W analizowanych latach zaobserwowano wzrost dochodów, przy jednoczesnym wzroście wydatków, za wyjątkiem roku 2021. W pierwszych analizowanych latach, do 2012 roku oraz w roku 2019 i 2020 odnotowano występowanie deficytu. W pozostałych latach obserwuje się jedynie nadwyżkę dochodów nad wydatkami. Z pewnymi wahaniami, zmniejsza się ona corocznie. W 2021 odnotowano wzrost dochodów o 157% porównując do roku 2010. Największą różnicę w dynamice wzrostu odnotowano w 2016 roku, w którym dochody zwiększyły się o 30% w stosunku do roku poprzedniego. Wzrostowi dochodów towarzyszył również wzrost wydatków, za wyjątkiem roku 2021. Porównując do roku 2010 odnotowano 107% wzrost wydatkowanych środków. Podobnie jak dla dochodów, dynamika wzrostu wydatkowania posiadanych środków była najwyższa w 2016 roku (ok. 29% w stosunku do roku poprzedniego). Tak znaczny przyrost wydatków byłby dużym zagrożeniem dla stabilności finansowej samorządu, gdyby nie towarzyszył mu wzrost dochodów. W badanym okresie następują wahania w zakresie dochodów i wydatków, natomiast można uznać trend jako wzrostowy.

Tab. 29 Bilans dochodów i wydatków budżetowych w latach 2010 – 2021

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Dochody	14519716,00	17776673,00	17437305,00	17778741,83	17835302,24	18077933,72
Wydatki	15914175,00	18820164,00	19990883,00	16982613,70	17222706,11	17417915,15
Bilans	1394459,00	1043491,00	2553578,00	796128,13	612596,13	660018,57
Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021

ie						
Dochody	23194452,93	24288381,49	25710639,03	28972252,74	33131617,78	37325964,84
Wydatki	22457372,96	23805727,97	25567042,93	29810047,03	33926413,45	32904940,40
Bilans	737079,97	482653,52	143596,1	-837794,29	-794795,67	4421024,44

źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Urzędu Gminy Kuślin

• Dochody gminy

W poniższej tabeli przedstawiono dochody samorządu w ujęciu kwotowym. W całym analizowanym okresie można wyodrębnić jeden wiodący dział, jeśli chodzi o dochody, tj. subwencje (39,6% wszystkich dochodów). Na kolejnych miejscach znajdują się dotacje celowe (28,7%), podatki i opłaty lokalne (15,3%). Mniejsze znaczenie mają udziały w podatkach należnych budżetowi Państwa oraz pozostałe dochody (11,7%). Najmniejsze dochody pochodzą z majątku gminy (5,8%) oraz pozostałe dochody (4,3%). Równorzędność wielu źródeł dochodów jest w ujęciu generalnym zjawiskiem pozytywnym. Oznacza ona, iż wahania w zakresie jednej pozycji będą miały mniejsze znaczenie w przypadku całości budżetu. W latach 2017 – 2021 r. można zauważyć wzrost dochodów z dotacji celowych i spadek dochodów z subwencji. Natomiast w latach 2018 – 2021 r. wzrosły dochody z podatków i opłat lokalnych.

Dodatkowym wnioskiem, jaki możemy wyciągnąć z analizy poniższej tabeli jest fakt, iż główne działy dochodów budżetu utrzymują się na mniej więcej stałym poziomie w stosunku do całości dochodów, a ich nieznaczne wahania uniemożliwiają wyznaczenie jakiegokolwiek trwałego trendu.

Tab. 30 Dochody gminy Kuślin w latach 2010 – 2021

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Podatki i opłaty lokalne	2496215,9	2501266,03	2259296,54	2820913,86	3038539,79	3140581,6	3148782,13	3007816,99
Dochody z majątku Gminy	255167,62	1685087,8	1744366,46	486245,5	1303554,01	1737652,54	297076,5	4044267,74
Subwencje	9445632	9652748	10355328	10412524	10524287	10941982	11302113	11238378
Udziały w podatkach należnych budżetowi państwa	1688080,73	1981520,39	1941731,93	2099513,29	2405906,49	2669072,33	3054027,53	3346041,06
Dotacje celowe	3819757,26	4203711,68	4634022,86	4536878,95	3788957,77	4724103,96	10029365,5	13297017,97

Pozostałe dochody	725103,67	893871,24	2019394,8	1321965,07	2537034,81	2018499,47	1621688,96	1450842,81
Razem	18429957	20918205	22954140,6	21678041	23598280	25231891,9	29453054	36384364,6
Wyszczególnienie	2018	2019	2020	2021				
Podatki i opłaty lokalne	4894374,80	4877840,46	6766841,04	7918470,00				
Dochody z majątku Gminy	243450,79	1757854,22	2222232,08	2993699,28				
Subwencje	7938108,00	8146497,00	8358357,00	9179934,00				
Udziały w podatkach należnych budżetowi państwa	3 641 058,65	4 243 052,78	4 459 684,56	4 597 862,38				
Dotacje celowe	8993646,79	9947008,28	11324503,10	11411499,20				
Pozostałe dochody	0,00	0,00	0,00	0,00				
Razem	22069580,38	24729199,96	28671933,22	31503602,48				

źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Urzędu Gminy Kuślin

• **Wydatki gminy**

W analizowanym okresie poziom wydatków samorządu charakteryzuje duża stabilność. Zaobserwować można stosunkowo niewielkie zmiany w wydatkach, jakie zaszły na przestrzeni lat. Ze względu na niewielkie spadki jest nie możliwe określenie jednego, stałego trendu. Przedstawiony model świadczy o przemyślanej polityce finansowej gminy, a także o skrupulatności w planowaniu wydatków inwestycyjnych. Wydatki gminy możemy podzielić na wydatki bieżące oraz wydatki inwestycyjne.

❖ **wydatki bieżące**

Analiza wydatków bieżących daje nam nieco więcej informacji na temat tendencji, związanych z najważniejszymi kategoriami kosztów. Pozbawione są one wydatków majątkowych, które mimo wszystko mają charakter incydentalny i dzięki temu poniższe zestawienie pozwala wyciągnąć pełniejsze wnioski, jeśli chodzi o wahania oraz poziom wydatków w poszczególnych pozycjach.

W przypadku najważniejszej kategorii, tj. oświaty i wychowania, obserwujemy, iż koszty bieżące rosną, dynamika wzrostu jest jednak niewielka. Bardzo podobnie kształtuje się obraz wydatkowania środków w kategorii pomoc społeczna. W 2016 r. wydatki bieżące na pomoc społeczną wrosły ponad dwukrotnie. Było to związane z realizacją rządowego programu Rodzina 500 Plus, który rozpoczął się 01.04.2016 r. W dalszej kolejności pojawiają się wydatki, związane z funkcjonowaniem administracji publicznej. Tutaj koszty także rosną,

przy czym dynamika, podobnie jak w przypadku działu oświata i wychowanie jest niewielka. Pozostałe działy mają zdecydowanie mniejsze znaczenie, jeśli chodzi o wysokość kosztów bieżących.

Z poniższej tabeli możemy również wysnuć wnioski, dotyczące stosunku wydatków bieżących do wydatków ogółem. W całym analizowanym okresie przyjmują one wartości w przedziale 66,10-99,55%, co daje średnią na poziomie 85,5% wszystkich ponoszonych kosztów. Takie wartości należy uznać za wartość średnią.

Tab. 31 Wydatki bieżące gminy Kuślin w latach 2010 – 2017

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Rolnictwo i łowiectwo	821143,88	850390,94	880395,67	572453,42	510936,94	557838,37	1009770,8	979766,69
Leśnictwo	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	0,00	0,00	0,00	0,00	58706,00	0,00	0,00	0,00
Transport i łączność	245030,14	244893,34	244898,57	247569,84	564343,07	602383,94	263371,95	356864,14
Turystyka	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gospodarka mieszkaniowa	280927,38	190091,95	308252,59	188604,36	176854,16	169112,53	191197,19	318186,45
Działalność usługowa	20426,6	21597,83	27469,57	17763,20	38145,40	54377,63	12428,1	12233,79
Administracja publiczna	1792280,86	1966773,65	2016515,36	1713985,77	1669084,80	1818937,3	2527760,32	2724847,14
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	52880,78	36111,36	1278	912,00	22883,41	35275,6	8081,97	1431
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	188698,64	165564,56	149114,25	98484,86	107484,35	137036,89	155081,99	188432,58
Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nie posiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	34260,65	43565,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Obsługa długu publicznego	44012,54	51898,95	71679,38	133163,10	131733,44	106096,56	28334,51	40922,48
Różne rozliczenia	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Oświata i wychowanie	7447345,34	8032302,56	9183709,1	927151,12	870589,60	735441,60	9213062,74	9696089,89
Szkolnictwo wyższe	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ochrona zdrowia	72427,55	72587,53	67982,83	101997,40	113359,86	99786,21	105087,49	109949,1
Pomoc społeczna	3666432,92	3803238,77	3921014,2	0,00	78,10	4237785,64	9531138,06	1324655,16

Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	76349,52	125407,08	115208,88			2001,95	1600	700
Edukacyjna opieka wychowawcza	130110,4	127789,72	146860,89	97106,00	87872,25	78751,27	65700,99	55547,4
Rodzina	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	9610974,68
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	384863,62	356457,65	422519,06	541072,27	691982,68	593367,83	1176792,57	1222120,79
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	464382,28	470546,88	524911,11	565333,47	572587,66	575455,24	682339,53	768222,01
Ogrody botaniczne i zoologiczne oraz naturalne obszary i obiekty chronionej przyrody	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5952
Kultura fizyczna i sport	122473,91	95797,69	160526,86	60204,79	80793,05	74502,88	243584,64	263672,1
Razem	15844047,01	16655015,51	18242336,32	5287853,16	5733469,91	5675487,19	25215332,85	27680567,4
Wydatki ogółem	15914175,00	18820164,00	19990883,00	16982613,70	17222706,11	17417915,15	22457372,96	23805727,97
Stosunek % wydatków bieżących do wydatków ogółem	77,47	83,20	87,59	87,72	81,81	89,25	87,21	66,10

źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Urzędu Gminy Kuślin

Tab. 32 Wydatki bieżące gminy Kuślin w latach 2018 – 2020

Wyszczególnienie	2018	2019	2020	2021
Razem	15844047,01	16655015,51	18242336,32	29805582,24
Wydatki ogółem	15914175,00	18820164,00	19990883,00	32904940,40
Stosunek % wydatków bieżących do wydatków ogółem	99,55	88,50	91,25	90,58

źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Urzędu Gminy Kuślin

❖ wydatki inwestycyjne (majątkowe)

Poniżej zamieszczono tabelę, która zawiera dane odnośnie wydatków na inwestycje, ponoszonych w ramach wyszczególnionych działów. Możemy z niej wywnioskować, iż największe nakłady w okresie 2010-2021 samorząd poniósł w dziale transport i łączność (28,7% wydatków), kultura fizyczna i sport (22,85%) oraz rolnictwo i łowiectwo (22,4%). Najmniej wydatków poniesiona na administrację publiczną (1,3%) oraz ochronę zdrowia (1,7%). W 2018 r. ok. 7,7% wydatków poniesiono na gazyfikację gminy.

Tab. 33. Wydatki inwestycyjne gminy Kuślin w latach 2010 - 2021

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Rolnictwo i łowiectwo	185 717	1659358,35	36999,25	1140964,07	2760453,7	537666	690000	1000000
Transport i łączność	709 107	981930,4	735437,84	791954,82	723625,23	617563,8	1033740,42	3031471,56
Gospodarka mieszkaniowa	4 500	31834,3	136940,56	492986,46	40374,77	55600	142669,4	789582,65
Oświata i wychowanie		26828,38	122243,61	0,00	377545,08	104191,68	68580,45	15213,4
Administracja publiczna	3 950	34836,99	36970,04	27591,29	44186,37	0,00	8622,3	0,00
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona p.poż.	0,00	0,00	4104	129121,8	0,00	10887,48	0,00	385499,92
Ochrona zdrowia	37 332	0,00	0,00	0,00	250000,00	250000	20000	0,00
Pomoc i polityka społeczna	0,00	0,00	0,00	0,00	9000,00	0,00	0,00	2896455,83
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	8 772	0,00	290109,75	0,00	30000,00	834630,52	20367,69	11874,85
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	536 874	279500,3	83088,32	0,00	92931,00	0,00	9163,5	0,00
Kultura fizyczna i sport	589 305	349115,97	1139608,78	119149,74	107465,8	34602,76	1704193,04	6064442,24
Razem	2578609,00	245069708,00	85410850,00	359911,94	688135,78	158410694,00	132554579,00	175149244,00

Wyszczególnienie	2018	2019	2020	2021
Rolnictwo i łowiectwo	30745,72	1842503,49	31453,16	246 775,00
Transport i łączność	1145668,08	876488,90	728196,68	1 670 382,68
Gospodarka mieszkaniowa	0,00	0,00	4232,88	0,00
Oświata i wychowanie	24879,27	216943,70	273585,38	299 354,34
Administracja publiczna	19677,54	31014,00	182063,01	209 911,81
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona p.poż.	80999,04	67801,00	158428,74	157 997,37
Ochrona zdrowia	0,00	59529,79	48947,93	114 999,99
Pomoc i polityka społeczna	11233,00	14953,70	0,00	
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	0,00	0,00	153870,00	130 648,86
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	274987,78	22398,85	367007,26	172 575,28
Kultura fizyczna i	27713,01	28743,72	100031,00	96 712,83

sport				
Gazyfikacja	135589,00	0,00	0,00	0,00
Razem	1751492,44	3160377,15	2047816,04	3099358,16

źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Urzędu Gminy Kuślin

• Zadłużenie gminy

Stan zadłużenia gminy Kuślin zaprezentowano w poniższej tabeli. Relacja zadłużenia do dochodów ogółem utrzymuje się w przedziale 0,014% w 2020 r. do 33,90% w 2017 r. Wartości zadłużenia obserwowane w poszczególnych latach badanego okresu należy uznać za dalekie od tych, które tradycyjnie uznawane są za niosące zagrożenie utraty płynności i tym samym wypłacalności Gminy.

Tab. 34 . Zadłużenie gminy Kuślin w latach 2010 – 2021

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Wysokość zaciągniętych kredytów i pożyczek	2227941,86	1557921,59	166706,51	0,00	1901331	242191,04	1066326,78	8093532,58
Splaty kredytów i pożyczek	484000,00	1762968,89	1580952,95	517425,15	0,00	0,00	368211,23	205223,54
Inne źródła przychodów	1068000,00	995230,72	1709968,36	1142648,12	0,00	0,00	0,00	0,00
Stan zadłużenia na koniec roku	2811941,86	2626894,56	1142648,12	625222,97	2311553,97	1020538	1066326,78	4614857
Dochody ogółem	18429957,18	20918205,14	22954140,59	21678040,67	23598279,87	25231891,9	29453053,62	36384364,57
Stosunek zadłużenia do dochodów ogółem	15,26	12,56	4,98	2,88	9,80	4,04	3,62	12,68
Stosunek wydatków majątkowych do wydatków ogółem	22,53	16,80	12,41	12,28	18,19	10,75	12,79	33,90
Wydatki majątkowe w ujęciu kwotowym	4607929,77	3363404,69	2585502,15	2701768,18	4435581,95	2445142,24	3697336,8	14194540,45

Wyszczególnienie	2018	2019	2020	2021
Wysokość zaciągniętych kredytów i pożyczek	0,00	2 400 000,00	2 400 000,00	0,00
Splaty kredytów i pożyczek	560 000,00	650 000,00	650 000,00	650 000,00
Inne źródła przychodów	896 579,54	480 175,64	1 392 381,35	2 347 585,68
Stan zadłużenia na koniec roku	1 300 000,00	3 050 000,00	4 800 000,00	4 550 000,00
Dochody ogółem	25710639,03	28972252,74	33131617,78	37325964,84
Stosunek zadłużenia do dochodów ogółem	0,051	0,105	0,014	0,122
Stosunek wydatków majątkowych do wydatków ogółem	0,069	0,151	0,186	0,094
Wydatki majątkowe w ujęciu kwotowym	1 751 492,44	4 504 469,04	6 300 520,26	3 099 358,16

źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Urzędu Gminy Kuślin

9.2 Analizy finansowe

Przy analizie możliwości finansowych pomocna będzie Wieloletnia Prognoza Finansowa Gminy Kuślin na lata 2021-2028 przyjęta przez Radę Gminy Kuślin uchwałą Nr XXIII/191/2021 z dnia 29.07.2021. Wskazać należy, iż Wieloletnia Prognoza Finansowa opiera się na długoterminowej prognozie nadwyżki operacyjnej, która obrazuje zdolność obsługi zobowiązań oraz możliwości samodzielnego finansowania przedsięwzięć. Analiza ma stanowić pomoc przy podejmowaniu decyzji o wielkości i okresie realizowanych przedsięwzięć oraz kształtowaniu przyszłych budżetów Jednostki Samorządu Terytorialnego (JST).

Wieloletnia Prognoza Finansowa Gminy Kuślin jest realistyczna i przedstawia dla każdego roku objętego prognozą:

- dochody i wydatki bieżące,
- dochody i wydatki majątkowe, w tym dochody ze sprzedaży majątku i wydatki na planowane i realizowane przedsięwzięcia,
- wynik budżetu,
- przeznaczenie nadwyżki albo sposób sfinansowania deficytu,

- e) przychody i rozchody budżetu, z uwzględnieniem długu zaciągniętego i planowanego do zaciągnięcia,
- f) kwotę długu JST według nowej ustawy oraz sposób sfinansowania spłaty długu.

Podkreślić należy, iż w Wieloletniej Prognozie Finansowej na lata 2021-2028 przyjęto wzrost ogólnych kwot dochodów i wydatków w latach 2021-2028 w oparciu o dane historyczne oraz założenia makroekonomiczne zawarte w wytycznych Ministerstwa Finansów na potrzeby wieloletnich prognoz jednostek samorządu terytorialnego. Na dzień podjęcia uchwały w sprawie Wieloletniej Prognozy Finansowej przewiduje się spłatę zobowiązań do roku 2028. Z uwagi na powyższe, została ona przygotowana na lata 2021-2028. Kwoty wydatków wynikające z limitów wydatków na przedsięwzięcia nie wykraczają poza okres prognozy kwoty długu. Nie planuje się także wydatków z tytułu niewymagalnych poręczeń i gwarancji, które przekraczałyby okres prognozy kwoty długu.

W tabelach poniżej przedstawione zostały dochody, wydatki oraz wynik budżetu w latach 2021 - 2028.

Tab. 35 Prognozowane dochody gminy Kuślin do 2028r.

Wyszczególnienie	Dochody ogółem	z tego:									
		Dochody bieżące	w tym:						Dochody majątkowe	w tym:	
			dochody z tytułu udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych	dochody z tytułu udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych	Pozostałe dochody bieżące	w tym: Z podatku od nieruchomości	z subwencji ogólnej	z tytułu dotacji i środków przeznaczonych na cele bieżące		ze sprzedaży majątku	z tytułu dotacji oraz środków przeznaczonych na inwestycji
Lp	1	1.1	1.1.1	1.1.2	1.1.3	1.1.3.1	1.1.4	1.1.5	1.2	1.2.1	1.2.2
2021	33 371 719,64	30 397 395,64	3 900 000,00	320 000,00	7 870 470,00	3 550 000,00	8 514 578,00	9 792 347,64	2 974 324,00	106 200,00	2 868 124,00
2022	32 895 600,68	30 338 827,00	4 032 600,00	330 880,00	7 711 835,00	3 670 700,00	8 871 533,00	9 391 979,00	2 556 773,68	0,00	2 556 773,68
2023	31 248 991,00	31 248 991,00	4 153 578,00	340 806,00	7 943 190,00	3 780 821,00	9 137 679,00	9 673 738,00	0,00	0,00	0,00
2024	32 186 460,00	32 186 460,00	4 278 185,00	351 030,00	8 181 486,00	3 894 246,00	9 411 809,00	9 963 950,00	0,00	0,00	0,00
2025	33 152 054,00	33 152 054,00	4 406 531,00	361 561,00	8 426 931,00	4 011 073,00	9 694 163,00	10 262 868,00	0,00	0,00	0,00
2026	34 179 767,00	34 179 767,00	4 543 133,00	372 769,00	8 688 166,00	4 135 416,00	9 994 682,00	10 581 017,00	0,00	0,00	0,00
2027	35 239 340,00	35 239 340,00	4 683 970,00	384 325,00	8 957 499,00	4 263 614,00	10 304 517,00	10 909 029,00	0,00	0,00	0,00
2028	36 296 521,00	36 296 521,00	4 824 489,00	395 855,00	9 226 224,00	4 391 522,00	10 613 653,00	11 236 300,00	0,00	0,00	0,00

źródło: opracowanie własne na podstawie Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Kuślin.

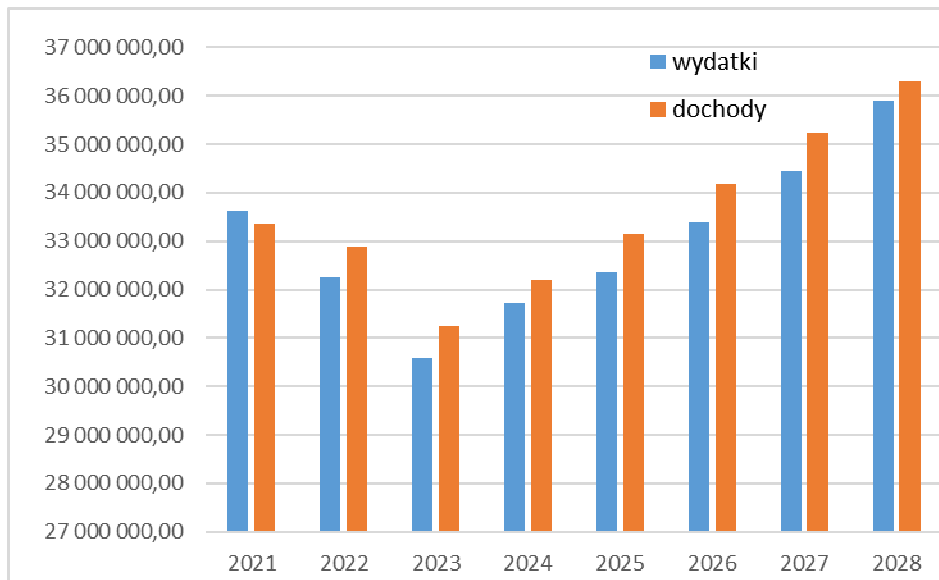
Tab. 36 Prognozowane wydatki gminy Kuślin do 2028r.

Wyszczególnienie	Wydatki ogółem	z tego:					
		Wydatki bieżące	w tym:				Wydatki majątkowe
			z tytułu poręczeń i gwarancji	w tym: Gwarancje i poręczenia polegające wyłączeniu z limitu spłaty zobowiązań, o którym mowa w art. 243 ustawy	Na wynagrodzenia i składki od nich naliczane	wydatki na obsługę długu	
L.p.	2	2.1	2.1.1	2.1.1.1	2.1.2	2.1.3	2.2
2021	33 628 000,64	28 893 681,64	0,00	0,00	11 757 628,77	200 000,00	4 734 319,00
2022	32 245 600,68	28 596 600,00	0,00	0,00	12 007 391,00	153 000,00	3 649 000,68
2023	30 598 991,00	29 253 246,00	0,00	0,00	12 295 568,00	127 000,00	1 345 745,00
2024	31 736 460,00	29 959 402,00	0,00	0,00	12 602 957,00	105 000,00	1 777 058,00
2025	32 352 054,00	30 680 762,00	0,00	0,00	12 918 031,00	80 000,00	1 671 292,00
2026	33 379 767,00	31 413 781,00	0,00	0,00	13 240 982,00	48 000,00	1 965 986,00
2027	34 439 340,00	32 165 926,00	0,00	0,00	13 572 007,00	16 000,00	2 273 414,00
2028	35 896 521,00	32 961 674,00	0,00	0,00	13 911 307,00	8 000,00	2 934 847,00

źródło: opracowanie własne na podstawie Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Kuślin

Na rycinie poniżej przedstawiona została zależność pomiędzy dochodami, a wydatkami w latach 2021-2028. Zauważyć należy, że od 2022 r. dochody nieznacznie przewyższają wydatki.

Ryc.4 Dochody i wydatki gminy Kuślin w latach 2021-2028

źródło: opracowanie własne

W tabeli poniżej przedstawiony został wynik budżetu, czyli różnica pomiędzy dochodami a wydatkami.

Tab. 37 Prognozowany wynik budżetu do 2028r.

Wyszczególnienie	Wynik budżetu	w tym:	
		dochody ogółem	wydatki ogółem
L.p.	3	3.1	3.2
2021	-256 281,00	33 371 719,64	33 628 000,64
2022	650 000,00	32 895 600,68	32 245 600,68
2023	650 000,00	31 248 991,00	30 598 991,00
2024	450 000,00	32 186 460,00	31 736 460,00
2025	800 000,00	33 152 054,00	32 352 054,00
2026	800 000,00	34 179 767,00	33 379 767,00
2027	800 000,00	35 239 340,00	34 439 340,00
2028	400 000,00	36 296 521,00	35 896 521,00

źródło: opracowanie własne na podstawie Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Kuślin

Analizując powyższą tabelę należy zauważyć, iż prognozowany budżet gminy Kuślin charakteryzuje się deficytem jedynie w 2021 roku. W następnych latach prognozowane jest wystąpienie nadwyżki budżetowej.

9.3 Analizy środowiskowe

Po przeanalizowaniu uwarunkowań środowiskowych gminy Kuślin uznać należy iż bariery dla rozwoju osadnictwa występują przede wszystkim w postaci gruntów dobrych klas bonitacyjnych oraz występujących terenów zieleni parkowej i leśnej. W granicach gminy nie występują powierzchniowe formy ochrony przyrody.

Przyszłe kierunki zagospodarowania gminy winny uwzględniać walory krajobrazowe. Występujące warunki gruntowe są korzystne dla zabudowy. Niewskazane do zabudowy są jedynie wszelkie tereny nisko położone, a zdecydowanie niekorzystne tereny zajęte przez grunty organiczne i próchniczne, okresowo zalewane lub podtapiane. Zaleca się zachowanie zadrzewień i zakrzewień śródpolnych, alei w ciągach komunikacyjnych i innych zgrupowań drzew. Należy chronić istniejące drzewa, w związku z czym należy ograniczać do niezbędnego minimum (ewentualnie pod niezbędną infrastrukturę techniczną czy drogową) wycinkę drzew. Nie należy zmieniać przeznaczenia terenów leśnych na cele nieleśne.

Rolnicza przydatność gleb występujących na terenie gminy jest stosunkowo dobra. Łączny udział gleb II i III klasy bonitacyjnej na terenie gminy wynosi 38,7% ogółu powierzchni. W związku z powyższym wskazane jest, aby przed wyłączeniem z produkcji rolnej chronić gleby wysokich klas bonitacyjnych przed nadmierną antropopresją. W pierwszej kolejności do zabudowy powinno przeznaczać się gleby o najniższych klasach bonitacyjnych.

W przyszłym zagospodarowaniu należy unikać wprowadzania funkcji mogących pogorszyć jakość środowiska przyrodniczego, a także środowiska życia mieszkańców gminy Kuślin. Nie należy wprowadzać działalności i obiektów uciążliwych, w szczególności generujących hałas w sąsiedztwie terenów mieszkaniowych. Tereny obiektów produkcyjnych, składów i magazynów należy lokalizować przy głównych ciągach komunikacyjnych, oddzielone od zabudowy mieszkaniowej pasami zieleni izolacyjnej.

9.4 Analizy społeczne i gospodarcze

Rozwój gospodarczy danej gminy jest podstawowym warunkiem zmniejszania się rozmiarów bezrobocia na jej terenie, jak również źródłem wzrostu zamożności i podniesienia poziomu życia mieszkańców. Dzięki wpływom z podatków rosną także

dochody budżetu samorządowego oraz maleją wydatki przeznaczane na pomoc społeczną. Należy przy tym podkreślić, iż samorząd lokalny nie dysponuje – zarówno z punktu widzenia uregulowań prawnych, jak i możliwości finansowych – narzędziami bezpośredniego wpływu na gospodarkę na terenie gminy. Nie oznacza to jednak, że nie może on pełnić roli strony wspierającej i do pewnego stopnia stymulującej przemiany w gospodarce i na rynku pracy.

Po przeanalizowaniu zebranych danych uznać należy, iż liczba podmiotów gospodarczych na terenie gminy Kuślin od 2014 roku systematycznie wzrasta. We wcześniejszych latach liczba ta ulegała wahaniom. W roku 2010 zarejestrowanych było 388 podmiotów, w tym 362 w sektorze prywatnym, a w roku 2021 już 515 - nastąpił więc wzrost liczby podmiotów o 127. Podkreślenia wymaga fakt, iż wzrasta liczba podmiotów w sektorze prywatnym, przy zauważalnym spadku podmiotów publicznych w latach 2013 – 2019. W ostatnich dwóch analizowanych latach, liczba podmiotów w sektorze publicznym jest niezmienna.

Tab. 38 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na terenie gminy Kuślin w latach 2010-2021

Podmioty gospodarki narodowej	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ogółem	388	382	383	410	406	431	461	457	481
w tym:									
Sektor publiczny	26	26	27	26	24	24	24	21	18
Sektor prywatny	362	356	356	384	382	407	437	436	463
w tym:									
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	285	273	272	294	288	310	314	314	337
Spółki handlowe	20	22	24	25	26	29	33	32	33
Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	6	7	7	8	8	8	9	9	8
Spółdzielnie	4	3	3	3	3	3	3	3	2
Fundacje	0	0	0	0	0	1	1	2	2
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	14	17	17	20	22	23	25	25	27
Podmioty gospodarki narodowej	2019	2020	2021						
Ogółem	490	502	515						
w tym:									
Sektor publiczny	17	17	17						
Sektor prywatny	473	485	498						
w tym:									

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	343	358	374
Spółki handlowe	31	26	22
Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	7	4	2
Spółdzielnie	2	2	2
Fundacje	2	2	2
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	29	29	30

źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Banku Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/>

Analizując powyższą tabelę należy zauważyć, iż w latach 2010 – 2021 można było zaobserwować średni przyrost podmiotów gospodarki narodowej na poziomie ok. 11 podmiotów. Zaznaczyć należy, iż średni, roczny przyrost liczby osób prowadzących działalność gospodarczą wynosi ok. 8, a spółek handlowych wynosi ok. 1. Zakładając w przyszłych latach wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej na takim samym poziomie w roku 2051 na terenie gminy Kuślin prognozuje się zarejestrowanie ok. **330** nowych firm, w tym przyrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą o 240 a spółek handlowych o 30.

Tab. 39 Prognozowana liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na terenie gminy Kuślin do roku 2051

	2021	2031	2041	2051
Podmioty gospodarki narodowej ogółem	515	625	735	845
w tym:				
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	374	454	534	614
Spółki handlowe	22	32	42	52

źródło: opracowanie własne

9.5 Prognoza demograficzna

Liczba ludności gminy Kuślin spada. Na podstawie danych z lat 2003-2020 ustalono, iż średnio rocznie ubywa ok. 4 mieszkańców gminy. Pomimo nieznacznego wzrostu liczby

ludności z pewnymi wahaniami w początkowych latach analizy, do 2013, obecnie występuje tendencja spadkowa, za wyjątkiem niewielkich wzrostów w latach 2015, 2019. Na podstawie przedstawionych we wcześniejszych rozdziałach informacji zauważyć można, iż liczba ludności w gminie Kuślin w latach 2009 – 2019 spadła o 86 osób (do średniej z ostatniego dziesięciolecia nie wliczono roku 2020 r. z uwagi na pandemię i ponadprzeciętną liczbę zgonów). Zakładając dynamikę zmian liczby ludności na tym samym poziomie można prognozować, iż liczba ludności gminy Kuślin w 2050 r. spadnie o 258 osoby i wyniesie ok. **5209** osób.

Tab. 40 Prognozowane zmiany liczby ludności w latach 2020 - 2050

	2020	2030	2040	2050
Liczba ludności	5467	5 381	5 295	5 209

źródło: opracowanie własne

9.6 Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnych i infrastruktury technicznej oraz społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy

W poniższej tabeli zostały przedstawione wydatki poniesione w latach 2010 – 2021 na wykonanie sieci komunikacyjnych z rozróżnieniem na kategorie dróg oraz szczegółowe inwestycje.

Tab. 41 Wydatki gminy Kuślin na drogi w latach 2010-2021

Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Wydatki [zł]	669106,75	504882,81	932182,43	247569,84	324056,00	324056,00	723222,30	961718,11	135356,08
Rok	2019	2020	2021						
Wydatki [zł]	876488,90	924099,56	1670 382,68						

źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Urzędu Gminy Kuślin

W latach 2010 – 2021 na realizację zadań inwestycyjnych w zakresie sieci komunikacyjnych wydano 8 293 121 zł. Największe wydatki nastąpiły w roku 2021 - 1670 382,68 zł, co stanowi ok. 40 % ogółu wydatków na ten cel w omawianych latach. Rekordowe wydatki w roku 2021 są związane z realizacją trasy rowerowej Wąsowo-Trzcianka.

W tabeli poniżej zestawione zostały szczegółowe informacje dotyczące wydatków poniesionych w latach 2010 – 2021 na wykonanie niezbędnej infrastruktury technicznej oraz społecznej.

Tab. 42 Wydatki na zadania inwestycyjne w zakresie infrastruktury technicznej oraz społecznej w latach 2010-2021

Rok	Zadanie	Wydatki [zł]
2010	Kanalizacja sanitarna I etap: Kuślin – Michorzewo - Michorzewko	7 668,00
	Budowa studni głębinowej dla Stacji Uzdatniania Wody, Wąsowo	161 456,00
	Budowa przyłączy gazowych do przedszkola i świetlicy wiejskiej w Trzciance	103 049,00
	Zagospodarowanie miejsca sobotnio-niedzielnego wypoczynku dzieci i młodzieży, Głuponie	17 779,39
	Budowa placu zabaw, Turkowo	8 772,00
	Modernizacja świetlicy Śliwno, Dąbrowa, Głuponie, Michorzewo, Krystianowo, Wąsowo	273 910,00
	Modernizacja Sali GOK, Kuślin	67 192,00
	Budowa boska wielofunkcyjnego, Wąsowo, Śliwno, Kuślin	256 156,00
	Budowa zadaszenia sceny na boisku sportowym	30 000,00
	RAZEM	925 982,39
2011	Oczyszczalnia ścieków w szkole podstawowej, Wąsowo	129 864,22
	Monitoring urzędu	5 409,00
	Oprogramowanie do urzędu	13 179,45
	Modernizacja Biblioteki	16 007,07
	Orlik, Michorzewo	277 812,42
	Kanalizacja sanitarna I etap: Kuślin – Michorzewo - Michorzewko	818 323,83
	RAZEM	1 260 595,99
2012	Kanalizacja sanitarna I etap: Kuślin – Michorzewo - Michorzewko	1 882 575,58
	Wiata przystankowa, Kuślin, Wąsowo	9 108,92
	Kocioł CO, Kuślin	14 568,00
	Termomodernizacja urzędu	50 113,40
	Zakup okien do szkoły, Michorzewo	31 330,97
	Zakup materiału na scenę, Śliwno	3 075,00
	Pac zabaw, Śliwno	15 339,74
	Termomodernizacja Świetlicy, Michorzewko	66 327,63
	Przebudowa świetlicy, Turkowo	29 220,49
	Przebudowa kuchni GOK	25 000,00
	RAZEM	2 126 659,73
2013	Dotacja dla ZOK na kanalizację	20 000,00
	Dokumentacja na gazyfikację, Głuponie	41 220,00
	Przebudowa świetlicy, Turkowo	14 249,64
	Przyłącze gazu do świetlicy, Krystianowo	6 000,00
	PSZOK, Kuślin	12 500,00
	Kocioł CO do GOK	12 999,87
	Pomnik E. Sczanieckiej, Michorzewo	4 210,31
	Przebudowa pomieszczeń przedszkola, Michorzewo	23 286,74
	Zakup okien do Gimnazjum, Michorzewo	8 800,02
	Zakup samochodu dostawczego do ZOK	10 000,00
	Dofinansowanie przydomowych oczyszczalni ścieków	40 000,00
	Dofinansowanie PSP Nowy Tomyśl	3 000,00
	RAZEM	196 266,58
2014	Plac zabaw, Śliwno, Chraplewo, Michorzewo, Wąsowo, Michorzewko	26 204,50
	Namiot PCV Trzcianka, Śliwno	7 500,00
	Dokumentacja techniczna gazyfikacji dla wsi Głuponie i Chraplewo	58 706,00
	Kanalizacja burzowa ul. Parkowa, Kuślin	37 844,64
	Dofinansowanie budowy chodnika	50 000,00
	Przebudowa przedszkola, Głuponie	17 350,00
	Oświetlenie uliczne, Chraplewo	5 904,00
	Modernizacja świetlicy, Trzcianka, Krystianowo, Michorzewko	29 081,52
	Dokumentacja garażu, Głuponie	10 086,00
	RAZEM	242 676,66
2015	Dotacja na budowę przydomowych oczyszczalni ścieków	18 000,00
	Dokumentacja techniczna kanalizacji sanitarnej, Głuponie	34 440,00

	Wykup działki pod drogę, Wąsowo	3 000,00
	Drzwi do Sali wiejskiej w Trzciance	2 948,00
	Nakładka asfaltowa na ul. Radosnej w Kuślinie oraz drogi Śliwno-Krystianowo	267 127,09
	Kanalizacja burzowa na ul. Wytomyskiej i Wiatrakowej w Wąsowie	6 999,93
	Chodnik w Śliwnie	4 501,68
	Przystanek autobusowy w Wąsowie ul. Poznańska	4 925,04
	Dotacja dla Powiatu Nowotomyskiego na przebudowę chodników Śliwno, Michorzewo	53 000,00
	Przebudowa dwóch toalet w urzędzie	79 999,19
	Serwer wraz z urządzeniami peryferyjnymi	37 000,00
	Syrena p.poż. Śliwno	4 000,00
	Rozbudowa Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych	19 926,00
	Kosiarka samojezdna	7 883,78
	Montaż instalacji gazowej w Krystianowie	6 400,00
	Montaż instalacji gazowej w Michorzewku	17 101,06
	Przyłącza gazowe do Sali wiejskiej i przedszkola w Głuponiach	2 952,00
	Przebudowa świetlicy w Trzciance	13 398,94
	Wykonanie instalacji elektrycznej dla zasilania sceny na boisku w Śliwnie	3 700,00
	RAZEM	686 304,97
2016	Dotacja na budowę przydomowych oczyszczalni ścieków	22 000,00
	Sporządzenie dokumentacji technicznej kanalizacji sanitarnej dla miejscowości Trzcianka	30 528,60
	Zwrot środków otrzymanych w latach 2011-2012 w ramach dofinansowania z WRPO na budowę kanalizacji sanitarnej, Kuślin, Michorzewo, Michorzewko	415 153,57
	Przebudowa drogi o długości 1 km Kuślin - Jastrzębniki	231 889,06
	Przebudowa drogi Dąbrowa – Bukowiec o długości 0,7 km	165 735,98
	Dalszy ciąg budowy kanalizacji burzowej na ul. Parkowej w Kuślinie	145 650,00
	Dotacja do powiatu nowotomyskiego na przebudowę chodnika przy drodze powiatowej w Michorzewku	20 000,00
	Wykup gruntów pod drogą	6 331,80
	Przebudowa biura nr 21 i USC, sprzętu i mebli biurowych	29 542,78
	Zakup 3 zestawów komputerowych do urzędu oraz oprogramowania do centralizacji VAT	13 545,39
	Zakup drzwi antywłamaniowych do archiwum	3 514,00
	Dokumentacja techniczna na budynek garażowy w OSP Trzcianka	8 610,00
	Zakup samochodu pożarniczego dla OSP Wąsowo	125 000,00
	Wymiana okien w sali gimnastycznej w Michorzewie	16 660,01
	Uzupełnienie rynien i opierzenia na budynku szkoły w Wąsowie	9 999,90
	Przełożenie dachu w Przedszkolu w Kuślinie	38 615,00
	Przebudowa pomieszczeń w oddziale przedszkolnym w Śliwnie	20 427,05
	Przebudowa pokrycia dachowego w przedszkolu w Trzciance	21 949,50
	Ułożenie wykładziny na sali gimnastycznej w Gimnazjum w Wąsowie	71 673,54
	Zakup patelni elektrycznej do stołówki w Zespole Szkoła Podstawowa - Przedszkole w Wąsowie	4 473,00
	Dofinansowanie zakupu samochodu dla Policji	29 217,08
	Zakup zestawu komputerowego do biura obsługi świadczeń wychowawczych	5 027,00
	Przebudowa biura nr 20 obsługującego mieszkańców w zakresie gospodarki odpadami, zakup sprzętu, mebli biurowych i zestawu komputerowego	22 300,00
	Zakup dwóch zestawów komputerowych do biura gospodarki odpadami	6 698,00
	Dotacja do ZOK na budowę odcinka sieci kanalizacyjnej w Kuślinie	12 000,00
	Zagospodarowanie działki pod plac zabaw, zakup placu zabaw w Michorzewie	22 649,90
	Zakup namiotu z PCV dla sołectwa Wąsowo	4 000,00
	Wykonanie instalacji gazowej w świetlicy wiejskiej w Głuponiach	10 423,08
	Wykonanie izolacji świetlicy wiejskiej w Głuponiach	24 723,00
	Ułożenie kostki brukowej przy świetlicy w Trzciance	4 799,46
	Budowa szamba przy świetlicy w Turkowie	5 000,00
	Budowa sceny i adaptacja terenu przyszkolnego na boisko sportowe w Śliwnie	7 998,69
	Budowa podjazdu dla osób niepełnosprawnych do biblioteki i ośrodka Kultury	15 971,55
	Dotacja dla parafii pw. Miłosierdzia Bożego w Wąsowie	12 000,00
	RAZEM	1 584 106,94
2017	Dotacje celowe dla mieszkańców na budowę przydomowych oczyszczalni ścieków	20 000,00
	Budowa kanalizacji sanitarnej dla miejscowości Głuponie Trzcianka Gminy Kuślin-dokumentacja	40 590,00
	Wykupy działek	30 767,78
	Dotacja dla Powiatu Nowotomyskiego na budowę chodnika w Michorzewku	15 000,00
	Ułożenie nawierzchni asfaltowej na dł. 0,3 km na ul. Wiatrakowej w Wąsowie	202 257,49
	Ułożenie nawierzchni asfaltowej na dł. 0,6 km w Dąbrowie Nowej	322 402,88
	Utwardzenie nawierzchni odcinka drogi gminnej w m. Wąsowo, działka ewidencyjna nr 855 na długości 0,227 km*	5 000,00

	Ułożenie chodnika wzdłuż ul. Parkowej w Kuślinie	12 372,59
	Parking przy ośrodku zdrowia w Kuślinie	33 589,39
	Przebudowa przedszkola w Głuponiach	170 000,00
	Instalacja gazowa w przedszkolu w Michorzewku i wymiana okien	21 251,95
	Ogrodzenie i plac zabaw przy przedszkolu w Śliwnie	16 014,60
	Przełożenie pokrycia dachowego na budynku komunalnym przy ul. Lwóweckiej w Wąsowie	35 093,02
	Przebudowa biura USC i księgowości budżetowej	91 975,55
	Zakup sprzętu komputerowego (2 szt. laptopów)	8 200,00
	Budowa pomieszczenia gospodarczo-garażowego dla straży pożarnej w Głuponiach	22 994,60
	Zakup kotła c.o. do strażnicy w Kuślinie	5 227,50
	Zakup samochodu pożarniczego Mercedes VITO	10 100,00
	Dotacja celowa dla Powiatu Nowotomyskiego na rozbudowę szpitala	30 000,00
	Doposażenie placu zabaw w sołectwie Trzcianka	19 569,30
	Przebudowa łazienek w sali wiejskiej w Michorzewku	7 931,58
	Dokończenie instalacji gazowej w świetlicy w Głuponiach	5 881,80
	Przebudowa sceny i łazienek oraz położenie nowego pokrycia dachowego na sali widowiskowej w GOK w Kuślinie-dokumentacja	12 184,00
	Zakup nagłośnienia	39 775,00
	Budowa siłowni zewnętrznej w sołectwie Michorzewo	14 000,00
	Adaptacja terenu przyszkolnego na boisko sportowe w Śliwnie	14 461,76
	RAZEM	1 206 640,79
2018	Budowa kanalizacji sanitarnej dla wsi Głuponie	10 745,72
	Dofinansowanie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków	20 000,00
	Przygotowanie dokumentacji technicznej na gazociąg w Wąsowie	135 589,00
	Dotacja do powiatu nowotomyskiego	7 499,37
	Dokumentacja technicznej na chodnik do szkoły w Michorzewie	8 900,00
	Dokumentacja technicznej, na przebudowę ul. Kościelnej w Michorzewie	1 100,00
	Dokumentacja techniczna kanalizacji burzowej ul. Kościelnej w Wąsowie	15 000,00
	Przebudowa chodnika na ul. Parkowej w Kuślinie	29 702,75
	Przebudowa chodnika w Turkowie	38 787,30
	Przebudowa chodnika w Wymysławie	5 000,00
	Ułożenie nawierzchni asfaltowej przy przystanku autobusowym w Kuślinie	42 586,89
	Ułożenie nawierzchni asfaltowej na drodze gminnej Kuślin Jastrzębniki	434 920,91
	Ułożenie nawierzchni asfaltowej na ul. Polnej w Wąsowie	556 370,66
	Wiata przystankowa w miejscowości Dąbrowa	5 800,20
	Wykup nieruchomości gruntowych	0,00
	Budowa budynku gospodarczo-garażowego w Głuponiach	37 999,30
	Budowa budynku gospodarczo-garażowego w Trzciance	39 999,74
	Dotacja do OSP Kuślin na zakup przyczepy	3 000,00
	Plac zabaw w Przedszkolu w Kuślinie	14 883,00
	Instalacja gazowa w sali wiejskiej w Głuponiach	3 499,00
	Wyparacz do świetlicy w Głuponiach	4 000,00
	Przebudowa kuchni w sali wiejskiej w Michorzewku	8 038,97
	Remont i modernizacja centrum integracji społeczności lokalnej w Kuślinie	249 449,81
	Dotacja celowa na wymianę witraży w kościele parafialnym w Kuślinie	10 000,00
	Adaptacja terenu przy boisku sportowym w Śliwnie	13 715,61
	Wyposażenie siłowni zewnętrznej w Chraplewie	6 997,40
	Wyposażenie siłowni zewnętrznej w Dąbrowie Nowej	7 000,00
	System do głosowania elektronicznego i transmisji wideo	19 677,54
	Modernizacja kotłowni Szkoła Wąsowo	9 996,27
	Serwer dla Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej	11 233,00
	RAZEM	1 751 492,44
2019	Dotacje dla mieszkańców na budowę przydomowych oczyszczalni	4 000,00
	Budowę kanalizacji sanitarnej dla miejscowości Głuponie i Trzcianka	2 604 000,17
	Sporządzenie dokumentacji technicznej na wykonanie elewacji i przebudowę świetlicy w Chraplewie	5 400,00
	Przebudowa chodnika w Wymysławie	5 000,00
	Ułożenie nawierzchni asfaltowej na odcinku 0,3 km w Dąbrowie Nowej	286 949,88
	Ułożenie nawierzchni asfaltowej na drodze gminnej Kuślin Jastrzębniki 0,04 km	68 912,36
	Ułożenie nawierzchni asfaltowej na długości 0,6 km ul. Polnej w Wąsowie	515 626,66
	Budowa pomieszczenia gospodarczo-garażowego dla straży pożarnej w Głuponiach	25 000,00
	Budowa pomieszczenia gospodarczo-garażowego dla straży pożarnej w Trzciance	42 000,00
	Przebudowa budynku przedszkola w Trzciance	92 635,90
	Przebudowa budynku przedszkola w Kuślinie	21 000,00

	Modernizacja Ośrodka Zdrowia w Kuślinie	59 529,79
	Dotacja dla ZOK	9 996,21
	Adaptacja terenu przyszkolnego na boisko sportowe w Śliwnie	11 151,82
	Przebudowa biur Urzędu Gminy w Kuślinie	31 014,00
	Dotacja dla OPS Kuślin na zakup samochodu ratowniczo-gaśniczego	317 360,00
	Projekt Biesiada w Śliwnie	16 998,85
	Naprawa płotu placu zabaw przedszkole Michorzewo	14 169,60
	Przebudowa przyziemia szatni SP Michorzewo	60 140,00
	Rozbudowa szatni w Zespole Szkoła Podstawowa-Przedszkole w Michorzewie	269 591,90
	Ułożenie styropapy na budynku szkolnym w Wąsowie	28 998,20
	Zakup kserokopiarki GOPS	14 993,70
	RAZEM	4 504 469,04
2020	Budowę kanalizacji sanitarnej dla miejscowości Głuponie i Trzcianka	4 112 323,38
	Dotacje dla mieszkańców na budowę przydomowych oczyszczalni	6 000,00
	Przebudowa chodnika w Wymysławie	5 000,00
	Ułożenie nawierzchni asfaltowej od Powst. Włkp. do Radosnej	492 072,72
	Dokumentacja projektowa droga Michorzewko	0,00
	Dokumentacja techniczna na budowę ścieżki rowerowej Wąsowo -Trzcianka	215 767,94
	Chodnik przy ul.Parkowej w Kuślinie	15 356,02
	Wykup gruntów pod drogi	42 032,88
	Modernizacja kotłowni UG	170 763,00
	Rozbudowa monitoringu wizyjnego w m. Kuślin	11 300,01
	Budowa pomieszczenia gospodarczo-garażowego dla straży pożarnej w Głuponiach	78 428,74
	Budowa pomieszczenia gospodarczo-garażowego dla straży pożarnej w Trzciance	30 000,00
	Zakup samochodu pożarniczego OSP Trzcianka	25 000,00
	Zakup samochodu pożarniczego OSP Śliwno	25 000,00
	Modernizacja kotłowni SP Wąsowo	85 328,00
	Docieplenie dachu SP Wąsowo	18 671,40
	Schody wejściowe do budynku SP w Michorzewie	59 000,01
	Monitoring wizyjny budynku SP w Michorzewie	30 000,00
	Przebudowa przedszkola w Głuponiach	16 170,00
	Ogrodzenie przedszkola w Głuponiach	7 503,00
	Przebudowa budynku przedszkola w Michorzewku	21 832,50
	Montaż drzwi ognioodpornych w przedszkolu w Michorzewie	10 100,00
	Remont dachu na budynku przedszkola w Śliwnie	16 680,47
	Elewacja budynku przedszkole Kuślin	8 300,00
	Dotacja dla szpitala w Nowym Tomyślu na zakup respiratora	24 570,00
	Kotłownia gazowa Ośrodek Zdrowia w Kuślinie	48 947,93
	Rozbudowa oświetlenia drogowego na terenie Gminy Kuślin	146 370,00
	Rozbudowa oświetlenia drogowego w Wąsowie na ul. Nowotomyskiej i Zachodniej	7 500,00
	Przebudowa świetlicy wiejskiej Głuponie	23 711,58
	Przebudowa świetlicy w Chraplewie	341 042,58
	Termomodernizacja dachu budynek GOK	56 019,03
	Wiata grillowo-biesiadna w Michorzewie	28 603,07
	Budowa boiska sportowego Chraplewo	2 600,00
	Montaż piłkochwyty boisko Kuślin	11 000,00
	Budowa boiska siatkówki plażowej w Wąsowie	107 526,00
	RAZEM	6 300 520,26
2021	Dotacja celowa do przydomowych oczyszczalni ścieków	10 000,00
	Modernizację oczyszczalni ścieków w Kuślinie	236 775,00
	Budowa trasy rowerowej Wąsowo-Trzcianka na obszarze gminy Kuślin	1 423 131,88
	Budowa chodnika w miejscowości Wąsowo ul.Lipowa	247 250,80
	Wykup gruntów	0,00
	Przebudowa biur i pomieszczeń oraz wymiana okien w piwnicy Urzędu Gminy	192 076,81
	Zakup oprogramowania i sprzętu komputerowego "SYSTEM INFORMACJI PRZESTRZENNEJ GMINY"	17 835,00
	Budowa pomieszczenia gospodarczo-garażowego w Trzciance	20 000,00
	Budowa pomieszczenia gospodarczo-garażowego w Głuponiach	37 997,37
	Przebudowa strażnicy OSP Kuślin (wymiana c.o. na gazowe, wymiana okien w wieży)	100 000,00
	Dokumentacja techniczna na budowę pomieszczenia gospodarczo-garażowego dla OSP Śliwno	0,00
	Modernizacja kotłowni w Szkole Podstawowej w Wąsowie	96 536,37
	Rozwój infrastruktury szkolnej w ramach programu "Laboratoria Przyszłości" ZSP Wąsowo	86 400,00
	Rozwój infrastruktury szkolnej w ramach programu "Laboratoria Przyszłości" ZSP Michorzewo	60 000,00
	Zakup regałůw ZSP Michorzewo	11 418,00

	Odnowienie elewacji w Przedszkolu w Kuślinie	25 000,00
	Przebudowa stołówki szkolnej w Wąsowie	19 999,97
	Przebudowa kotłowni na gazową w Ośrodku Zdrowia w Kuślinie	114 999,99
	Dotacja celowa dla ZOK na zakup rębaka	31 246,66
	Dotacja celowa dla ZOK na zakup ciągnika	99 402,20
	Przebudowa kotłowni i instalacji CO w Gminnym Ośrodku Kultury w Kuślinie	115 375,18
	Przebudowa świetlicy w Głuponiach	15 505,02
	Przebudowa łazienki i kotłowni w sali wiejskiej w Chraplewie	10 095,08
	Termomodernizacja sali wiejskiej w Trzciance	30 000,00
	Budowa biesiadników w miejscowościach Michorzewo, Dąbrowa, Turkowo	1 600,00
	Budowa boiska w Chraplewie	47 192,25
	Siłownia zewnętrzna na boisku w Kuślinie	49 520,58
	RAZEM	3 099 358,16
RAZEM		23 885 073,95

źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Urzędu Gminy Kuślin.

W latach 2010 – 2021 na realizację zadań inwestycyjnych w zakresie infrastruktury technicznej oraz społecznej wydano 23 885 073,95 zł. Największe wydatki nastąpiły w roku 2020 – 6300520,26 zł, co stanowi 26% ogółu wydatków na ten cel w omawianych latach. Rekordowe wydatki w roku 2020 są związane z realizacją wielu priorytetowych inwestycji, w tym szczególnie z zakresu budowy kanalizacji sanitarnej dla miejscowości Głuponie i Trzcianka.

Po przeanalizowaniu prognozowanego wyniku budżetowego do 2028r., szczegółowych wydatków na cele związane z wykonaniem sieci komunikacyjnych i infrastruktury technicznej oraz społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy, udziału ludności korzystającej z sieci wodociągowej czy kanalizacyjnej, możliwość pozyskania dotacji unijnych lub inwestorów prywatnych uznać należy, iż Gmina Kuślin posiada możliwości finansowania wykonania sieci komunikacyjnych i infrastruktury technicznej oraz społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy.

9.7 Potrzeby inwestycyjne gminy wynikające z konieczności realizacji zadań własnych, związane z lokalizacją nowej zabudowy, na obszarach zwartych oraz objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

W związku z lokalizacją nowej zabudowy na terenach gminy konieczne będzie, w pierwszej kolejności, wyposażenie tych terenów w infrastrukturę techniczną (sieć wodociągową i kanalizacyjną) i drogową (utwardzenie dróg, chodniki, oświetlenie uliczne). Konieczne będzie również zabezpieczenie funduszy przeznaczonych na odbieranie, transport i zagospodarowanie odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości zamieszkałych na terenie gminy Kuślin oraz świadczenie usług transportowych w zakresie przywozu i odwozu dzieci i młodzieży do szkół. Podkreślić należy, iż gmina Kuślin w swoich

planach finansowych na najbliższe lata uwzględniła potrzeby inwestycyjne wynikające z konieczności realizacji zadań własnych związanych z lokalizacją nowej zabudowy.

W tabeli poniżej przedstawiony został wykaz przedsięwzięć wieloletnich zaprezentowany w Wieloletniej Prognozie Finansowej Gminy Kuślin na lata 2021 – 2024.

Tab. 43 Wydatki gminy Kuślin na przedsięwzięciach w latach 2021-2024

Lp.	Nazwa i cel	Jednostka odpowiedzialna lub koordynująca	Okres realizacji programu	Łączne nakłady finansowe	Limity wydatków w poszczególnych latach				Limit zobowiązań
					2021	2022	2023	2024	
1. Wydatki na przedsięwzięcia - ogółem, z tego:				8 248 213,63	3 884 412,83	3 998 800,80	0,00	0,00	7 883 213,63
1.a wydatki bieżące				2 027 274,00	876 443,00	990 831,00	0,00	0,00	1 867 274,00
1.b wydatki majątkowe				6 220 939,63	3 007 969,83	3 007 969,80	0,00	0,00	6 015 939,63
1.1. Wydatki na programy, projekty lub zadania związane z programami realizowanymi z udziałem środków, o których mowa w art. 5 ust. 1, 2 i 3 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, z tego:				6 220 939,63	3 007 969,83	3 007 969,80	0,00	0,00	6 015 939,63
1.1.1. wydatki bieżące, z tego:				0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	51 488,00
1.1.2. wydatki majątkowe, z tego:				6 220 939,63	3 007 969,83	3 007 969,80	0,00	0,00	6 015 939,63
1.1.2.1.	Budowa ścieżki rowerowej Wąsowo-Trzcianka - Poprawa infrastruktury drogowej	Urząd Gminy	2020 -2020	6 220 939,63	3 007 969,83	3 007 969,80	0,00	0,00	6 015 939,63
1.2. Wydatki na programy, projekty lub zadania związane z umowami partnerstwa publiczno - prywatnego, z tego:				0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.2.1. wydatki bieżące				0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.2.2.wydatki majątkowe				0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.3. Wydatki na programy, projekty lub zadania pozostałe (inne niż wymienione w pkt 1.1 i 1.2), z tego:				2 027 274,00	876 443,00	990 831,00	0,00	0,00	1 867 274,00
1.3.1. wydatki bieżące				2 027 274,00	876 443,00	990 831,00	0,00	0,00	1 867 274,00
1.3.2.wydatki majątkowe				0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Urzędu Gminy w Kuślin

9.8 Potrzeby inwestycyjne gminy, a możliwości finansowania

Gmina Kuślin w perspektywie krótko i długoterminowej planuje realizację wielu inwestycji. Realizacja najważniejszych z nich obciąży budżet samorządu. Zaznaczyć jednak należy, iż zakłada się finansowanie ww. inwestycji z funduszy pochodzących z dotacji celowych, dofinansowań oraz w ramach partycypacji kosztów z potencjalnymi Inwestorami. Gmina Kuślin w planowaniu wydatków zmuszona będzie realizować inwestycje według pilności potrzeb.

Biorąc powyższe pod uwagę uznać należy, iż gmina Kuślin w sposób racjonalny i zrównoważony będzie realizowała kolejne inwestycje z zakresu infrastruktury technicznej, drogowej i społecznej. Przeanalizowanie kondycji finansowej gminy oraz ilość zrealizowanych inwestycji pozwala uznać, iż gmina Kuślin będzie wywiązywała się z realizacji zadań własnych.

9.9 Maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę

- zabudowa mieszkaniowa, mieszkaniowo – usługowa

Zgodnie z przeprowadzoną prognozą demograficzną uznać należy, iż liczba ludności gminy Kuślin w 2050 r. spadnie o około 258 osób i wyniesie ok. 5209 osób. Pomimo spadku liczby ludności należy wziąć pod uwagę wzrost zapotrzebowania na nową zabudowę mieszkaniową czy letniskową, stanowiącą tzw. „drugi dom” na wsi, zwłaszcza dla mieszkańców dużych miast takich jak Poznań czy Nowy Tomyśl. Zjawisko to obserwowane jest na terenie gminy Kuślin już od wielu lat. W roku 2020 przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wynosiła 90,3 m², zaś przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę wynosiła 26,4 m². Obliczono, że w 2050 roku wskaźnik powierzchni użytkowej mieszkania na 1 osobę osiągnie średnią wartość ok. 40,0 m² na osobę, natomiast przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wyniesie ok. 115,94 m².

Zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową czy letniskową wynikające z napływającej ludności z dużych miast („drugi dom na wsi”) wyniesie około 90 000 m² powierzchni użytkowej (zakładając, 20 domów x 30 lat = 600 domów).

Z dokonanej analizy istniejącej substancji mieszkaniowej wynika iż konieczne jest zwiększenie standardów zamieszkania, w związku z czym istnieje zapotrzebowanie na kolejne 70 842,40 m² powierzchni użytkowej nowej zabudowy mieszkaniowej (5209 osób x 13,6 m² dodatkowej powierzchni użytkowej mieszkania na 1 osobę).

Analizy społeczne, środowiskowe, społeczno - gospodarcze, wykazały kolejne zapotrzebowanie na ok. 75 000 m² powierzchni użytkowej nowej zabudowy mieszkaniowej, mieszkaniowo – usługowej.

Łączne zapotrzebowanie na zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo - usługową wynosi więc **160 842,40 m²**.

- zabudowa produkcyjna, usługowa

Dla prognozowanej liczby nowych podmiotów gospodarczych należy przewidzieć tereny, na których będą mogły być zlokalizowane nowe firmy. Konieczne jest określenie zapotrzebowania na nowe tereny przeznaczone pod funkcje usługowe oraz produkcyjne.

W celu oszacowania ww. zapotrzebowania konieczne jest przyjęcie założenia, iż jeden podmiot gospodarki narodowej (firma) będzie znajdował się na jednej działce budowlanej. Zaznaczyć należy, iż powierzchnia zabudowy poszczególnych funkcji została określona na podstawie przeanalizowania parametrów istniejącej zabudowy oraz ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. W tabeli poniżej zostały przedstawione przyjęte wskaźniki oraz wielkości.

Tab. 44 Zestawienie powierzchni użytkowych niezbędne do wyliczenia zapotrzebowania na nową zabudowę produkcyjną, usługową

L.p.	Funkcja*	Powierzchnia pojedynczej działki budowlanej [m ²]	Powierzchnia użytkowa budynku [m ²]
1.	PU	6000	300
2.	US	2500	200
3.	UKE	3000	200
		średnia	233,33

źródło: opracowanie własne

***OBJAŚNIENIA:**

PU - tereny produkcji, składów, magazynów, usług,

US - tereny usług sportu i rekreacji,

UKE – tereny usług ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji publicznej, kultury i kultury fizycznej.

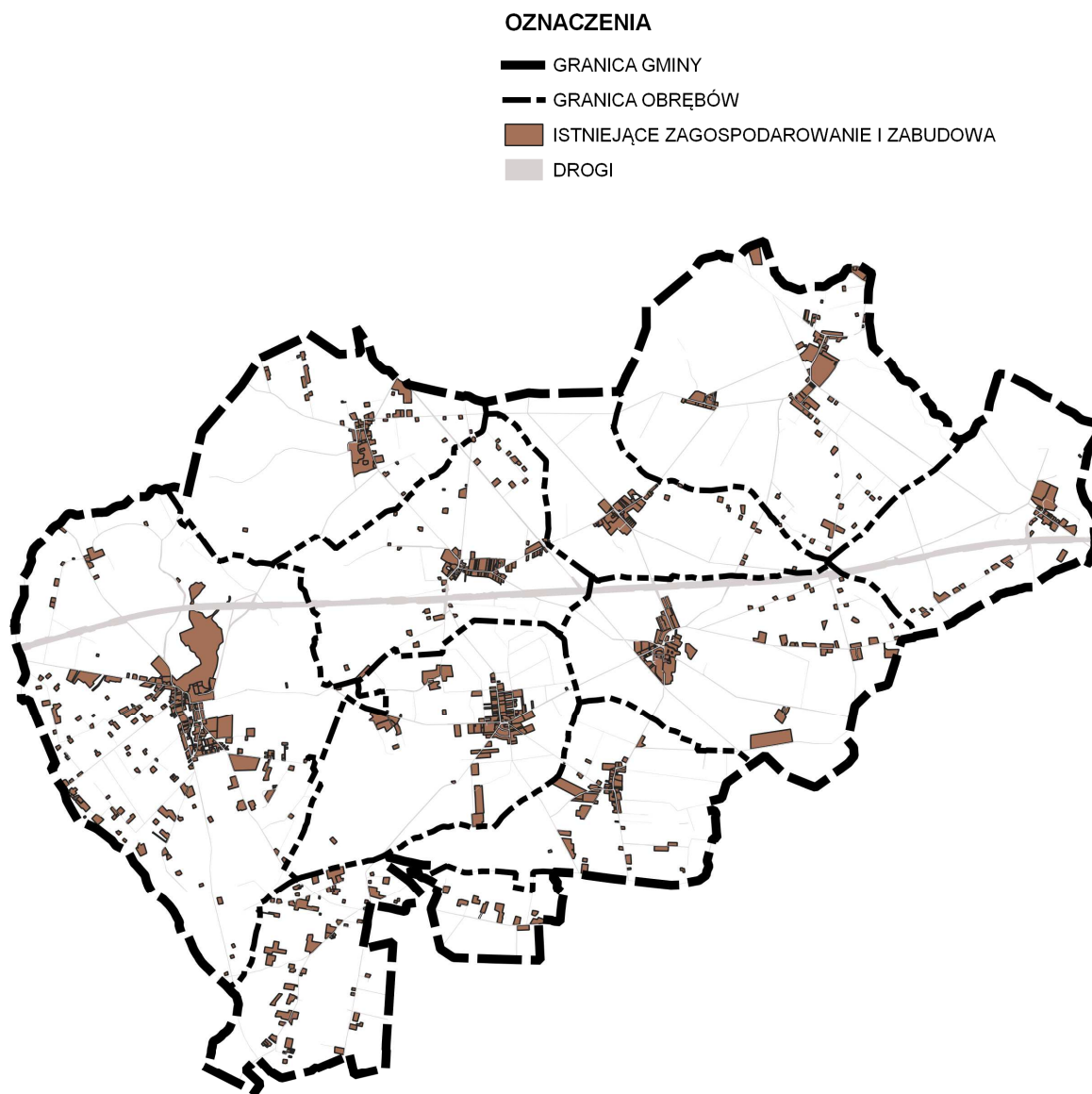
Dla dalszych obliczeń przyjmuje się średnią z powyższej tabeli powierzchnię użytkową budynków, czyli 233 m². W związku z powyższym zapotrzebowanie na nową zabudowę związaną z produkcją oraz usługami w gminie Kuślin wyrażoną w powierzchni użytkowej budynków wynosi 76 998,90 m² (330 nowych podmiotów

gospodarki narodowej x 233,30 m² powierzchni użytkowej budynków). Z dokonanej analizy istniejącej substancji zabudowy wynika iż konieczne jest zwiększenie standardów budynków, w związku z czym istnieje zapotrzebowanie na 3 300,0 m² (ok. 33 firmy x 100 m² powierzchni użytkowej dopuszczalnej rozbudowy). Łączne zapotrzebowanie na zabudowę usługową, produkcyjną wynosi w zaokrągleniu **80 300,00 m²**.

9.10 Chłonność obszarów o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej (zwarte obszary osadnicze)

Rozważania odnośnie bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę należy rozpocząć od określenia obszarów o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej (zwarte obszary osadnicze). W tym celu konieczne jest przeanalizowanie przestrzennego rozmieszczenia istniejącej zabudowy (rycina poniżej) oraz wydanych pozwoleń o budowę. Analizując poniższą rycinę zauważyć można, iż istniejąca zabudowa zlokalizowana jest przede wszystkim przy głównych ciągach komunikacyjnych, tworząc zwartą zabudowę w ramach poszczególnych miejscowości oraz zabudowę rozproszoną m.in. w Wąsowie, Dąbrowie oraz Dąbrowie Nowej

Ryc. 5 Istniejące zagospodarowanie i zabudowa na terenie gminy Kuślin

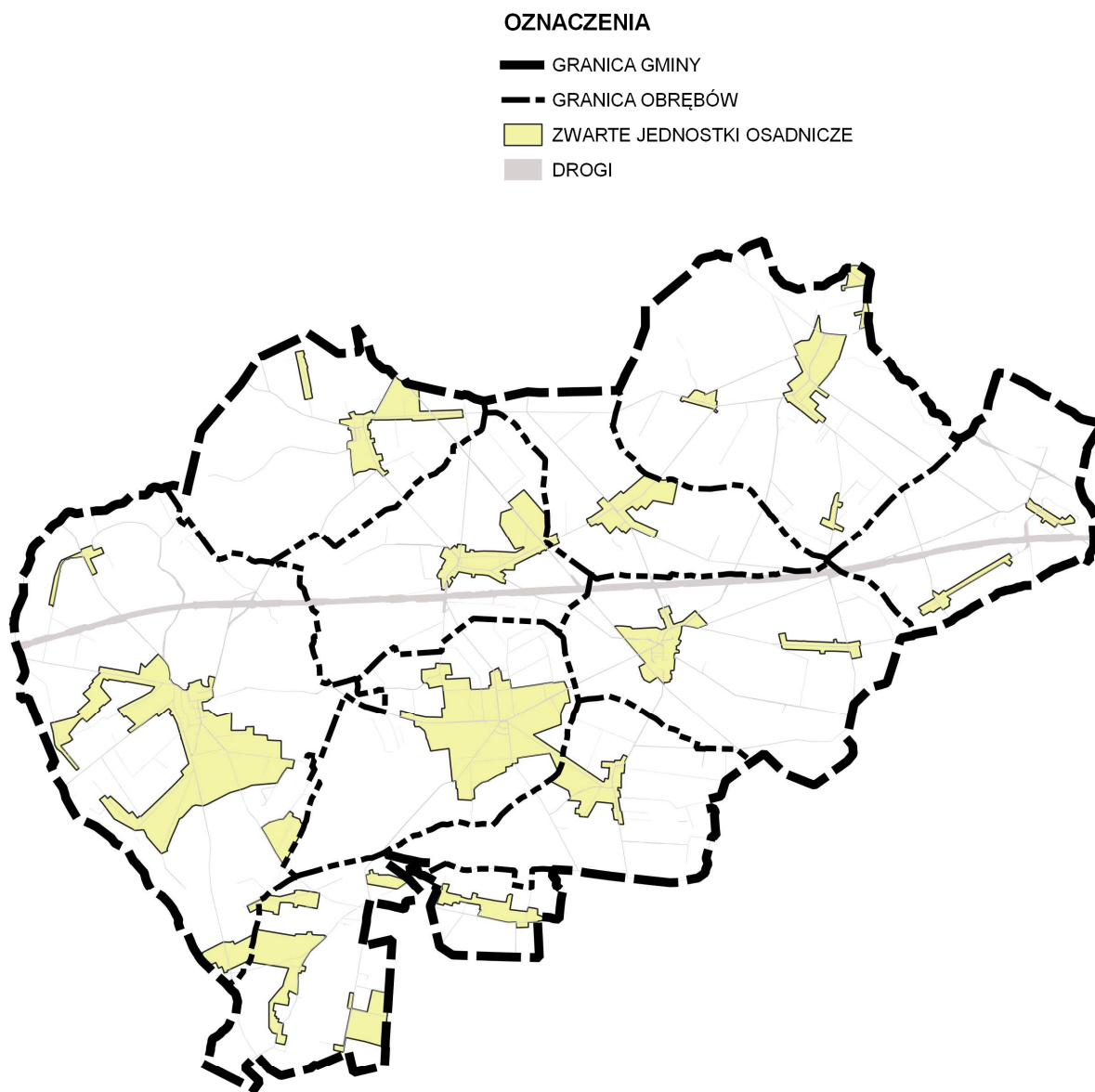

źródło: opracowanie własne

Na tak powstałym szkielecie można wyodrębnić obszary o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej (zwarte obszary osadnicze). Na rycinie poniżej przedstawione zostało przestrzenne rozłożenie zwartych obszarów osadniczych na terenie gminy Kuślin.

Po przeprowadzeniu inwentaryzacji istniejącej zabudowy i wyodrębnieniu jej ze zwartych obszarów znajdujących się na terenie gminy Kuślin można przystąpić do oszacowywania powierzchni rezerw w obrębie zwartych obszarów osadniczych.

Ryc. 6 Zwarte obszary osadnicze na terenie gminy Kuślin.

źródło: opracowanie własne

Kolejnym krokiem niezbędnym do uzyskania powierzchni użytkowej rezerw istniejących w zwartych obszarach osadniczych jest przyjęcie dla każdej funkcji średniej wielkości pojedynczej działki oraz powierzchni użytkowej budynków na pojedynczej działce. Wskaźniki te zostały określone na podstawie przeanalizowania poszczególnych funkcji istniejącej zabudowy w gminie Kuślin oraz zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz parametrów charakterystycznych takich jak: wielkość działki, powierzchnia zabudowy i intensywność zabudowy. W tabeli poniżej zestawione zostały powierzchnie rezerw w obrębie zwartych obszarów osadniczych z podziałem na funkcje zabudowy.

Tab. 45 Powierzchnie rezerw w zwartych obszarach osadniczych

Funkcja terenu*	Powierzchnia rezerw w zwartych jednostkach osadniczych [m ²]	Powierzchnia pojedynczej działki [m ²]	Liczba działek	Powierzchnia użytkowa zabudowy na pojedynczej działce [m ²]	Powierzchnia użytkowa zabudowy rezerw zwartych jednostek osadniczych [m ²]
1	2	3	4 (2/3)	5	6 (4x5)
M	3340500	1000	3340	150	501000
ML/MR	375305	2000	187	150	28050
MN/PU	238663	3000	80	200	16000
UKE	15377	3000	5	200	1000
US	34127	2500	14	200	2800
PU	849394	6000	142	300	42600
RAZEM	4853366	-	3768	-	591450

źródło: opracowanie własne

***OBJAŚNIENIA:**

M – tereny wielofunkcyjnej zabudowy wiejskiej, w tym zabudowy zagrodowej, mieszkaniowej, mieszkaniowo- usługowej i usługowej,

ML/MR – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej - rezydencjonalnej oraz zabudowy letniskowej,

MN/PU – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, mieszkaniowo – usługowej, tereny produkcji, składów, magazynów, usług,

UKE – tereny usług ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji publicznej, kultury i kultury fizycznej,

US - tereny usług sportu i rekreacji,

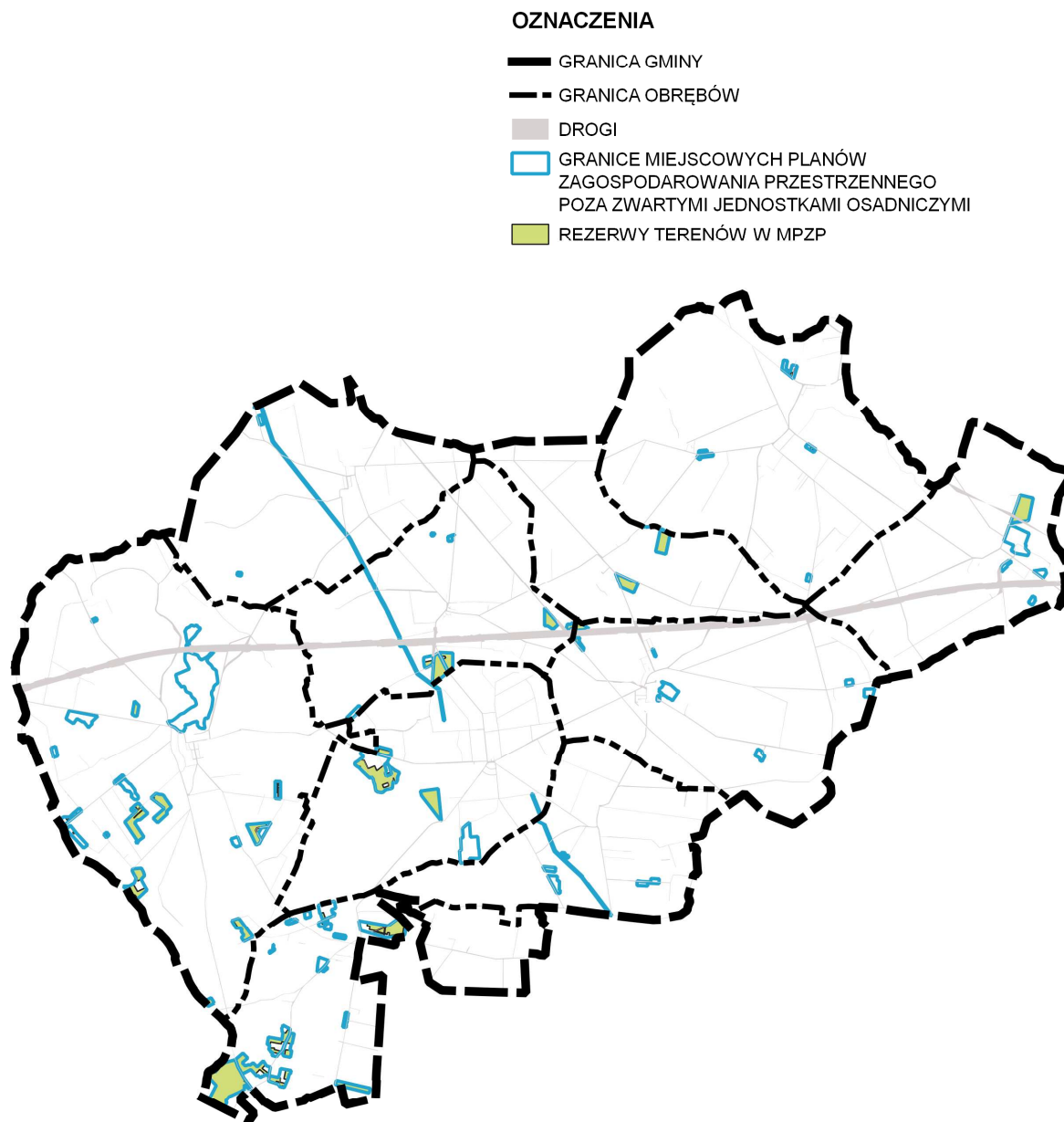
PU - tereny produkcji, składów, magazynów, usług.

Na terenie gminy Kuślin w obszarach o w pełni wykształconej strukturze funkcjonalno-przestrzennej – zwartych obszarach osadniczych występuje łącznie **591 450,00 m²** rezerw powierzchni użytkowej zabudowy.

9.11 Chłonność obszarów przeznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego pod zabudowę

Podobnie jak w przypadku zwartych obszarów osadniczych rozważania odnośnie rezerw powierzchni przeznaczonych pod zabudowę w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy rozpocząć od określenia przestrzennego rozłożenia obowiązujących planów miejscowych na terenie gminy Kuślin. Granice planów miejscowych poza zwartymi obszarami osadniczymi wraz z istniejącą zabudową przedstawiono na poniższej rycinie.

Ryc.7 Rezerwy terenów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
(poza zwartymi jednostkami osadniczymi) na terenie gminy Kuślin

źródło: opracowanie własne

Kolejnym krokiem niezbędnym do uzyskania powierzchni użytkowej zabudowy rezerw w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego jest przyjęcie dla każdej funkcji średniej wielkości pojedynczej działki oraz powierzchni użytkowej budynków na pojedynczej działce. Wskaźniki te zostały określone na podstawie przeanalizowania poszczególnych funkcji istniejącej zabudowy w gminie Kuślin, zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz parametrów charakterystycznych takich jak: wielkość działki, powierzchnia zabudowy i intensywność zabudowy. W tabeli poniżej zestawione zostały powierzchnie rezerw w obrębie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Tab. 46 Powierzchnie rezerw w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Funkcja terenu*	Powierzchnia rezerw w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego [m2]	Powierzchnia pojedynczej działki [m2]	Liczba działek	Powierzchnia użytkowa zabudowy na pojedynczej działce [m2]	Powierzchnia użytkowa zabudowy rezerw w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego [m2]
1	2	3	4 (2/3)	5	6 (4x5)
M	509937	1000	509	150	76350
ML/MR	593960	2000	296	150	44400
MN/PU	55450	3000	18	200	3600
UKE	0	3000	0	200	0
US	0	2500	0	200	0
PU	313118	6000	52	300	15600
RAZEM	1472465	-	875	-	139950

źródło: opracowanie własne

***OBJAŚNIENIA:**

M – tereny wielofunkcyjnej zabudowy wiejskiej, w tym zabudowy zagrodowej, mieszkaniowej, mieszkaniowo- usługowej i usługowej,

ML/MR – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej - rezydencjonalnej oraz zabudowy letniskowej,

MN/PU – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, mieszkaniowo – usługowej, tereny produkcji, składów, magazynów, usług,

UKE – tereny usług ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji publicznej, kultury i kultury fizycznej,

US - tereny usług sportu i rekreacji,

PU - tereny produkcji, składów, magazynów, usług.

Na terenie gminy Kuślin w granicach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, poza zwartymi jednostkami osadniczymi, występuje łącznie **139 950,00 m²** rezerw powierzchni użytkowej zabudowy.

9.12 Chłonność obszarów o w pełni wykształconej strukturze funkcjonalno-przestrzennej (zwartych obszarów osadniczych) oraz obszarów przeznaczonych pod zabudowę w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

W tabeli poniżej przedstawione zostało zestawienie rezerw powierzchni w obrębie istniejących zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych. Na terenie gminy Kuślin występuje łącznie 731 400,00 m² rezerw powierzchni użytkowej zabudowy.

Tab. 47 Zestawienie powierzchni rezerw w obrębie istniejących zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych

Funkcja terenu	Rezerwy powierzchni					
	w tym:				Ogółem	
	w obrębie zwartych obszarów osadniczych		w planach miejscowych		w obrębie zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych	
	powierzchnia terenów	powierzchnia użytkowa zabudowy	powierzchnia terenów	powierzchnia użytkowa zabudowy	powierzchnia terenów	powierzchnia użytkowa zabudowy
	[m ²]	[m ²]	[m ²]	[m ²]	[m ²]	[m ²]
1	2	3	4	5	6	7
M	3340500	501000	509937	76350	3850437	577350
ML/MR	375305	28050	593960	44400	969265	72450
MN/PU	238663	16000	55450	3600	294113	19600
UKE	15377	1000	0	0	15377	1000
US	34127	2800	0	0	34127	2800
PU	849394	42600	313118	15600	1162512	58200
RAZEM	4853366	591450	1472465	139950	6325831	731400

źródło: opracowanie własne

***OBJAŚNIENIA:**

M – tereny wielofunkcyjnej zabudowy wiejskiej, w tym zabudowy zagrodowej, mieszkaniowej, mieszkaniowo- usługowej i usługowej,

ML/MR – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej - rezydencjonalnej oraz zabudowy letniskowej,

MN/PU – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, mieszkaniowo – usługowej, tereny produkcji, składów, magazynów, usług,

UKE – tereny usług ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji publicznej, kultury i kultury fizycznej,

US - tereny usług sportu i rekreacji,

PU - tereny produkcji, składów, magazynów, usług.

9.13 Zapotrzebowanie na nową zabudowę, a chłonność obszarów

Na podstawie przeprowadzonych analiz ekonomicznych, finansowych, środowiskowych, społecznych i gospodarczych oraz prognozy demograficznej gmina Kuślin do roku 2050 będzie wykazywała zapotrzebowanie na **160 842,40 m²** powierzchni użytkowej nowej zabudowy mieszkaniowej, mieszkaniowo - usługowej oraz **80 300,00 m²** pod zabudowę produkcyjną, usługową. Zapotrzebowanie wynikające z powyższych analiz na nową zabudowę do 2050 r. wyniesie **241 142,40 m²** powierzchni użytkowej zabudowy (zapotrzebowanie wynikające z analiz, bez uwzględnienia zapotrzebowania wynikającego z niepewności rozwojowych).

Tab. 48 Zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo – usługową gminy Kuślin

Funkcja terenu*		Powierzchnia użytkowa zabudowy [m ²]
1	Zapotrzebowanie na zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo – usługową wynikające z:	160 842,40 m²
	• prognozy demograficznej, • polepszenia jakości zamieszkania – wzrost wskaźnika powierzchni użytkowej mieszkania na 1 osobę, • analiz środowiskowych i społecznych, • analiz finansowych,	
2.	Zapotrzebowanie na zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo – usługową wynikające z niepewności procesów rozwojowych wyrażającą się możliwością zwiększenia zapotrzebowania w stosunku do wyników analiz nie więcej niż o 30% (zgodnie z art. 10, ust. 7 pkt 2 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2022 poz. 503))	48 252,72 m²
RAZEM		209 095,12 m²

źródło: opracowanie własne

Dokonując obliczeń zapotrzebowania na zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo – usługową uwzględniono w ramach zabudowy mieszkaniowej, mieszkaniowo – usługowej również funkcje mieszane, w tym:

M – tereny wielofunkcyjnej zabudowy wiejskiej, w tym zabudowy zagrodowej, mieszkaniowej, mieszkaniowo - usługowej i usługowej,

ML/MR – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej - rezydencjonalnej oraz zabudowy letniskowej,

MN/PU – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, mieszkaniowo – usługowej, tereny produkcji, składów, magazynów, usług.

Powierzchnia rezerw w zwartych obszarach osadniczych oraz planach miejscowych dla funkcji mieszkaniowej, mieszkaniowo – usługowej przedstawia się następująco:

Tab. 49 Zestawienie powierzchni rezerw w obrębie istniejących zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych – dla zabudowy o funkcji mieszkaniowej, mieszkaniowo – usługowej

Funkcja terenu	Rezerwy powierzchni					
	w tym:				Ogółem	
	w obrębie zwartych obszarów osadniczych		w planach miejscowych		w obrębie zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych	
	powierzchnia terenów	powierzchnia użytkowa zabudowy	powierzchnia terenów	powierzchnia użytkowa zabudowy	powierzchnia terenów	powierzchnia użytkowa zabudowy
	[m ²]	[m ²]	[m ²]	[m ²]	[m ²]	[m ²]
	2	3	4	5	6	7
1						
M	3340500	501000	509937	76350	3850437	577350
ML/MR	375305	28050	593960	44400	969265	72450
MN/PU	238663	16000	55450	3600	294113	19600
RAZEM	3954468	545050	1159347	124350	5113815	669400

źródło: opracowanie własne

Maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo – usługową wynoszące **209 095,12 m²** nie przekracza sumy powierzchni użytkowej rezerw terenów w ramach obszarów zwartych oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wynoszącą **669 400,00 m²**. Zatem nie wyznacza się nowych terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo – usługową, poza terenami obszarów zwartych oraz poza miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

Zapotrzebowanie na nową zabudowę produkcyjną, usługową gminy Kuślin, przedstawiono w tabeli poniżej.

Tab. 50 Zapotrzebowanie na nową zabudowę produkcyjną, usługową gminy Kuślin

Funkcja terenu*		Powierzchnia użytkowa zabudowy [m ²]
1.	Zapotrzebowanie na zabudowę produkcyjną, usługową wynikające z:	80 300,00 m²
	• prognozy wzrostu podmiotów gospodarczych, • rewitalizacji istniejącej zabudowy produkcyjnej, usługowej, • analiz środowiskowych i społecznych, • analiz finansowych.	
2.	Zapotrzebowanie na zabudowę produkcyjną, usługową wynikające z niepewności procesów rozwojowych wyrażającą się możliwością zwiększenia zapotrzebowania w stosunku do wyników analiz nie więcej niż o 30% (zgodnie z art. 10, ust. 7 pkt 2 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2022 poz. 503))	10 500 m² (nie zachodzi potrzeba wzrostu zapotrzebowania na zabudowę produkcyjną, usługową wynikające z niepewności procesów rozwojowych na poziomie 30%, przyjęto faktyczną potrzebę na poziomie ok. 13,08% (zaokrąglono w dół do liczby 10 500 m ²))
RAZEM		90 800,00 m²

źródło: opracowanie własne

Dokonując obliczeń zapotrzebowania na zabudowę produkcyjną, usługową uwzględniono w ramach zabudowy produkcyjnej, usługowej również funkcje mieszane, w tym:

UKE – tereny usług ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji publicznej, kultury i kultury fizycznej,

US - tereny usług sportu i rekreacji,

PU - tereny produkcji, składów, magazynów, usług.

Powierzchnia rezerw w zwartych obszarach osadniczych oraz planach miejscowych dla funkcji produkcyjnej, usługowej przedstawia się następująco:

Tab. 51 Zestawienie powierzchni rezerw w obrębie istniejących zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych – dla zabudowy o funkcji produkcyjnej, usługowej

Funkcja terenu	Rezerwy powierzchni					
	w tym:				Ogółem	
	w obrębie zwartych obszarów osadniczych		w planach miejscowych		w obrębie zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych	
	powierzchnia terenów	powierzchnia użytkowa zabudowy	powierzchnia terenów	powierzchnia użytkowa zabudowy	powierzchnia terenów	powierzchnia użytkowa zabudowy
	[m ²]	[m ²]	[m ²]	[m ²]	[m ²]	[m ²]
1	2	3	4	5	6	7
UKE	15377	1000	0	0	15377	1000
US	34127	2800	0	0	34127	2800
PU	849394	42600	313118	15600	1162512	58200
RAZEM	898898	46400	313118	15600	1212016	62000

źródło: opracowanie własne

Maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę produkcyjną, usługową wynoszące **90 800,00 m²** przekracza sumę powierzchni użytkowej rezerw terenów w ramach obszarów zwartych oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wynoszącą **62 000 m²**. Zatem wyznacza się nowe tereny przeznaczone pod zabudowę produkcyjną, usługową poza terenami obszarów zwartych oraz poza miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego o powierzchni **28 800,00 m²**.

9.14 Lokalizowanie zabudowy na terenach poza zwartymi obszarami osadniczymi i obowiązującymi planami miejscowymi

Na rysunku Studium wyznaczono osiem terenów zlokalizowanych poza zwartymi jednostkami osadniczymi oraz poza planami miejscowymi. Są to tereny przeznaczone pod rozwój działalności gospodarczej (produkcja, składy, magazyny, usługi), w tym po dwa w obrębie Kuślin, Wąsowo i Śliwno oraz Głuponie.

Tab.52 Powierzchnia terenów poza obszarami zwartej zabudowy oraz planami miejscowymi

Funkcja terenu*	Powierzchnia terenu poza obszarami zwartymi i planami miejscowymi [m²]	Powierzchnia pojedynczej działki [m²]	Liczba działek	Powierzchnia użytkowa zabudowy na pojedynczej działce [m²]	Powierzchnia użytkowa zabudowy poza obszarami zwartymi i planami miejscowymi
1	2	3	4 (2/3)	5	6 (4x5)
PU	573323	6000	96	300	28800
RAZEM	573323	6000	96	300	28800

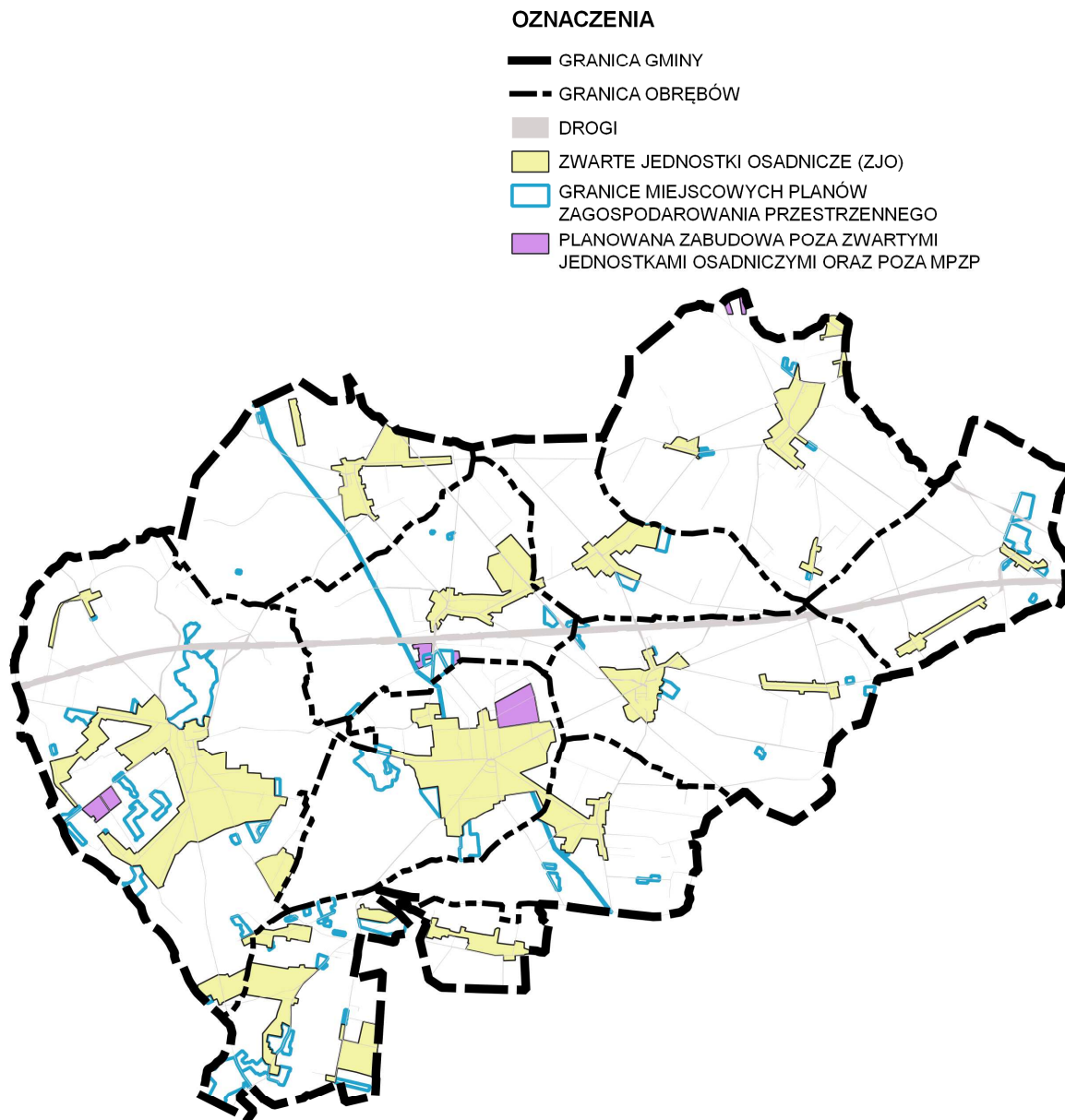
źródło: opracowanie własne

***OBJAŚNIENIA:**

PU - tereny produkcji, składów, magazynów, usług.

Rozmieszczenie planowanej zabudowy poza terenami o wykształconej strukturze funkcjonalno-przestrzennej (zwarte obszary osadnicze) oraz poza obowiązującymi planami miejscowymi przedstawione zostało na rycinie poniżej.

Ryc. 8 Rozmieszczenie planowanej zabudowy poza zwartymi obszarami osadniczymi i planami miejscowymi

źródło: opracowanie własne

Zaznaczyć należy, że prognozy demograficzne opierają się głównie na biologicznych przesłankach i nie uwzględniają pewnych czynników losowych i politycznych. Potencjalny rozwój szeroko rozumianego przemysłu może generować wzrost liczby ludności. Brak terenów mieszkaniowych wynikający z braku możliwości precyzyjnego oszacowania procesów gospodarczych, społecznych i demograficznych może stać się barierą dla rozwoju gospodarczego gminy Kuślin. Barierą dla rozwoju gospodarczego gminy może stać się również zbyt mała powierzchnia terenów przeznaczonych pod rozwój zabudowy produkcyjno – usługowej. W celu osiągnięcia rozwoju gospodarczego konieczne jest uwzględnienie w dokumentach planistycznych szerokiej możliwości lokalizowania nowych działalności gospodarczych.

Dla harmonijnego rozwoju gminy Kuślin pożądane byłoby utrzymanie zależności pomiędzy terenami przeznaczonymi pod nową zabudowę na obszarach zwartych, objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego oraz poza tymi terenami. W związku z powyższym, z uwagi na niepewność procesów rozwojowych uznać należy, iż uzasadnione jest uwzględnienie możliwości rozwoju zabudowy produkcyjno - usługowej na terenach poza obszarami zwartymi oraz objętymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

Przeznaczenie terenów pod nową zabudowę umożliwi zrównoważony i całłościowy rozwój gminy Kuślin.

10. Stan prawny gruntów - obowiązujące opracowania planistyczne

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego pokrywają 10 631 ha, co stanowi 99,8% powierzchni gminy. Jest to wynik znacznie przewyższający pokrycie planistyczne w powiecie nowotomyskim (14,5%) oraz w województwie wielkopolskim (21,2%) (stan na 2020 r.). Dominującą funkcją przeznaczenia terenów w planach miejscowych jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. Na terenie gminy Kuślin obowiązuje 25 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (stan na 04. 2022 r.). Z uwagi na wysokie pokrycie planistyczne, w granicach gminy nie wydano decyzji o warunkach zabudowy.

Tab. 53 Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Lp.	Numer uchwały	Nr Dziennika	Data uchwały	Powierzchnia w ha
1.	VIII/45/2003	Dz.Urz.Woj. Wlkp. Nr 127 poz 2374 z dnia 25.07.2003	2003-05-29	10635,43
2.	V/25/2007	Dz.Urz.Woj. Wlkp. Nr 51 poz 1265 z dnia 10.04.2007	2007-02-14	25.84
3.	XX/108/2008	-	2008-07-31	1.09
4.	XX/107/2008	-	2008-07-31	0.06
5.	VI/33/2011	Dz.Urz.Woj. Wlkp. Nr 132 poz 2202 z dnia 19.05.2011	2011-02-28	19.71
6.	XXX/160/2013	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 4646 z dnia 23.07.2013	2013-06-20	1.25

7.	XXXII/167/2013	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 6278 z dnia 13.11.2013	2013-10-03	2.49
8.	XXXVII/196/2014	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 3136 z dnia 15.05.2014	2014-03-27	1.74
9.	IX/40/2015	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 4532 z dnia 14.07.2015	2015-06-25	1.01
10.	IX/39/2015	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 4531 z dnia 14.07.2015	2015-06-25	0.28
11.	XVI/72/2016	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 2271 z dnia 24.03.2016	2016-03-17	4.12
12.	XVII/80/2016	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 3514 z dnia 30.05.2016	2016-04-28	1.22

13.	XVII/81/2016	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 3515 z dnia 30.05.2016	2016-04-28	1.04
14.	XIX/87/2016	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 5514 z dnia 24.09.2016	2016-07-28	3.07
15.	XX/94/2016	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 7098 z dnia 21.11.2016	2016-10-13	0.20
16.	XX/93/2016	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 7080 z dnia 21.11.2016	2016-10-13	2.67
17.	XX/92/2016	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 7079 z dnia 21.11.2016	2016-10-13	1.99
18.	XXVIII/143/2017	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 4514 z dnia 22.06.2017	2017-06-08	0.23

19.	XXXI/163/2017	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz 6569 z dnia 12.10.2017	2017-09-28	0.49
20.	IX/52/2019	Dz.Urz.Woj. Wlkp. Poz 7846 z dnia 17.09.2019	2019-09-05	4.70
21.	X/62/2019	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz. 8981 z dnia 31.10.2019	2019-10-24	4.16
22.	XV/93/2020	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz. 4396 z dnia 28.05.2020	2020-05-21	4.90
23.	XVII/113/2020	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz. 7130 z dnia 23.09.2020	2020-09-17	10.68
24.	XIX/136/2020	Dz.Urz.Woj. Wlkp. poz. 828 z dnia 27.01.2021	2020-12-17	0.31

źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kuślin

11. Wymagania dotyczące ochrony przeciwpowodziowej

Ustalenia dotyczące ochrony przeciwpowodziowej uznaje się za bezprzedmiotowe. Gmina Kuślin znajduje się:

- a) poza obszarem szczególnego zagrożenia powodzią, na którym prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest średnie i wynosi raz na 100 lat ($q=1\%$),
- b) poza obszarem, na którym prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest wysokie i wynosi raz na 10 lat ($q=10\%$);
- c) poza obszarem, na którym prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi 500 lat ($q=0,2\%$)
- d) poza obszarem narażonym na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego.

12. Zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, w Studium należy uwzględniać zapisy dotyczące inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, zawarte w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego, a odnoszące się do terenu na którym studium obowiązuje.

Zgodnie z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+ (uchwalonego uchwałą nr V/70/19 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 marca 2019 r.) wyznaczano dla gminy Kuślin zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych. Zostały one opisane w tomie II Studium, Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy, w rozdziale 6.1 „Zadania wynikające z planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego”.

13. Rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym

Stwierdza się brak audytu krajobrazowego dla województwa wielkopolskiego. W zawiązku z powyższym nie można wyznaczyć rekomendacji i wniosków dla gminy Kuślin, ani granic krajobrazów priorytetowych.

14. Zagrożenia ludności i jej mienia

Zagrożenie bezpieczeństwa ludności i mienia na terenie gminy Kuślin stanowić mogą wypadki na drogach. Negatywny wpływ na warunki zamieszkania na terenie gminy może wywierać hałas, który wiąże się z przebiegiem autostrady. Zasadniczymi czynnikami mającymi wpływ na poziom hałasu komunikacyjnego kołowego są: natężenie ruchu i udział

transportu ciężkiego w strumieniu wszystkich pojazdów, stan techniczny pojazdów, rodzaj i stan nawierzchni dróg.

Spis tabel

Tab. 1 Złoża występujące na terenie gminy Kuślin	18
Tab. 2 Obszary górnicze występujące na terenie gminy Kuślin	18
Tab. 3 Tereny górnicze występujące na terenie gminy Kuślin.....	19
Tab. 4 Wyniki klasyfikacji wód podziemnych na podstawie badań prowadzonych w ramach monitoringu operacyjnego w 2020 r w pobliżu gminy Kuślin	23
Tab. 5 Zasoby dyspozycyjne poszczególnych zbiorników wód podziemnych	24
Tab. 6 Wyniki badań akustycznych w otoczeniu autostrady A2	30
Tab. 7 Obiekty na terenie gminy Kuślin wpisane do Rejestru Zabytków Województwa Wielkopolskiego	41
Tab. 8 Zabytkowe cmentarze w gminie Kuślin.....	51
Tab. 9. Podstawowe dane demograficzne gminy Kuślin w latach 2003-2020	55
Tab. 10 Ludność gminy Kuślin wg sołectw w latach 2010-2021 (stan na kwiecień)	56
Tab. 11 Ludność gminy Kuślin wg sołectw, współczynnik feminizacji w 2021 roku	57
Tab. 12 Struktura ludności wg wieku oraz wskaźnik obciążenia ekonomicznego w gminie Kuślin w latach 2000-2020	58
Tab. 13 Struktura ludności wg wykształcenia w gminie Kuślin i województwie wielkopolskim w 2002 roku.....	59
Tab. 14 Zasoby mieszkaniowe gminy Kuślin, powiatu nowotomyskiego i województwa wielkopolskiego w 2020 roku.....	61
Tab. 15 Mieszkania wyposażone w wodociąg, ustęp spłukiwany, łazienkę, centralne ogrzewanie oraz gaz sieciowy w gminie Kuślin i powiecie nowotomyskim w 2020 roku.....	62
Tab. 16 Urządzenia sieciowe infrastruktury komunalnej w gminie Kuślin w 2020 roku	62
Tab. 17 Urządzenia sieciowe infrastruktury komunalnej w gminie Kuślin, powiecie nowotomyskim i województwie wielkopolskim w 2020 roku	63
Tab. 18 Stan szkół podstawowych w gminie Kuślin	64
Tab. 19 Stan szkoły ponadpodstawowej w gminie Kuślin	64
Tab. 20 Stan placówek przedszkolnych w gminie Kuślin	64
Tab. 21 Liczba osób oraz powody dla których przyznano pomoc społeczną w roku 2018	65
Tab. 22 Obiekty noclegowe na terenie gminy Kuślin	82
Tab. 23 Podmioty gospodarcze w gminie Kuślin wg sektorów własności w latach 2000-2020	83
Tab. 24 Podmioty gospodarcze w gminie Kuślin wg sekcji i działów PKD 2007 w roku 2020 ..	83
Tab. 25 Struktura użytkowania gruntów w gminie Kuślin w 2021 roku	86

Tab. 26 Liczba gospodarstw rolnych według powierzchni w gminie Kuślin i województwie wielkopolskim w 2010 roku (dane archiwalne).....	87
Tab. 27 Struktura powierzchni zasiewów (w %) w gospodarstwach rolnych w gminie Kuślin, powiecie nowotomyskim i województwie wielkopolskim w 2010 roku (dane archiwalne)	88
Tab. 28 Pogłowie zwierząt gospodarskich w gminie Kuślin na tle województwa wielkopolskiego w 2010 roku.....	88
Tab. 29 Bilans dochodów i wydatków budżetowych w latach 2010 – 2021	99
Tab. 30 Dochody gminy Kuślin w latach 2010 – 2021	100
Tab. 31 Wydatki bieżące gminy Kuślin w latach 2010 – 2017.....	102
Tab. 32 Wydatki bieżące gminy Kuślin w latach 2018 – 2020.....	103
Tab. 33 Wydatki inwestycyjne gminy Kuślin w latach 2010 - 2021.....	104
Tab. 34 Zadłużenie gminy Kuślin w latach 2010 – 2021	105
Tab. 35 Prognozowane dochody gminy Kuślin do 2028r.	108
Tab. 36 Prognozowane wydatki gminy Kuślin do 2028r.....	109
Tab. 37 Prognozowany wynik budżetu do 2028r.	110
Tab. 38 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na terenie gminy Kuślin w latach 2010-2021	112
Tab. 39 Prognozowana liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na terenie gminy Kuślin do roku 2051.....	113
Tab. 40 Prognozowane zmiany liczby ludności w latach 2020 - 2050.....	114
Tab. 41 Wydatki gminy Kuślin na drogi w latach 2010-2021.....	114
Tab. 42 Wydatki na zadania inwestycyjne w zakresie infrastruktury technicznej oraz społecznej w latach 2010-2021	115
Tab. 43 Wydatki gminy Kuślin na przedsięwzięciach w latach 2021-2024	121
Tab. 44 Zestawienie powierzchni użytkowych niezbędne do wyliczenia zapotrzebowania na nową zabudowę produkcyjną, usługową	123
Tab. 45 Powierzchnie rezerw w zwartych obszarach osadniczych	128
Tab. 46 Powierzchnie rezerw w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	131
Tab. 47 Zestawienie powierzchni rezerw w obrębie istniejących zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych.....	132
Tab. 48 Zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo – usługową gminy Kuślin.....	133
Tab. 49 Zestawienie powierzchni rezerw w obrębie istniejących zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych – dla zabudowy o funkcji mieszkaniowej, mieszkaniowo – usługowej.....	134
Tab. 50 Zapotrzebowanie na nową zabudowę produkcyjną, usługową gminy Kuślin.....	135

Tab. 51 Zestawienie powierzchni rezerw w obrębie istniejących zwartych obszarów osadniczych oraz w planach miejscowych – dla zabudowy o funkcji produkcyjnej, usługowej	136
Tab. 52 Powierzchnia terenów poza obszarami zwartej zabudowy oraz planami miejscowymi	137
Tab. 53 Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	140

Spis rycin

Ryc. 1 Powiat nowotomyski.....	11
Ryc. 2 Podział fizyczno-geograficzny pojezierzy wielkopolskich wg. J. Kondrackiego	16
Ryc. 3 Struktura ludności gminy Kuślin wg poziomu wykształcenia w 2002 roku (dane archiwalne).....	59
Ryc. 4 Dochody i wydatki gminy Kuślin w latach 2021-2028.....	110
Ryc. 5 Istniejące zagospodarowanie i zabudowa na terenie gminy Kuślin	125
Ryc. 6 Zwarte obszary osadnicze na terenie gminy Kuślin.	127
Ryc. 7 Rezerwy terenów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	130
Ryc. 8 Rozmieszczenie planowanej zabudowy poza zwartymi	138